

Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь
Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў

В. А. КАСАП, Р. А. РОВІНА

**ІНФАРМАЦЫЙНЫЯ РЭСУРСЫ
НАВУКОВА-ТЭХНІЧНАЙ І МЕДЫЦЫНСКАЙ СФЕРЫ**

*Рэкамендавана ВМА па адукацыі
ў галіне культуры і мастацтваў
у якасці вучэбна-метадычнага дапаможніка
для студэнтаў устаноў вышэйшай адукацыі па спецыяльнасці
1 - 23 01 11 Бібліятэказнаўства і бібліяграфія (па напрамках)*

Мінск
БДУКМ
2014

УДК 016:[5+6](075.8)
ББК 78.555:2/5я73
К 28

Р э ц е н з е н т ы:

А. В. Шадура, намеснік дырэктара

ДУ «Рэспубліканская навукова-тэхнічная бібліятэка»;

В. М. Бігеза, дацэнт кафедры менеджменту інфармацыйна-дакументнай сферы УА «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў», кандыдат філалагічных навук, дацэнт

Касап, В.А.

К 28 Інфармацыйныя рэсурсы навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы : вучэб.-метадыч. дапам. / В. А. Касап, Р. А. Ровіна ; Мін-ва культуры Рэсп. Беларусь, Беларус. дзярж. ун-т культуры і мастацтваў. – Мінск : БДУКМ, 2014. – 170 с.
ISBN 978-985-522-104-4.

Вучэбна-метадычны дапаможнік адпавядае праграме курса «Інфармацыйныя рэсурсы навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы». Мэта яго – даць уяўленне аб асаблівасцях інфармацыйных рэсурсаў, што непасрэдна звязаны з адпаведнымі галінамі і ўплываюць на сучасны інфармацыйны рынак.

Для студэнтаў дзённай і завочнай формаў навучання, выкладчыкаў, якія чытаюць лекцыйны курс, праводзяць практычныя заняткі, кіруюць курсавымі і дыпломнымі работамі.

**УДК 016:[5+6](075.8)
ББК 78.555:2/5я73**

ISBN 978-985-522-104-4

© Касап В. А., Ровіна Р.А., 2014
© Афармленне. УА «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў», 2014

СПІС УМОЎНЫХ СКАРАЧЭННЯЎ

- БелДІМ – Беларускі дзяржаўны інстытут метралогіі
БелІСА – Беларускі інстытут сістэмнага аналізу і інфармацыйнага забеспячэння навукова-тэхнічнай сферы
БелНДІНТІ – Беларускі навукова-даследчы інстытут навукова-тэхнічнай інфармацыі і тэхніка-эканамічных даследаванняў
БелЦМТ – Беларускі цэнтр медыцынскіх тэхналогій, інфарматыкі, кіравання і эканомікі
БелЦНМІ – Беларускі цэнтр навукова-метадычнай інфармацыі
БелСГБ – Беларуская сельскагаспадарчая бібліятэка
БФ УНДІНТІ аграпрама – Беларускі філіял Усерасійскага навукова-даследчага інстытута навукова-тэхнічнай інфармацыі аграпрама
ВКР – вопытна-канструктарскія работы
ДРНТІ – Дзяржаўны рубрыкатар навукова-тэхнічнай інфармацыі
БДМУ – Беларускі дзяржаўны медыцынскі ўніверсітэт
МКПУ – Міжнародная класіфікацыя прамысловых узораў
МКТЗ – Міжнародная класіфікацыя таварных знакаў
МПК – Міжнародная патэнтная класіфікацыя
НББ – Нацыянальная бібліятэка Беларусі
НДР – навукова-даследчыя работы
НДУ – навукова-даследчая ўстанова
НКП – Нацыянальная кніжная палата
НПЦ – навукова-практычны цэнтр
НТБ – навукова-тэхнічная бібліятэка
НТІ – навукова-тэхнічная інфармацыя
НТІМС – навукова-тэхнічная і медыцынская сфера
ТНПА – тэхнічныя нарматыўна-прававыя акты
ТУ – тэхнічныя ўмовы
УВА – установа вышэйшай адукацыі
ЦНСГБ – Цэнтральная навуковая сельскагаспадарчая бібліятэка
ЦНБ НАН – Цэнтральная навуковая бібліятэка імя Я. Коласа
Нацыянальнай акадэміі навук
ЭІР – электронныя інфармацыйныя рэсурсы

ЗМЕСТ

Прадмова	5
1. Спецыфіка інфармацыйных рэсурсаў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы (НТiМС)	7
1.1. Галіновыя асаблівасці навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы і іх уплыў на станаўленне сучаснага інфармацыйнага рынку	7
1.2. Агульная характарыстыка інфармацыйных рэсурсаў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы	12
1.2.1. Азначэнне, характэрныя рысы і класіфікацыя інфармацыйных рэсурсаў НТiМС	12
1.2.2. Дакументныя рэсурсы як асноўны від інфармацыйных рэсурсаў.....	23
1.2.3. Бібліяграфічныя рэсурсы НТiМС	36
1.2.4. Электронныя інфармацыйныя рэсурсы	39
1.3. Карыстальнікі інфармацыі ў галінах прыродазнаўства, тэхнікі, сельскай гаспадаркі, медыцыны	43
2. Арганізацыя і сучасны стан інфармацыйных рэсурсаў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы (НТiМС)	48
2.1. Цэнтры падрыхтоўкі другасных інфармацыйных рэсурсаў па прыродазнаўстве, тэхніцы, сельскай гаспадарцы, медыцыне ў Рэспубліцы Беларусь	48
2.2. Сучасны стан дакументных рэсурсаў НТiМС	53
2.3. Інфармацыйныя рэсурсы асобных галін навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы	62
2.4. Інфармацыйныя рэсурсы і паслугі расійскіх федэральных цэнтраў інфармацыі	105
2.5. Сусветныя інфармацыйныя рэсурсы і паслугі ў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы	119
3. Тэхналогія стварэння і давадзення да спецыялістаў інфармацыйных рэсурсаў	128
3.1. Асаблівасці тэхналагічных працэсаў вытворчасці інфармацыйных рэсурсаў па прыродазнаўстве, тэхніцы, сельскай гаспадарцы і медыцыне	128
3.2. Інфармацыйныя паслугі для спецыялістаў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы	135
4. Самастойная работа студэнтаў	142
Літаратура	151
Дадаткі	159
1. Пытанні да рубажнага кантролю	159
2. Тэставыя пытанні	162
3. Прыкладныя тэмы курсавых работ	166
4. Прыкладныя тэмы дыпломных работ	167
5. Рэкамендацыі па выкананні кантрольнай работы	168

ПРАДМОВА

У адпаведнасці з Адукацыйным стандартам па спецыяльнасці 1-23 01 11 «бібліятэказнаўства і бібліяграфія (па напрамках)» дысцыпліна «Інфармацыйныя рэсурсы навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы» з'яўляецца чацвёртай часткай інтэграванага курса «Інфармацыйныя рэсурсы».

Мэта дапаможніка – даць цэласнае ўяўленне аб асаблівасцях прыродазнаўства, тэхнікі, сельскай гаспадаркі і медыцыны і паказаць іх уплыў на фарміраванне інфармацыйных рэсурсаў. Студэнты павінны авалодаць тэарэтычнымі ведамі аб спецыфічных асаблівасцях інфармацыйных рэсурсаў, іх відавым складзе і ўменнямі аналізу сістэмы першасных і другасных галіновых дакументаў, засвоіць асаблівасці электронных інфармацыйных рэсурсаў.

Задача вучэбна-метадычнага дапаможніка – дапамагчы студэнтам пры вывучэнні асобных тэм, раздзелаў, пры напісанні курсавых і дыпломных работ, выкананні кантрольнай работы, а таксама падчас праверкі сваіх ведаў па пэўнай тэме пры самастойным яе вывучэнні.

Вучэбна-метадычны дапаможнік складаецца з трох раздзелаў.

У раздзеле «Спецыфіка інфармацыйных рэсурсаў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы (НТіМС)» разглядаюцца галіновыя асаблівасці прыродазнаўства, тэхнікі, сельскай гаспадаркі і медыцыны і іх уплыў на фарміраванне інфармацыйных рэсурсаў; склад і структура асобных відаў інфармацыйных рэсурсаў і інфармацыйныя патрэбнасці спецыялістаў у аналізуемых галінах.

Раздзел «Арганізацыя і сучасны стан інфармацыйных рэсурсаў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы»

прысвечаны прынцыпам фарміравання структуры і сучаснаму стану розных відаў інфармацыйных рэсурсаў разглядаемай сферы ў Рэспубліцы Беларусь. Асобна разглядаюцца інфармацыйныя рэсурсы і паслугі расійскіх цэнтраў інфармацыі, а таксама замежныя рэсурсы і паслугі ў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы.

У раздзеле «Тэхналогія стварэння і давадзення да спецыялістаў інфармацыйных рэсурсаў» звяртаецца ўвага на спецыфіку падрыхтоўкі розных відаў інфармацыйных рэсурсаў НТІМС, а таксама асаблівасці інфармацыйнага забеспячэння спецыялістаў галіновымі інфармацыйнымі рэсурсамі.

У склад дапаможніка ўключаны метадычныя ўказанні па выкананні хатняй кантрольнай работы для студэнтаў-завочнікаў, прыкладная тэматыка курсавых і дыпломных работ, тэсты для самастойнай праверкі ведаў студэнтаў. Самастойная работа павінна дапамагчы студэнтам засвоіць колькасныя, відавныя, галіновыя, тэматычныя аспекты айчынных і замежных інфармацыйных рэсурсаў па галінах, даць уяўленне аб спецыфічных асаблівасцях тэхналагічных працэсаў вытворчасці асобных відаў інфармацыйных рэсурсаў.

Вучэбна-метадычны дапаможнік будзе карысным для студэнтаў дзённай і завочнай формаў навучання, а таксама для выкладчыкаў адпаведнай дысцыпліны.

1. СПЕЦЫФІКА ІНФАРМАЦЫЙНЫХ РЭСУРСАЎ НАВУКОВА-ТЭХНІЧНАЙ І МЕДЫЦЫНСКАЙ СФЕРЫ (НТіМС)

1.1. Галіновыя асаблівасці навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы і іх уплыў на станаўленне сучаснага інфармацыйнага рынку

Беларусь з'яўляецца краінай з высокаразвітымі галінамі прамысловасці, сельскай гаспадаркі, медыцыны. Вялікая ўвага надаецца правядзенню навуковых даследаванняў, інфармацыйнай дзейнасці для паспяховага развіцця рэальнага сектара эканомікі. Інфармацыя становіцца, такім чынам, стратэгічным запасам краіны і кожнай арганізацыі. Яна спрыяе распрацоўцы перспектыўных планаў развіцця эканомікі, укараненню прагрэсіўных тэхналогій і арганізацыйных рашэнняў, асваенню новых рынкаў, набыццю новых партнёраў.

Навукова-тэхнічная і медыцынская сфера абапіраецца на законы развіцця жывой і нежывой прыроды, гэта значыць на законы прыродазнаўства, у ёй генерыруюцца навукова-тэхнічныя веды. Навукова-тэхнічныя веды можна ўявіць у выглядзе сістэмы, якая складаецца з сукупнасці элементаў: людзей, занятых навуковымі даследаваннямі, распрацоўкай і вытворчасцю прадукцыі і аказаннем паслуг; ідэй, фактаў, тэорый, метадаў, якія забяспечваюць правядзенне даследаванняў і распрацовак; інструментарыю для правядзення навуковых даследаванняў і распрацовак; навукова-тэхнічнай інфармацыі. Аналагічную структуру маюць медыцынскія і сельскагаспадарчыя веды.

Навукова-тэхнічныя веды ў адрозненне ад гуманітарных характарызуюцца шэрагам спецыфічных рыс. На-

вукова-тэхнічныя веды існуюць у навукова-тэхнічным комплексе, які ўключае ўзаемазвязаныя сферы: навука – тэхніка – вытворчасць – спажыванне. Яны знаходзяцца па-за межамі дзяржаў, тэрыторый, моўных асаблівасцей. Тут выкарыстоўваецца ўніверсальная, зразумелая для дадзенай супольнасці, мова формул, лічбаў, лацінская мова. Навукова-тэхнічныя веды маюць рыначны кошт, хутка старэюць, добра структураваныя. Змест навукова-тэхнічных ведаў складаюць вынікі фундаментальных і прыкладных даследаванняў у галінах прыродазнаўства, тэхнікі, сельскай гаспадаркі, медыцыны.

Прыродазнаўства – гэта фундамент НТІМС. Яно вызначае развіццё іншых галін. Навуковыя даследаванні прыродазнаўчай тэматыкі праводзяцца ў Нацыянальнай акадэміі навук, установах вышэйшай адукацыі краіны. У склад прыродазнаўства ўваходзяць фізіка-матэматычныя, геалага-геаграфічныя, хімічныя, біялагічныя навукі. Кожная, у сваю чаргу, падзяляецца на больш вузкія галіновыя або міжгаліновыя сферы. Актуальнымі з'яўляюцца даследаванні па выкарыстанні нанатэхналогій у розных галінах, біятэхналогій, трансгенных раслін у экалагічных мэтах, стварэнні звыштрывалага інструмента.

Тэхніка (прамысловасць) – адна з прыярытэтных галін развіцця сучаснай Беларусі. Адзначаюцца дасягненні краіны ў транспартным машынабудаванні, будаўніцтве, хімічнай прамысловасці і іншых галінах. Адметнасцю даследаванняў з'яўляецца шырокае ўкараненне інавацый, навукаёмістых тэхналогій. Найбольш актуальныя тэмы даследуюцца і распрацоўваюцца ў межах прыярытэтных комплексных праграм, такіх, напрыклад, як «Беларускае аўтамабілебудаванне», «Другасная перапрацоўка сыравіны», «Атамная энергетыка» і інш. Для кожнай галіны тэхнічных навук характэрны спецыфічныя, найбольш абагульненыя паняцці (катэгорыі). Гэта матэрыял (сыравіна), абсталяванне (дэталі, вузлы), тэхналагічныя працэсы. У адпаведнасці з імі фарміруюцца

сістэма тэхнічных вучэбных дысцыплін. Гэтыя катэгорыі неабходна ўлічваць і ў інфармацыйнай дзейнасці пры стварэнні інфармацыйнай прадукцыі, аказанні інфармацыйных паслуг. Яны ўплываюць на тэхналогію пошуку інфармацыі аб аб'ектах тэхнікі (абсталяванні, тэхналогіі вытворчасці, выкарыстанне).

Сельская гаспадарка – гэта галіна народнай гаспадаркі, якая накіравана на вырошчванне сельскагаспадарчых культур і развядзенне жывёл для атрымання прадукцыі раслінаводства і жывёлагадоўлі, а таксама першасную перапрацоўку гэтай прадукцыі. У Беларусі сельская гаспадарка з'яўляецца адной з прыярытэтных галін. Для яе характэрны спецыфічныя рысы развіцця, якія неабходна ўлічваць у інфармацыйнай дзейнасці. Гэта занальнасць, сезонны характар работ, выкарыстанне жывых арганізмаў у якасці аб'екта і сродку сельскагаспадарчай вытворчасці, прасторавая разгрупаванасць, спецыялізацыя. Актуальнымі кірункамі даследаванняў у галіне з'яўляюцца дасягненне харчовай бяспекі, зніжэнне ўзроўню забруджвання глеб і ўвядзенне іх у гаспадарчае абарачэнне, распрацоўка навуковых праблем меліярацыі, павышэнне ўраджайнасці сельскагаспадарчых культур і інш. У працэсе пошуку сельскагаспадарчай інфармацыі неабходна арыентавацца на аспект, у якім раскрываецца змест дакумента: вырошчванне, развядзенне, спажыванне сельскагаспадарчых культур і жывёл.

Медыцына – гэта галіна, якая забяспечвае ўзнаўленне працоўных рэсурсаў, жыццё і здароўе насельніцтва, прафілактыку захворванняў. Сусветна вядомыя навуковыя і лячэбныя школы афтальмологіі прафесара Т. С. Бірыч, анкалогіі прафесара Я. П. Дзямідчыка, кардыялогіі, трансплантацыі органаў і інш. Інфраструктуру галіны складаюць навукова-практычныя цэнтры (каля 20), сетка лячэбна-прафілактычных устаноў (клінікі, бальніцы, паліклінікі, дыспансеры, амбулаторыі), установы вы-

шэйшай і сярэдняй спецыяльнай медыцынскай адукацыі, прызначаныя для падрыхтоўкі высокакваліфікаваных кадраў. Усё большую ролю ў апошнія гады стаў адыгрываць недзяржаўны сектар аказання медыцынскіх паслуг. Актуальнымі для галіны з'яўляюцца рашэнне праблем лячэння туберкулёзу, СНІДу, медыка-генетычных захворванняў, стварэнне айчынных лекавых сродкаў і абсталявання для медыцынскіх устаноў, мадэляванне працэсаў лячэння. Пры пошуку медыцынскай інфармацыі важна ўсведамляць аспект, у якім раскрываецца тэма: аб хваробах (лячэнне/ паходжанне хваробы, яе развіццё), аб нармальным і паталагічным функцыянаванні арганізма чалавека і інш.

Галіновая інфармацыйная сістэма навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы з'яўляецца элементам метасістэмы галіны (прамысловасці, медыцыны, прыродазнаўства, а таксама сельскай гаспадаркі). Яна забяспечвае яе развіццё і змяняецца разам са змяненнямі саміх галін. Галіны навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы аказваюць уплыў на інфармацыйную сістэму непасрэдна (шляхам перадачы інфармацыі аб сваім якасным стане праз дакументныя рэсурсы і інфармацыйныя патрэбнасці спецыялістаў) і апасродкавана (калі інфармацыйная сістэма спрыяе развіццю галіны праз створаных першасных і другасных інфармацыйных рэсурсы і іх давадзенне да карыстальнікаў). Уплыў галіновых асаблівасцей на інфармацыйную сферу адбываецца на ўзроўні стварэння інфармацыйнай прадукцыі і аказання інфармацыйных паслуг.

Дыферэнцыяцыя і інтэграцыя – дзве супрацьлеглыя тэндэнцыі, якія характэрны для развіцця НТіМС. Дыферэнцыяцыя звязана з падзяленнем адной з галін (тэм) на некалькі самастойных. Гэта, у сваю чаргу, адбываецца на тэматыцы дакументных рэсурсаў, паступова знаходзіць адлюстраванне ў інфармацыйнай прадукцыі. Дыферэнцыяцыя мае аб'ектыўныя прычыны, спрыяе больш да-

кладнаму пошуку інфармацыі і арганізацыі інфармацыйных масіваў. Супрацьлеглая тэндэнцыя – інтэграцыя – звязана з аб'яднаннем галін у комплексы, аб'яднаннем тэматыкі дакументаў, стварэннем міжгаліновай інфармацыі. Гэта таксама аб'ектыўная тэндэнцыя, але яна спрыяе рассеянню інфармацыі. Бібліятэкар-бібліёграф павінен умець пераадолець гэтыя негатыўныя наступствы і з дапамогай дакладнага індэксавання дакументаў, стварэння інфармацыйна-пошукавых сістэм, арганізацыі выстаў дакументаў па комплексных, міжгаліновых тэмах кіраваць працэсамі пошуку і давядзення інфармацыі да карыстальнікаў.

Для сучаснага этапу развіцця НТіМС характэрна яе ўваходжанне ў рынак. Узнікненне канкурэнцыі патрабуе выбару сучасных тэхналогій, матэрыялаў, абсталявання і іх хуткага выкарыстання. Адпаведна гэтаму павышаюцца патрабаванні карыстальнікаў да аператыўнасці прадастаўлення інфармацыі і якасці інфармацыйных паслуг. У канкурэнтнае асяроддзе ўключаюцца не толькі бібліятэкі, інфармацыйныя цэнтры, але і камерцыйныя інфармацыйныя структуры. Канкурэнцыя на рынку інфармацыйных рэсурсаў вымушае вытворцаў размяшчаць іх у Інтэрнэце, распаўсюджваць розныя формы інфармацыйнага забеспячэння, паляпшаць пошукавыя сістэмы.

Пытанні для самакантролю

1. Што характэрна для развіцця галін, якія ўваходзяць у НТіМС?
2. У чым асаблівасці развіцця навукова-тэхнічных ведаў?
3. Як уплываюць асаблівасці НТіМС на інфармацыйную дзейнасць?
4. Як праяўляюцца дыферэнцыяцыя і інтэграцыя галін НТіМС у інфармацыйнай дзейнасці?

1.2. Агульная характарыстыка інфармацыйных рэсурсаў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы

1.2.1. Азначэнне, характэрныя рысы і класіфікацыя інфармацыйных рэсурсаў НТІМС

У Законе РБ «Аб навукова-тэхнічнай інфармацыі» адзначаецца, што «рэсурсы НТІ – гэта дакументаваная навукова-тэхнічная інфармацыя, арганізаваная ў даведачна-інфармацыйныя фонды і базы навукова-тэхнічных даных». У СТБ ГОСТ 7.0 – 99 «Інфармацыйна-бібліятэчная дзейнасць, бібліяграфія: тэрміны і азначэнні» падкрэслена, што «інфармацыйныя рэсурсы – гэта сукупнасць даных, якія арганізаваны для эфектыўнага атрымання дакладнай інфармацыі». Разам з тым відавочна, што інфармацыйныя рэсурсы ўключаюць у свой склад дакументныя рэсурсы ў выглядзе асобных першасных дакументаў ці іх масіваў і другасныя інфармацыйныя рэсурсы, якія з'яўляюцца вынікам аналітыка-сінтэтычнай перапрацоўкі першасных дакументаў. Апошнія існуюць у выглядзе бібліяграфічных рэсурсаў з рознай ступенню раскрыцця зместу дакументаў (анатаваных, рефератывых і аглядных). У стандарце падкрэсліваецца таксама, што паняцце «бібліятэчна-бібліяграфічныя рэсурсы» звязана з тым патэнцыялам (інфармацыйным, матэрыяльна-тэхнічным, кадравым), якім валодаюць бібліятэкі для ажыццяўлення сваіх функцый. Гэтыя разважанні сугучны азначэнню інфармацыйных рэсурсаў, якое дадзена ў Законе РФ «Аб інфармацыі, інфарматызацыі і абароне інфармацыі» (1999), дзе сцвярджаецца, што інфармацыйныя рэсурсы – гэта асобныя дакументы і асобныя масівы дакументаў, дакументы і масівы дакументаў у інфармацыйных сістэмах (бібліятэках, архівах, фондах, базах і банках даных і інш.).

А. Б. Антапольскі ўказвае, што ў інтэрнэт-слэнгу тэрмін «інфармацыйныя рэсурсы» выкарыстоўваецца ў зна-

чэнні «адзінка інфармацыі, якая адрасуецца». Напрыклад, абрэвіятура URL – гэта ўніверсальны паказальнік рэсурсу. Ён абазначае канкрэтныя аб’екты і з’яўляецца абагульненнем паняццяў «дакумент, файл, масіў, фонд». Такім чынам, неабходна ўлічваць, што існуе магчымасць рознага азначэння інфармацыйных рэсурсаў па крытэрыях мноства – падмноства. Напрыклад, бібліятэка складаецца з асобных дакументаў, якія могуць разглядацца як самастойныя дакументныя рэсурсы і як іх сукупнасць, таксама і БД можа разглядацца як адзін аб’ект і як мноства з улікам колькасці файлаў. Гэта асабліва характэрна для фактаграфічных БД, напрыклад «Здравоохранение Беларуси», а таксама для паўнатэкставых БД.

Падыход да ўяўлення аб інфармацыйных рэсурсах адносіць іх да інфармацыйных масіваў. Асноўнымі прыкметамі такога стаўлення да інфармацыйных рэсурсаў з’яўляюцца наступныя: інфармацыйны масіў ствараецца ў выніку мэтанакіраванага збору, сістэматызацыі ці ўпарадкавання інфармацыі;

інфармацыйны масіў уяўляе сукупнасць некаторых элементарных інфармацыйных адзінак (дакументаў, запісаў), да кожнай з якіх магчымы доступ;

інфармацыйнаму масіву ўласцівы функцыянальная, тэматычная і відавая аднолькавасць;

інфармацыйны масіў дае магчымасць колькасных вымярэнняў.

Таксама магчыма ідэнтыфікацыя інфармацыйных масіваў як самастойных аб’ектаў.

Такім чынам, да інфармацыйных масіваў адносяцца базы даных, сайты Інтэрнэт, бібліятэчныя і архіўныя фонды, бібліяграфічная прадукцыя, электронныя выданні і іншыя аб’екты.

К. К. Колін прапануе разглядаць інфармацыйныя рэсурсы як адну з формаў прадастаўлення ведаў. Яны прадастаўляюць тую частку ведаў грамадства, якія ўжо ад-

чужаны ад сваіх стваральнікаў і матэрыялізаваны ў выглядзе дакументаў, камп'ютарных БД і ведаў, алгарытмаў і праграм, навукова-тэхнічнай літаратуры. Такім чынам, К. К. Колін сцвярджае, што інфармацыйныя рэсурсы – гэта веды, якія падрыхтаваны для далейшага мэтанакіраванага выкарыстання. У Канцэпцыі дзяржаўнай інфармацыйнай палітыкі РБ (2002) сцвярджаецца, што інфармацыйныя рэсурсы – гэта складаны комплекс, які ўключае базы даных, электронныя інфармацыйныя масівы, бібліятэчныя і архіўныя фонды. Аналіз даведнікаў па бібліятэчна-бібліяграфічнай дзейнасці ўказвае на асаблівасці бібліяграфічных рэсурсаў. Іх магчыма разглядаць як у шырокім сэнсе (як патэнцыял, які ёсць у бібліятэцы ці іншай установе, якая выконвае бібліяграфічную дзейнасць: сістэма інфармацыйна-бібліяграфічных выданняў, даведачна-бібліяграфічны апарат, бібліяграфічныя кадры, матэрыяльна-тэхнічная база, грашовыя сродкі і інш.), так і ў вузкім (як крыніцы інфармацыі).

Існуе ўяўленне аб інфармацыйных рэсурсах як сыравіне дзеля вытворчасці інфармацыйнай прадукцыі. Інфармацыйная прадукцыя, у сваю чаргу, гэта сукупнасць даных, падрыхтаваных вытворцам гэтага прадукту для іх распаўсюджвання. Інфармацыйная прадукцыя з'яўляецца вынікам інтэлектуальнай дзейнасці людзей і адлюстроўвае іх уяўленні аб той ці іншай прадметнай галіне. Яна можа распаўсюджвацца як у рэчыўнай, так і ў электроннай форме. У стандарце СТБ ГОСТ 7.0 – 99 «Інфармацыйна-бібліятэчная дзейнасць, бібліяграфія: тэрміны і азначэнні» інфармацыйная прадукцыя разглядаецца як дакументы, інфармацыйныя масівы, базы даных і інфармацыйныя паслугі, якія з'яўляюцца вынікам функцыянавання інфармацыйных сістэм. На самай справе вельмі складана раз'яднаць паняцці «інфармацыйная прадукцыя» і «інфармацыйныя рэсурсы», бо існуе іх пэўная трансфармацыя. Напрыклад, аналітычны агляд Усерасійскага інстытута навукова-тэхнічнай

інфармацыі (УІНТІ) магчыма лічыць інфармацыйным прадуктам, а артыкулы, дэпаніраваныя рукапісы і іншыя дакументы, на падставе якіх ён напісаны, – інфармацыйным рэсурсам. Але для напісання артыкула неабходны іншыя інфармацыйныя рэсурсы – архіўныя дакументы, дзённікі выпрабаванняў і інш. Таму ў пэўнай меры гэтыя паняцці ўмоўныя. У сетцы Інтэрнэт паміж імі істотнай розніцы не існуе. Бібліяграфічная прадукцыя, паводле стандарту, з’яўляецца часткай інфармацыйнай прадукцыі і змяшчае бібліяграфічную інфармацыю. Інфармацыйная прадукцыя па тэматыцы НТіМС прадстаўлена не толькі першаснымі дакументамі і паўнатэкставымі БД, але і бібліяграфічнай прадукцыяй, рэфератыўнымі, агляднымі інфармацыйнымі выданнямі і БД, у тым ліку і фактаграфічнымі. Інфармацыйныя рэсурсы НТіМС магчыма падзяляць на першасныя і другасныя з улікам таго, што яны ўтрымліваюць: першасную інфармацыю (факты, тэксты) ці другасную (інфармацыю аб гэтых фактах, тэкстах у выглядзе бібліяграфічнай інфармацыі ў друкаваным ці электронным выглядзе).

Характэрнымі рысамі інфармацыйных рэсурсаў НТіМС з’яўляюцца:

- адзінства элементаў, немагчымасць абмяжоўвацца толькі адной іх часткай пры абслугоўванні карыстальнікаў НТіМС, што асабліва вынікае з асаблівасцей саміх навукова-тэхнічных ведаў;

- пастаяннае павелічэнне патоку інфармацыйных рэсурсаў, складанасць выяўлення яго актыўнай і пасіўнай частак пры ажыццяўленні рэтраспектыўнага пошуку інфармацыі;

- захаванне пры выкарыстанні, магчымасць шматразовага і шматмэтавага выкарыстання;

- незнікненне пры абмене ці перадачы;

- неабмежаванае захаванне спажывецкіх якасцей;

- відавая разнастайнасць інфармацыйных рэсурсаў.

Класіфікацыя інфармацыйных рэсурсаў

Існуюць розныя падыходы да класіфікацыі інфармацыйных рэсурсаў, улічваючы разнастайнасць іх азначэння. Пры вывучэнні гэтай тэмы ўвага надаецца толькі класіфікацыі інфармацыйна-бібліяграфічных рэсурсаў НТІМС. За аснову ўзяты фасетны прынцып дзялення аб'ектаў.

А Па форме ўласнасці

A1 Інфармацыйныя рэсурсы дзяржаўнай уласнасці.

A2 Інфармацыйныя рэсурсы недзяржаўнай формы ўласнасці.

A3 Інфармацыйныя рэсурсы змешанай формы ўласнасці.

В Па праве валодання і распаўсюджвання

B1 Інфармацыйныя рэсурсы дзяржаўнага валодання і распаўсюджвання.

B2 Інфармацыйныя рэсурсы рэгіянальнага валодання і распаўсюджвання.

B3 Інфармацыйныя рэсурсы галіновага валодання і распаўсюджвання.

B4 Інфармацыйныя рэсурсы мясцовага валодання і распаўсюджвання.

С Па форме носьбіта

C1 Інфармацыйныя рэсурсы на традыцыйных носьбітах.

C2 Інфармацыйныя рэсурсы на электронных носьбітах.

C3 Інфармацыйныя рэсурсы на іншых носьбітах.

Д Па месце

D1 Інфармацыйныя рэсурсы па прыродазнаўстве.

D2 Інфармацыйныя рэсурсы па тэхніцы.

D3 Інфармацыйныя рэсурсы па сельскай гаспадарцы.

D4 Інфармацыйныя рэсурсы па медыцыне.

D5 Інфармацыйныя рэсурсы па сумежных галінах.

Е Па знакавай прыродзе падачы

Е1 Тэкставыя інфармацыйныя рэсурсы.

Е2 Лічбавыя інфармацыйныя рэсурсы.

Е3 Аўдыяльныя інфармацыйныя рэсурсы.

Е4 Графічныя інфармацыйныя рэсурсы.

Е5 Мультымедычныя інфармацыйныя рэсурсы.

F Па спосабе распаўсюджвання

F1 Інфармацыйныя рэсурсы, якія распаўсюджваюцца ў глабальных інфармацыйных сетках.

F2 Інфармацыйныя рэсурсы, якія распаўсюджваюцца ў лакальных інфармацыйных сетках.

F3 Інфармацыйныя рэсурсы, якія распаўсюджваюцца па падпісцы.

F4 Інфармацыйныя рэсурсы, якія распаўсюджваюцца па электроннай пошце.

F5 Інфармацыйныя рэсурсы, якія распаўсюджваюцца праз бібліятэку.

G Па характары выкарыстання

G1 Інфармацыйныя рэсурсы масавага характару.

G2 Інфармацыйныя рэсурсы ведамаснага характару.

G3 Інфармацыйныя рэсурсы ўнутрыфірменнага характару.

G4 Інфармацыйныя рэсурсы асабістага характару.

Н Па месцы размяшчэння

Н1 Інфармацыйныя рэсурсы ўнутры кніг і часопісаў.

Н2 Інфармацыйныя рэсурсы на сайтах бібліятэк і інфармацыйных цэнтраў.

Н3 Інфармацыйныя рэсурсы ў базах даных.

Н4 Інфармацыйныя рэсурсы ў інтэрнэт-кніжных крамах.

Н5 Інфармацыйныя рэсурсы на радыё і тэлебачанні.

Н6 Інфармацыйныя рэсурсы на кніжных выставах.

I Па мовах падачы

I1 Інфармацыйныя рэсурсы на натуральнай мове.

I2 Інфармацыйныя рэсурсы на штучнай мове.

J Па прыналежнасці да пэўных сістэм

J1 Інфармацыйныя рэсурсы ўніверсальных сістэм, якія ўключаюць усе ці шэраг відаў IP.

J2 Інфармацыйныя рэсурсы відавья, створаныя для рэгістрацыі і выкарыстання пэўных відаў дакументаў.

J3 Інфармацыйныя рэсурсы галіновых сістэм.

J4 Інфармацыйныя рэсурсы аб'ектныя, створаныя для інфармавання аб пэўнай катэгорыі аб'ектаў.

J5 Інфармацыйныя рэсурсы ведамасных сістэм.

J6 Інфармацыйныя рэсурсы іншых сістэм, разлічаныя на пэўныя катэгорыі карыстальнікаў, на пэўную форму падачы інфармацыі, на пэўную ступень адкрытасці ці абмежавальнасці інфармацыі.

K Па ступені адкрытасці

K1 Адкрытыя інфармацыйныя рэсурсы.

K2 інфармацыйныя рэсурсы з абмежаваным доступам.

Магчыма таксама класіфікаваць інфармацыйныя рэсурсы і па іншых прыкметах.

Фактары, якія ўплываюць

на фарміраванне інфармацыйных рэсурсаў НТiМС

Сістэма інфармацыйных рэсурсаў НТiМС фарміруецца пад уплывам аб'ектыўных і суб'ектыўных фактараў. Да аб'ектыўных фактараў адносяцца ў першую чаргу грамадскія інфармацыйныя патрэбнасці ў адпаведных галіновых інфармацыйных рэсурах. Да іх таксама можна аднесці кірункі дзяржаўнай палітыкі па пытаннях фарміравання інфармацыйных рэсурсаў (у прыватнасці, прыняцце дзяржаўнай праграмы «Электронная Беларусь», «Канцэпцыі інавацыйнай палітыкі Рэспублікі Беларусь на 2010–2015 гг.» і інш.); асаблівасці развіцця

саміх галін, якія ўваходзяць у навукова-тэхнічную і медыцынскую сферу (напрыклад, распрацоўка прыярытэтных галіновых тэм); міжнароднае і рэгіянальнае супрацоўніцтва Беларусі з краінамі блізкага і далёкага замежжа па фарміраванні адзінай інфармацыйнай прасторы і стварэнні электронных інфармацыйных рэсурсаў (напрыклад, удзел галіновых бібліятэк Беларусі сумесна з ДПНТБ Расіі ў стварэнні «Аўтаматызаванага зводнага каталога навукова-тэхнічнай літаратуры»). Безумоўна, на фарміраванне інфармацыйных рэсурсаў НТiМС уплываюць і аб'ектыўныя працэсы дыферэнцыяцыі і інтэграцыі, якія праходзяць у кожнай галіне і паміж імі. Нельга не ўлічваць і спецыфічныя рысы, уласцівыя некаторым галінам (напрыклад, занальнасць, сезонны характар развіцця, спецыялізацыя, выкарыстанне жывых арганізмаў у якасці сродкаў вытворчасці ў сельскай гаспадарцы). Важным фактарам фарміравання інфармацыйных рэсурсаў галіновага характару з'яўляецца стварэнне аграрна-прамысловага комплексу, у які аб'яднаны галіны, звязаныя з вытворчасцю сельскагаспадарчай прадукцыі, і галіны, звязаныя з яе перапрацоўкай.

Сярод суб'ектыўных фактараў фарміравання інфармацыйных рэсурсаў адзначаюцца такія, як веданне работнікамі бібліятэк наяўных інфармацыйных рэсурсаў галіновага характару і адчуванне неабходнасці стварэння іншых адзінак для забеспячэння новых інфармацыйных патрэбнасцей карыстальнікаў інфармацыі. На падставе гэтага ствараюцца планы бібліятэк па фарміраванні ўласных інфармацыйных рэсурсаў ці набыцці створаных іншымі арганізацыямі.

Сістэмныя і структурныя сувязі інфармацыйных рэсурсаў НТiМС

У працэсе развіцця сукупнасць інфармацыйнай прадукцыі папаўняецца новымі адзінкамі, складаецца яе цэласная сістэма. Для элементаў гэтай сістэмы характэрны

такія ўласцівасці, як стабільнасць, дынамізм развіцця, змяненне формы і інш. У ёй дзейнічаюць сістэмныя і структурныя сувязі паміж пэўнымі адзінкамі.

Сістэмныя сувязі звязаны з функцыянаваннем усёй сістэмы інфармацыйнай прадукцыі НТіМС, якая створана ў Беларусі, існуе ў свеце. Яны падзяляюцца на сувязі арганізацыйныя і пераемнасці.

Арганізацыйныя сувязі складаюцца паміж бібліятэкамі розных тыпаў, а таксама паміж інфармацыйнымі ўстановамі, якія прымаюць удзел у падрыхтоўцы інфармацыйнай прадукцыі НТіМС. Як правіла, такая сістэма цэнтраў функцыянуе ў межах дзяржаўнай сістэмы навукова-тэхнічнай інфармацыі. Унутры гэтай сістэмы ўваходзячыя цэнтры кааперуюцца і каардынуюць свае функцыі. Напрыклад, Нацыянальны цэнтр інтэлектуальнай уласнасці (НЦІУ) адказны за рэгістрацыю і стварэнне інфармацыйнай прадукцыі, у якой адлюстраваны патэнтныя дакументы; Беларускі інстытут сістэмнага аналізу і інфармацыйнага забеспячэння навукова-тэхнічнай сферы (БелІСА) рэгіструе і стварае інфармацыйную прадукцыю, у якой адлюстроўваюцца неапублікаваныя дакументы і інш. Магчыма назваць і прыклад некаторых галіновых бібліятэк (БелСГБ, ЦНБ НАН), якія разам з Нацыянальнай бібліятэкай Беларусі рыхтавалі БД «Чарнобыль».

Сувязі пераемнасці назіраюцца там, дзе на базе існуючых раней бібліяграфічных, рэфератыўных выданняў створаны БД, а таксама пры стварэнні электронных аналагаў перыядычных і непэрыядычных выданняў. У гэтым выпадку прыярытэты адбору матэрыялаў, раскрыцця іх зместу, групы дакументаў будуць аднолькавыя як для інфармацыйнай прадукцыі традыцыйнай, існуючай на паперы, так і для БД. Прыкладам з'яўляюцца бібліяграфічны паказальнік ЦНБ НАН «Прырода Беларусі» і аналагічная БД. Такая сітуацыя існуе амаль ва мностве інфармацыйных цэнтраў, выдавецтвах і бібліятэках.

Структурныя сувязі арыентаваны на выкананне галіновай інфармацыйнай прадукцыяй функцыі інфармацыйнага забеспячэння НТiМС. Яны падзяляюцца на сувязі прадметна-зместавыя, відавныя і функцыянальнай спецыялізацыі асобных звёнаў.

Прадметна-зместавыя сувязі існуюць паміж асобнымі відамі інфармацыйнай прадукцыі, накіраванай на задавальненне зместавых патрэбнасцей спецыялістаў. Яны выяўляюцца ў спецыялізацыі выдавецтваў па падрыхтоўцы пэўных відаў выданняў (напрыклад, выдавецтва «Беларуская навука» спецыялізуецца на выданні навуковай літаратуры па галінах НТiМС), пры выкарыстанні агульных прынцыпаў бібліяграфавання дакументаў (тэматычным адборы, лінгвістычным забеспячэнні) блізкай па змесце інфармацыйнай прадукцыі (напрыклад, у падрыхтоўцы БД і бібліяграфічнага паказальніка РНМБ «Медыка-біялагічныя аспекты аварыі на ЧАЭС», у якім выкарыстоўваецца для групоўкі бібліяграфічных запісаў ДРНТІ). Унутры прадметна-зместавых сувязей існуюць іх падвіды: комплексна-галіновыя, ведамаснай дыферэнцыяцыі, міжгаліновага камплексіравання. Яны звязаны з падрыхтоўкай інфармацыйнай прадукцыі агульнагаліновага, міжгаліновага, тэматычнага характару.

Відавныя сувязі развіваюцца паміж групамі інфармацыйнай прадукцыі аднаго мэтавага прызначэння пры забеспячэнні пэўнай дзейнасці – навуковай, канструктарска-праектнай, вытворчай і інш. Напрыклад, для навуковай дзейнасці спецыялістам будуць карысны не толькі навуковыя выданні (манаграфіі, матэрыялы навуковых канферэнцый), але і даведачныя вытворча-практычныя і іншага мэтавага прызначэння; усе інфармацыйныя цэнтры Беларусі выдаюць, акрамя БД, толькі бягучыя інфармацыйныя выданні, а бібліятэкі – пераважна рэтраспектыўныя і рэкамендацыйныя паказальнікі.

Сувязі функцыянальнай спецыялізацыі пэўных звёнаў інфармацыйнай прадукцыі выяўляюцца ў

тым, што прадукцыя асобных інфармацыйных цэнтраў арыентавана на рэгістрацыю і інфармаванне аб асобных відах дакументаў: патэнтных («Афіцыйны патэнтны бюлетэнь» / НЦІУ), тэхнічных нарматыўна-прававых актах («Каталог ТНПА» / БелДІСС) і інш.

Маніторынг інфармацыйных рэсурсаў

Маніторынг – гэта пастаяннае назіранне, кантроль за дзейнасцю якой-небудзь сістэмы, вытворчасці, дэмаграфічным ці іншым сацыяльна-эканамічным працэсам для вызначэння іх адпаведнасці тэндэнцыям ці напрамкам развіцця, а таксама аналіз перспектыў. Маніторынг інфармацыйна-бібліяграфічнай прадукцыі праводзіцца з мэтай прыняцця кіраўнічага рашэння. Маніторынг бібліяграфічнай дзейнасці ўяўляе пастаяннае назіранне за бібліяграфаваннем і бібліяграфічным абслугоўваннем карыстальнікаў. У рэальнай практыцы інфармацыйнай дзейнасці маніторынг развіваецца ў кірунку аналізу дакументных патокаў для інфармацыйнай дыягностыкі развіцця аб'екта даследавання, які ажыццяўляецца як на падставе паказальнікаў інфармацыйна-бібліяграфічнай прадукцыі, так і непасрэдна існуючай інфармацыйна-бібліяграфічнай прадукцыі. Ён ажыццяўляецца з мэтай кіравання працэсамі стварэння і выкарыстання інфармацыйнай прадукцыі (ліквідацыя дубліравання, улік створанай прадукцыі, аналіз адпаведнасці інфармацыйным патрэбнасцям); навігацыі карыстальнікаў у галіновай інфармацыйнай прасторы; планавання інфармацыйнай дзейнасці; выяўлення і аховы правоў уладальнікаў інфармацыйнай прадукцыі; камерцыйнага збыту створанай інфармацыйнай прадукцыі, а таксама з іншымі мэтай.

Асноўнымі прынцыпамі правядзення маніторынгу інфармацыйных рэсурсаў з'яўляюцца цэласнасць, апэратыўнасць, адпаведнасць, навуковасць, прагнастычнасць. Для паспяховага правядзення маніторынгу неабходнымі ўмовамі будуць: збор даных па адзінай метадыцы,

паўторнасць вывучэння праз пэўныя прамежкі часу, адлюстраванне аб'ектаў у дынаміцы, супастаўленне вынікаў.

Маніторынг інфармацыйных рэсурсаў ажыццяўляюць інфармацыйныя супрацоўнікі, навуковыя работнікі, бібліятэкары. Гісторыя правядзення маніторынгу інфармацыйнай прадукцыі наступная. У 1960-я і 1970-я гг. XX ст. вывучалася бібліяграфічная прадукцыя навукова-тэхнічнай тэматыкі СССР і замежных краін з мэтай аналізу метадаў бібліяграфавання дакументаў (паўнаты адлюстравання патоку, меж адбору дакументаў). З 1980-х гг. XX ст. Нацыянальная кніжная палата пастаянна друкуе агляды бібліяграфічнай прадукцыі НТіМС, як і па іншых галінах, з мэтай пастаяннага аналізу існуючага становішча і перспектывы развіцця. Найбольшы ўклад у гэты кірунак маніторынгу ўнеслі выкладчыкі Санкт-Пецярбургскага ўніверсітэта культуры і мастацтваў, якія ў канцы XX ст. распрацавалі методыку інфармацыйнай дыягностыкі аб'екта ў навукова-тэхнічнай сферы.

Пытанні для самакантролю

1. Дайце агульную характарыстыку існуючых падыходаў да азначэння тэрміна «інфармацыйныя рэсурсы».
2. Назавіце прыкметы класіфікацыі інфармацыйных рэсурсаў НТіМС.
3. Прывядзіце прыклады сістэмных і структурных сувязей інфармацыйнай прадукцыі НТіМС.
4. Вызначце мэты і прынцыпы маніторынгу інфармацыйных рэсурсаў НТіМС.

1.2.2. Дакументныя рэсурсы як асноўны від інфармацыйных рэсурсаў

Асноўнымі аб'ектамі галіновай інфармацыйнай дзейнасці НТіМС з'яўляюцца дакументныя рэсурсы. Яны істотна адрозніваюцца ад дакументаў гуманітарнай і грамадскай сферы. Гэтыя адрозненні можна звесці да асаблівасцей сацыяльнага прызначэння ў грамадстве;

інтэрнацыянальнага характару ведаў, заключаных у гэтых дакументах; складанасці зместу і мовы; асаблівасцей структуры і інш. Відавочна, што і спажыўцы інфармацыі таксама маюць спецыфічныя патрэбнасці, якія дэтэрмінаваны шматлікімі аб'ектыўнымі і суб'ектыўнымі фактарамі.

Асаблівасць сацыяльнага прызначэння дакументаў па прыродазнаўстве, тэхніцы, сельскай гаспадарцы і медыцыне ў першую чаргу ў тым, што яны садзейнічаюць развіццю прагрэсу ў навукова-тэхнічнай, аграрна-прамысловай, медыцынскай сферы, вызначаюць узровень развіцця эканомікі дзяржавы і сацыяльны ўзровень яе насельніцтва. Навукова-тэхнічная інфармацыя ўплывае таксама і на палітыку, культуру, экалогію. У развітых дзяржавах даўно асэнсавалі значэнне навуковай і тэхнічнай інфармацыі і выкарыстоўваюць яе на карысць грамадства. Напрыклад, навукова-тэхнічная інфармацыя адыграла вялікую ролю ў эканамічным адраджэнні Японіі і іншых краін пасля Другой сусветнай вайны; у Германіі інфармацыю лічаць палівам будучыні; у ЗША – рэсурсам, з дапамогай якога падтрымліваюць канкурэнтаздольнасць дзяржавы на сусветным рынку, здароў'е і дабрабыт нацыі.

Вучоныя разумеюць інтэрнацыянальную прыроду, пераемнасць навукова-тэхнічных ведаў. Як ніколі раней, інтэрнацыянальны характар ведаў рэалізуецца сёння ў працэсе інтэлектуальнай, навуковай і тэхнічнай інтэграцыі і вызначаецца ў шматлікіх міжнародных навукова-тэхнічных праектах (напрыклад, у атамнай энергетыцы, авіяцыі, космасе, экалогіі, электронна-вылічальнай тэхніцы, фізіцы і інш.), у стварэнні міжнародных навукова-даследчых устаноў, часопісаў, правядзенні з'ездаў, канферэнцый, выданнях па іх выніках і інш.

Менавіта ў навуцы, тэхніцы, медыцыне адбываецца сусветнае выкарыстанне навукова-тэхнічных вынікаў, а пэўныя адкрыцці робяць перавароты не толькі ў на-

вуковых, але і ў дзелавых, нават палітычных колах: адбываюцца змены ў фінансаванні і планаванні навукі, пераарыентуюцца вучоныя, лабараторыі, інстытуты, фірмы, з'яўляюцца новыя выданні і інш.

Змест і мова дакументных рэсурсаў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы, а таксама аграпрамысловага комплексу дэтэрмінаваны складанасцю аб'ектаў уваходзячых у іх навук і галін, метадаў і інструментарыю вывучэння гэтых аб'ектаў, а таксама асаблівасцямі навуковай мовы.

Спецыфіка НТІМС у тым, што ў ёй шырока выкарыстоўваюцца фармалізаваная мова (хімічныя, фізічныя, матэматычныя формулы, ураўненні, тэблiцы, графікі, схемы) і спецыяльная тэрміналогія. Толькі ў біялогіі існуе каля 2 млн спецыяльных тэрмінаў раслін і жывёл, некалькі мільёнаў тэрмінаў у іншых прыродазнаўчых навук, у тэхніцы і сельскай гаспадарцы. Азначэнні відаў раслін і жывёл, назвы лекаў даюцца на лацінскай мове.

Структура дакументных рэсурсаў па адзначаных галінах таксама мае адметныя рысы. Іх зместавая (тэматычная) структура з'яўляецца галоўнай, сістэмаўтваральнай, яна ідэнтыфікуе канкрэтныя дакументы і вызначае іх галіновую прыналежнасць. У інтэграцыйных працэсах навукова-тэхнічны прагрэс набывае міжгаліновы характар і гэта фарміруе міжгаліновую частку дакументных рэсурсаў.

Адметнымі рысамі дакументных рэсурсаў па прыродазнаўстве, тэхніцы, сельскай гаспадарцы і медыцыне з'яўляюцца відавныя асаблівасці і іх прапорцыі. У складзе дакументных патокаў, акрамя кніг, брашур і серыяльных выданняў, значнае месца займаюць спецыяльныя віды літаратуры і дакументацыі: патэнтныя дакументы, тэхнічныя нарматыўна-прававыя акты, прамысловыя каталогі, а таксама неапублікаваныя дакументы і інш. Усё большая частка першаснай дакументнай інфармацыі змяшчаецца на электронных носьбітах.

У сувязі са спецыфікай інфармацыі, заключанай у гэтых дакументах, яны маюць вялікае значэнне менавіта ў развіцці тэхнікі і тэхналогіі, іншай практычнай дзейнасці. Патэнтная актыўнасць любой дзяржавы, якая пацвярджаецца большасцю выдадзенымі ахоўнымі дакументамі, сведчыць аб яе навукова-тэхнічным узроўні.

Сучасныя дакументныя рэсурсы навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы характарызуюцца актуальнасцю тэматыкі, паўнатай звестак аб аб'екце, апэратыўнасцю, даставернасцю, арыгінальнасцю звестак і інш. *Актуальнасць* вызначаецца адпаведнасцю тэматыкі дакумента найбольш важным праблемам навуковай і практычнай дзейнасці, яго неабходнасцю для розных галін навукі і практыкі. *Арыгінальнасць* – гэта наяўнасць у дакуменце новых звестак, невядомых навуцы і практыцы раней. *Дакладнасць* звестак звязана з максімальнай адпаведнасцю аб'ектыўнай рэальнасці, прынятым нормам і правілам. Дакладнасць характарызуе адпаведнасць, правэранасць інфармацыі практыкай вытворчасці і лячэння. Яна пацвярджаецца вывадамі кваліфікаванай экспертызы. Найбольш даставернымі лічацца дакументы, высновы і рэкамендацыі якіх ужо ўкараніліся ў практычную дзейнасць. *Паўната звестак аб аб'екце* ўяўляе адлюстраванне ў дакументах найбольш сутнасных даных, якія характарызуюць аб'ект з усіх бакоў і з розных пунктаў погляду. *Апэратыўнасць* фіксацыі звестак і распаўсюджвання дакументаў характарызуецца часовым інтэрвалам, які прайшоў ад стварэння новых ведаў да прадастаўлення гэтых звестак чытачу. *Суадносіны формы замацавання ведаў мэтам стварэння дакумента* звязаны з логікай пабудовы, зместам, ступенню падрабязнасці асвятлення праблемы, складанасцю выкарыстанай мовы пры стварэнні дакумента пэўнага віду для задавальнення інфармацыйных патрэбнасцей карыстальнікаў інфармацыі. Гэтыя ўласцівасці выступаюць таксама і ў якасці патрабаванняў, што прад'яўляюць ка-

рыстальнікі інфармацыі да дакументаў. Аднак на практыцы не існуе дакументаў, у якіх былі б пададзены ўсе каштоўнасныя ўласцівасці адначасова. На каштоўнасць дакументаў для пэўных катэгорый карыстальнікаў уплываюць таксама від дзейнасці, этап даследавання і распрацовак, тэма даследавання і іншыя сацыяльна-эканамічныя і псіхалагічныя фактары.

Структура дакументных інфармацыйных рэсурсаў

У адпаведнасці з галіновымі асаблівасцямі дакументных крыніц інфармацыі навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы структура патоку дакументаў прадстаўлена:

- дакументамі па розных галінах, якія ўваходзяць у гэтую сферу: прыродазнаўстве, тэхніцы, сельскай гаспадарцы і медыцыне;

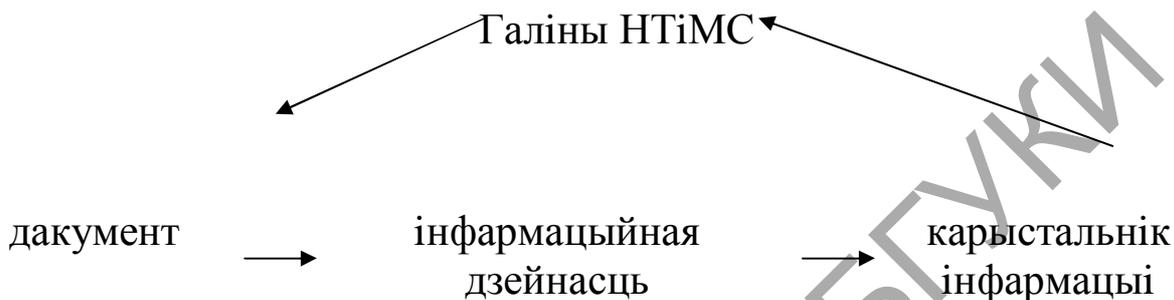
- дакументамі вузкатэматычнай накіраванасці, якія звязаны з дыферэнцыяцыяй кожнай галіны, уваходзіўшай у сферу;

- дакументамі комплекснага, міжгаліновага характару, якія з'яўляюцца вынікам уплыву працэсу інтэграцыі. Гэта дакументы па такіх, напрыклад, галінах, як механізацыя сельскай гаспадаркі, біяфізіка, генная інжынерыя, аграпрамысловая інтэграцыя, экалагічна чыстыя тэхналогіі і інш.;

- часткова дакументамі аддаленых тэматычна ад дадзенай сферы галін, якія аказваюць на яе уплыў. Гэта дакументы па галіновай эканоміцы, паліталогіі і інш.

Такім чынам, знешнія тэматычная межы дакументных інфармацыйных рэсурсаў акрэслены асноўнымі галінамі комплексу з улікам дзеючых у іх працэсах дыферэнцыяцыі і інтэграцыі. Унутраныя межы, а таксама тэматычная структура дакументаў дадзенай сферы выражаюцца ў класіфікацыйных схемах, такіх як Універсальная дзесятковая класіфікацыя, Міжнародная патэнтная класіфікацыя, Міжнародны класіфікатар стандартаў, Дзяр-

жаўны рубрыкатар навукова-тэхнічнай інфармацыі, медыцынскі класіфікатар MESH і інш. Такім чынам, назіраецца непасрэдна ўплыў галін навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы на інфармацыйную дзейнасць праз дакументныя рэсурсы. З іншага боку, карыстальнік інфармацыі праз яго інфармацыйныя патрэбнасці таксама ўплывае на інфармацыйную дзейнасць.

Дакументны інфармацыйны паток з'яўляецца ўпарадкаваным мноствам дакументаў, якія фіксуюць веды і прызначаны дзеля іх перадачы ў пэўным сацыяльным асяроддзі. У працэсе аналізу і выяўлення ён становіцца рэальным аб'ектам. Аналіз дакументнага патоку часцей разглядаюць па тыпавідавых, тэматычных, геаграфічных, моўных, выдавецкіх, арганізацыйна-фірменных, аўтарскіх і іншых кірунках. Аналіз структуры патоку з'яўляецца адным з напрамкаў маркетынговых даследаванняў. Па выніках такога аналізу можна даведацца аб кірунках даследаванняў, профілі і дыяпазоне дзейнасці арганізацый і асобных спецыялістаў.

Відавы састаў галіновага дакументнага патоку

Дакументны паток па НТiМС складаецца з розных відаў дакументаў, якія адлюстроўваюць вынікі навуковай, навукова-практычнай, інавацыйнай дзейнасці. Яны прадстаўлены як у друкаванай, так і электроннай форме. У першасным патоку дакументаў знаходзяцца *кнігі*, розныя па тэматыцы галін НТiМС, а таксама па мэтавым, чытацкім адрасе, характары інфармацыі, матэрыяльнай

канструкцыі (манаграфіі, навуковыя зборнікі, аўтарэфераты дысертацый, прэпрынты, падручнікі, даведачныя выданні і інш.). Аператыўна адлюстроўваюць новую навуковую інфармацыю, а таксама дасягненні ў вытворчай, медыцынскай, сельскагаспадарчай дзейнасці *перыядычныя выданні* (газеты, часопісы, бюлетэні). *Патэнтныя дакументы* змяшчаюць вынікі інавацыйнай дзейнасці на ўзроўні вынаходстваў, карысных мадэляў, прамысловых узораў, таварных знакаў, сартоў раслін. У іх упершыню апісваюцца тэхналогіі, абсталяванне, рэчывы, выкарыстанне якіх можа значна палепшыць эканоміку. У дакументным патоку яны пададзены апісаннямі да нацыянальных, рэгіянальных, міжнародных заявак, да патэнтаў на вынаходствы, карысныя мадэлі і іншыя аб'екты. *Неапублікаваныя дакументы* адлюстроўваюць вынікі як навуковых даследаванняў, так і вопытна-канструктарскіх, вопытна-тэхналагічных работ. Да іх адносяць дысертацыі, дэпаніраваныя навуковыя працы, справаздачы аб навукова-даследчых (НДР), вопытна-канструктарскіх (ВКР), вопытна-тэхналагічных (ВТР) работах. *Прамысловыя каталогі* даюць уяўленне аб сучасным абсталяванні, якое вырабляецца сёрыйна, аб яго перспектывыўных узорах, аб абсталяванні, якое ёсць у продажы. Яны падзяляюцца ў залежнасці ад таго, з якой мэтай ствараюцца, на прамысловыя каталогі для вытворчасці (наменклатурныя, галіновыя, каталогі-лісткі) і рэкламныя (каталогі ўдзельнікаў выстаў, вырабаў фірм, гандлёвыя). Вызначаецца звыш 60 розных відаў *нарматыўна-тэхнічных дакументаў*. Яны рэгулююць тэрміналогію, практычную дзейнасць, забяспечваюць бяспеку выпускаемай прадукцыі і паслуг для жыцця, здароўя чалавека і навакольнага асяроддзя. Многія з іх маюць дзяржаўнае значэнне, гарманізаваны з аналагічнымі дакументамі сусветнай супольнасці. Сярод іх – тэхнічныя нарматыўна-прававыя акты па тэхнічным нарміраванні і стандартызацыі (тэхнічныя рэгламенты, тэхнічныя кодэксы, стандарты), а таксама тэхнічныя

ўмовы, прадстандарты, будаўнічыя нормы, нормы па-
жарнай бяспекі, авіяцыйныя нормы і іншыя віды.

Сучаснаму патоку дакументаў НТіМС уласцівы: агуль-
нае колькаснае павелічэнне; змяненне якасных асаблі-
васцей і ўнутранай структуры. Колькаснае павелічэнне
дакументаў НТіМС у Беларусі залежыць ад аб'ектыў-
ных і суб'ектыўных фактараў, такіх як: развіццё самой
навукі, з'яўленне новых навукова-даследчых устаноў,
павелічэнне колькасці навуковых кадраў. Якасныя ха-
рактарыстыкі дакументных патокаў звязаны з павышэн-
нем ролі навуковай інфармацыі, якая маецца зараз не
толькі ў навуковых выданнях, але ўсё часцей і ў вытвор-
ча-практычных і вучэбных выданнях. Так, з'явіліся
навукова-вытворчыя манаграфіі, вучэбныя дапаможнікі
з элементамі навуковых даследаванняў. У сваю чаргу
навуковыя дакументы дыферэнцыруюцца на навукова-
практычныя, навукова-тэарэтычныя і навукова-мета-
дычныя. Гэта сведчыць аб аператыўным адлюстраванні
актуальных праблем навукі ў практычнай і вучэбнай
дзейнасці.

Пашыраецца чытацкі адрас створаных дакументаў.
Шырокае выкарыстанне навуковых выданняў адбываецца
ў вучэбнай і вытворчай дзейнасці. Вынікі даследа-
ванняў і распрацовак беларускіх вучоных распаўсюдж-
ваюцца не толькі ў традыцыйным выглядзе, але ўсё час-
цей і ў электронным, у Інтэрнэце. Дакументы НТіМС
хутка становяцца таварам, якім можна гандляваць. Спе-
цыяльную літаратуру па гэтай тэматыцы ў Беларусі вы-
даюць як дзяржаўныя («Беларуская навука», «Вышэй-
шая школа»), так і недзяржаўныя выдавецтвы («Хар-
вест», «Тэхнапрынт», «Парадыз» і інш.). Напрыклад, вы-
давецкі дом «Беларуская навука» ([http://www.belnauka.
by](http://www.belnauka.by)) выдае каля 30 навуковых часопісаў, а таксама
манаграфіі, навуковыя зборнікі, матэрыялы навуковых
канферэнцый. Штогод выдавецтва выпускае звыш 100
назваў кніг і часопісаў.

*Заканамернасці развіцця дакументнага патоку НТiМС
і іх уздзеянне на вытворчасць інфармацыйнай
прадукцыі і інфармацыйнае абслугоўванне
карыстальнікаў*

Вывучэнню заканамернасцей развіцця дакументных патокаў у спецыяльнай літаратуры надаецца значная ўвага. Найбольш агульнымі заканамернасцямі для галіновых дакументных патокаў з'яўляюцца:

- 1) колькаснае павелічэнне патоку;
- 2) рассяенне інфармацыі ў патоку;
- 3) старэнне інфармацыі.

Колькаснае павелічэнне патоку залежыць ад узроўню развіцця навукі; павелічэння колькасці навуковых кадраў, а таксама практыкаў, якія ствараюць інавацыі; пашырэння вытворчасці і, адпаведна, дзейнасці выдавецтваў.

Распаўсюджаным з'яўляецца ўяўленне, што асноўныя віды дакументаў навукова-тэхнічнай тэматыкі павялічваюцца па экспаненце, пры гэтым прадуглеждаецца падваенне пэўнай велічыні праз пэўныя прамежкі часу. На думку вучоных, кожныя 40–50 гадоў адбываецца падваенне грамадскага тэзаўруса ўвогуле і спецыяльнага ў прыватнасці. Праілюструем гэтую заканамернасць на прыкладзе развіцця дакументных патокаў па ўсіх галінах НТiМС. Так, калі ў параўнанні з дарэвалюцыйным перыядам колькасць літаратуры па прыродазнаўстве і сельскай гаспадарцы ў 60-я гг. павялічылася ў 32 разы, то па тэхніцы – у 289 разоў, а па медыцыне – у 23 разы.

Асабліва хутка павялічваецца дакументны паток у вядучых і прагрэсіўных галінах НТiМС, ад якіх у першую чаргу залежаць бяспечнасць і канкурэнтаздольнасць аб'ектаў тэхнікі. Гэтая заканамернасць з'яўляецца ўсеагульнай, яе ўздзеянне на дакументныя патокі НТiМС адчуваецца і на іншых прыкладах. Так, калі ў 1910 г. па

хіміі і хімічнай тэхналогіі ў свеце было апублікавана прыкладна 13 тыс. артыкулаў і кніг, то ў 1975 г. ужо 413 тыс. (павелічэнне амаль у 32 разы) і 85 тыс. па фізіцы супраць 1,9 тыс. (павелічэнне амаль у 45 разоў). Разам з тым спецыялістамі адзначалася, што экспаненцыяльнае павелічэнне дакументапага патоку па актуальных праблемах характэрна для не вельмі працяглага перыяду, затым гэтая заканамернасць не вытрымліваецца. У працэсе інфармацыйнай дзейнасці значнае павелічэнне дакументапага патоку па пэўнай тэматыцы, пэўных краін і арганізацый, а таксама і аўтараў сведчыць аб актуальнасці, грамадскай значнасці праблемы і аб укладзе асобы ў распрацоўку праблемы. Аднак існуюць механізмы самаарэгулявання аб'ёму патоку, якія не дазваляюць карыстацца толькі статыстычнымі паказчыкамі пры яго аналізе. Гэта такія механізмы, як старэнне інфармацыі і імкненне да ўшчыльнення.

Старэнне – гэта аб'ектыўны працэс страты актуальнай і карыснай для спажываўца інфармацыі і з'яўленне новай, больш поўнай і даставернай. Такім чынам, па часе старэння нельга меркаваць аб актуальнасці дакумента ці аб яго састарэласці. З цягам часу частка інфармацыі страчвае актуальнасць, а іншая працягвае выкарыстоўвацца. Для вызначэння тэмпаў старэння інфармацыі ўжываецца паказчык «паўперыяд жыцця дакументаў», які быў прапанаваны ў 1960 г. Р. Бартанам і Р. Кеблерам. Ён вымяраецца часам, на працягу якога надрукавана палова ўсіх выкарыстаных выданняў. Аналіз часцей за ўсё праводзіцца на падставе цытавання. У розных галінах НТІМС старэнне інфармацыі адбываецца рознымі тэмпамі. Напрыклад, у біялогіі сярэдні паўперыяд жыцця складае 3 гады, у металургіі – 4 гады, фізіцы – 4,6 года машынабудаванні – 4,8 года, хіміі – 8 гадоў, геалогіі – 16 гадоў і г.д. Час старэння дакументаў залежыць не толькі ад галіны ведаў, але і ад віду дакумента. Так, артыкул з часопіса, прамысловы каталог,

патэнтны дакумент будуць старэць хутчэй, чым манаграфія, справаздача аб НДР, даведнік. У параўнанні з тэхнічнай сельскагаспадарчай і медыцынскай літаратура старэе больш павольнымі тэмпамі. Гэта звязана з тым, што ў жывых арганізмах кардынальныя змяненні адбываюцца не вельмі хуткімі тэмпамі. Таму, калі сярэдні паўперыяд жыцця дакументаў НТіМС, па У. Матылёву, складае 7 гадоў, то для сельскагаспадарчай і медыцынскай літаратуры – каля 10 гадоў.

Пры ажыццяўленні інфармацыйнай дзейнасці трэба ўлічваць і інфармацыйныя патрэбнасці карыстальнікаў, для некаторых з іх 20-гадовая інфармацыя можа быць актуальнай, а па пэўных праблемах, напрыклад па вылічальнай тэхніцы, яна будзе старэць значна больш хуткімі тэмпамі. У інфармацыйнай дзейнасці асаблівасці старэння розных дакументаў неабходна ўлічваць пры захаванні дакументаў у фондзе ці базах даных, пры рэтраспектыўным пошуку інфармацыі, пры стварэнні тэматычных картатэк і бібліяграфічных паказальнікаў. Каб больш дакладна вызначыць старэнне дакументаў пэўнай тэматыкі ці пэўнага віду, выкарыстоўваюць ускосныя паказчыкі старэння дакументаў: кнігавыдачу, спасылкі на дакументы, заяўкі на капіраванне, заяўкі на рэтраспектыўны пошук, экспертныя ацэнкі, наяўнасць перавыданняў, адмену нарматыўных дакументаў. Пры канчатковым вырашэнні пытання старэння дакумента неабходна ўлічваць адразу некалькі паказчыкаў.

У апошні час аналіз значнасці і аўтарытэтнасці часопісаў, актуальнасць апублікаванай у іх інфармацыі, а таксама хуткасць старэння матэрыялаў вызначаюць на падставе імпакт-фактару (Impact Factor), што вызначае суадносіны колькасці спасылак, якія часопіс атрымаў у бягучым годзе, на артыкулы, апублікаваныя ў дадзеным часопісе за два папярэднія гады, да колькасці артыкулаў, якія апублікаваны ў гэтым часопісе за тыя ж два папярэднія гады. Напрыклад, імпакт-фактар часопіса за

2011 г. будзе: ИФ 2011=A/B, дзе А – колькасць цытаванняў на працягу 2011 г. артыкулаў, апублікаваных у дадзеным часопісе ў 2009–2010 гг.; В – колькасць артыкулаў, апублікаваных у дадзеным часопісе ў 2009–2010 гг. Гэты паказчык дае ацэнку часопісу, адлюстроўвае яго чытацкую аўдыторыю, сведчыць аб цікавасці да яго. Гэты паказчык магчыма выкарыстоўваць для ацэнкі ці параўнання значнасці канкрэтнага часопіса ў адносінах да іншых часопісаў у пэўнай галіне ці па пэўнай тэме. Існуюць і іншыя крытэрыі актуальнасці часопісаў і размешчаных у іх матэрыялаў, напрыклад крытэрыі «паўперыяд жыцця артыкулаў».

Рассеянне інфармацыі – гэта змяшчэнне дакументаў па адной тэматыцы ў розных крыніцах – часопісах, зборніках прац, матэрыялах канферэнцый. Рассеянне – гэта таксама выданне кніг па адной тэматыцы ў розных няпрофільных выдавецтвах, размяшчэнне артыкулаў у часопісах, якія не адпавядаюць іх тэматыцы. Упершыню гэтую заканамернасць адкрыў англійскі спецыяліст С. Брэдфард. У адпаведнасці з законам С. Брэдфарда часопісы па прадуктыўнасці можна згрупаваць такім чынам, што яны створаць тры «зоны»: А – зона профільных выданняў, ці ядзерная зона. Яна змяшчае артыкулы з невялікай колькасці часопісаў, якія поўнасцю адпавядаюць тэме запыту карыстальніка. Зона В – зона часопісаў сумежнай тэматыкі, а таксама агульнагаліновых часопісаў. Колькасць часопісаў у ёй павялічваецца. Зона С змяшчае часопісы няпрофільнай тэматыкі і складаецца з яшчэ большай колькасці часопісаў, якія змяшчаюць матэрыялы па тэматыцы запыту карыстальніка. С. Брэдфард устанавіў, што калі ў кожнай зоне змяшчаецца 1/3 артыкулаў, то колькасць часопісаў павялічваецца ў 5 разоў у кожнай зоне. Такім чынам, атрымліваецца, што ў адносінах да профільных часопісаў, якія змяшчаюць 1/3 частку неабходнай спецыялісту інфармацыі, 2/3 яе часткі рассеяны ў часопісах іншых зон.

Аднак далейшыя даследаванні паказалі, што не па ўсіх праблемах назіраецца гэтая заканамернасць. У 70-я гг. была адкрыта новая заканамернасць, якая атрымала назву «канцэнтрацыя інфармацыі». Яна будзе выяўляцца там, дзе суадносіны профільнай і няпрофільнай інфармацыі складаюць 60 : 40. Так, па некаторых тэмах сельскай гаспадаркі (напрыклад, пчалярства, бульбаводства і інш.) назіраецца канцэнтрацыя інфармацыі ў профільных часопісах. Па такіх тэмах, як ягадныя расліны, зернебабовыя, і іншых назіраецца рассеянне інфармацыі. Увогуле можна сказаць, што па міжгаліновых тэмах, а таксама па новых тэмах і праблемах назіраецца рассеянне інфармацыі; па стабільных галінах, наадварот, – канцэнтрацыя інфармацыі. Заканамернасці рассеяння і канцэнтрацыі інфармацыі неабходна ўлічваць пры выкананні тэматычных даведак, падрыхтоўцы тэматычных дасье, стварэнні тэматычных бібліяграфічных паказальнікаў.

Такім чынам, дакументны паток па тэматыцы НТіМС – гэта самастойная дынамічная сістэма, якой уласцівы не толькі з’яўленне новых элементаў, іх павелічэнне, але і старэнне, адміранне неактуальных. Пэўным чынам характарыстыкі дакументных рэсурсаў уплываюць на інфармацыйныя патрэбнасці карыстальнікаў, спрыяюць стварэнню новых ідэй, канкурэнтаздольнай прадукцыі.

Пытанні для самакантролю

1. Якую спецыфіку маюць дакументныя рэсурсы НТіМС?
2. Якія відатыпалагічныя, колькасныя, галіновыя, моўныя асаблівасці характэрны для дакументных рэсурсаў НТіМС?
3. Як вымяраецца ступень рассеяння дакументаў па галінах НТіМС?
4. У чым асаблівасці старэння асобных відаў дакументаў, дакументаў па пэўнай тэматыцы?
5. Што такое імпакт-фактар і як ён вымяраецца?

1.2.3. Бібліяграфічныя рэсурсы НТіМС

Бібліяграфічная прадукцыя – гэта матэрыяльна рэалізаваная форма існавання бібліяграфічнай інфармацыі, якія знаходзяцца ва ўзаемасувязі паміж сабой, утвараючы пэўную сістэму. Бібліяграфічныя рэсурсы па галінах навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы з’яўляюцца часткай рэспубліканскай сістэмы навукова-тэхнічнай інфармацыі. Яны разнастайныя па змесце, формах, функцыянальнай і тыпавідавой структуры.

Бібліяграфічная прадукцыя НТіМС складае пэўную сукупнасць адзінак, якія маюць падзяліць па розных прыкметах, што зафіксавана ў СТБ ГОСТ 7.0 – 2004 «Інфармацыйна-бібліятэчная дзейнасць, бібліяграфія: тэрміны і азначэнні». Бібліяграфічная прадукцыя традыцыйнага характару на паперы пададзена галіновымі, тэматычнымі, шматгаліновымі, міжгаліновымі бібліяграфічнымі паказальнікамі і спісамі літаратуры. Для НТіМС характэрна складанне паказальнікаў, якія адлюстроўваюць асобныя віды дакументаў, змест часопісаў. На сучасным этапе значную долю складае бібліяграфічная прадукцыя персанальнага характару (прысвечаная як выдатным вучоным, так і адлюстраванню навуковых прац розных устаноў). Бібліяграфічная прадукцыя змяшчаецца ў часопісах, кнігах, выходзіць асобнымі выданнямі. У патоку прадстаўлены ўсе яе тыпы: паказальнікі, спісы, агляды. Сёння ў патоку бібліяграфічнай прадукцыі пераважаюць выданні ў электронным выглядзе. Бібліяграфічныя рэсурсы НТіМС накіраваны на забеспячэнне навуковай, вытворчай, адукацыйнай дзейнасці, гэта значыць, што яны выкарыстоўваюцца для забеспячэння прафесійных інфармацыйных патрэбнасцей. Адной з сучасных тэндэнцый выкарыстання бібліяграфічнай прадукцыі пры абслугоўванні спецыялістаў з’яўляецца яе прамежкавы характар. Бібліяграфічныя дапаможнікі з’яўляюцца прамежкавым этапам падрыхтоўкі выстаў літаратуры, Дней спецыяліста і іншых мерапры-

емстваў. На падставе створаных бібліяграфічных спісаў навукова-тэхнічныя бібліятэкі рыхтуюць тэматычныя падборкі дакументаў, дайджэсты, аналітычныя агляды. Пры стварэнні бібліяграфічнай прадукцыі шырока выкарыстоўваюцца электронныя інфармацыйныя рэсурсы. Па-ранейшаму асобнае месца займаюць праблемна-арыентаваныя бібліяграфічныя паказальнікі, тэматыка якіх, як правіла, звязана з выкананнем комплексных, міжгаліновых даследаванняў. Іх падрыхтоўка патрабуе ад бібліёграфа разнастайных не толькі прафесійных, але і прыкладных, звязаных з тэмай, ведаў. В. В. Брэжнева вызначае кола бібліяграфічных дапаможнікаў, якія складаюцца бібліятэкамі і інфармацыйнымі службамі (табл. 1).

Табліца 1

Відавы склад паказальнікаў

Аспект групы	Віды дапаможнікаў	Азначэнне
Мэтавае прызначэнне	Дзяржаўныя	Дапаможнікі, якія інфармуюць аб выпускаемых у краіне дакументах на падставе іх дзяржаўнай рэгістрацыі
	Навукова-дапаможныя	Дапаможнікі, прызначаныя ў дапамогу навукова-вытворчай дзейнасці
	Прафесійна-вытворчыя	Дапаможнікі, прызначаныя спецыялістам розных галін практычнай дзейнасці
Храналагічны ахоп дакументаў	Бягучыя	Дапаможнікі, якія рэгулярна і аператыўна адлюстроўваюць новыя дакументы
	Рэтраспектыўныя	Дапаможнікі, якія адлюстроўваюць масіў дакументаў за які-небудзь перыяд часу ў мінулым
	Перспектыўныя	Дапаможнікі, якія адлюстроўваюць дакументы, запланаваныя да выдання
Тэматычныя межы адлюстраваных дакументаў	Універсальныя	Дапаможнікі, якія адлюстроўваюць дакументы па ўсіх галінах ведаў (напрыклад, «Летапіс друку» ці «Афіцыйны бюлетэнь. Вынаходствы. Карысныя мадэлі. Прамысловыя ўзоры»)
	Галіновыя	Дапаможнікі, якія адлюстроўваюць дакументы па пэўнай галіне ведаў і (ці) практычнай дзейнасці
	Тэматычныя	Дапаможнікі, якія адлюстроўваюць дакументы па пэўнай тэме, праблеме ў межах якой-небудзь галіны
	Праблемна-арыентаваныя	Дапаможнікі, якія адлюстроўваюць дакументы па скразной, міжгаліновай праблематыцы

Аспект групойкі	Віды дапаможнікаў	Азначэнне
	Краязнаўчыя	Дапаможнікі, якія адлюстроўваюць дакументы аб пэўнай мясцовасці (краі)
	Персанальныя	Дапаможнікі, якія прысвечаны адной асобе, навуковаму калектыву, арганізацыі
Спосабы аналітычнай перапрацоўкі інфармацыі	Сігнальныя	Дапаможнікі, у якіх усе ці большасць запісаў абмежаваны бібліяграфічным апісаннем
	Анатаваныя	Дапаможнікі, у якіх усе ці большасць запісаў уключаюць анатацыі
	Рефератыўныя	Дапаможнікі, у якіх усе ці большасць запісаў уключаюць рефераты
Структура дапаможніка	Спісы	Дапаможнікі з простаай структурай
	Паказальнікі	Дапаможнікі значнага аб'ёму са складанай структурай і навукова-даведачным апаратам
	Агляды	Дапаможнікі, якія прадстаўляюць звязаную характарыстыку адностраваных дакументаў
Спосабы групойкі дакументаў у дапаможніку	Сістэматычныя	Дапаможнікі, у якіх бібліяграфічныя запісы размешчаны ў адпаведнасці з пэўнай класіфікацыяй
	Прадметныя	Дапаможнікі, у якіх бібліяграфічныя запісы прыведзены пад прадметнымі рубрыкамі, размешчанымі ў алфавітным парадку
	Фармальныя	Дапаможнікі, у якіх бібліяграфічныя запісы размешчаны ў фармальным парадку – па алфавіце аўтараў ці загаловаў, па храналогіі выхаду дакументаў і г.д.
Форма існавання	Картатэкі	Дапаможнікі, рэалізаваныя ў карткавай форме
	Неапублікаваныя дапаможнікі	Дапаможнікі, якія існуюць машынапісным (рукапісным) выглядзе
	Апублікаваныя дапаможнікі	Дапаможнікі, якія выдадзены ў выглядзе самастойнага выдання
	БД	Дапаможнікі ў машыначытальным выглядзе
	Прыкніжныя і прыартыкулярныя спісы	Дапаможнікі, якія размешчаны ў кнізе ці пасля артыкула і адлюстроўваюць дакументы па тэматыцы гэтых публікацый – якія выкарыстоўваюцца, цытуюцца і (ці) рэкамендуюцца
	Спісы літаратуры да дысертацый і справаздач НДР і ВКР	Аналагічна, але прыстасавана да даных неапублікаваных дакументаў
	Унутрыкніжныя (унутрычасо- пісныя) дапаможнікі	Дапаможнікі, якія з'яўляюцца самастойным раздзелам у структуры кнігі ці часопіса

1.2.4. Электронныя інфармацыйныя рэсурсы

Электронныя інфармацыйныя рэсурсы НТiМС прадстаўлены як першаснымі паўнатэкставымі, фактаграфічнымі і аб'ектаграфічнымі рэсурсамі, так і другаснымі – бібліяграфічнымі і рэфератыўнымі БД. Хаця пытаннем класіфікацыі электронных рэсурсаў прысвечана шмат публікацый спецыялістаў, але вычарпальная класіфікацыя адсутнічае. Напрыклад, у СТБ 7.73–96 «Пошук і распаўсюджванне інфармацыі» называюцца такія віды БД:

А Па раскрыцці зместу

A1 Бібліяграфічныя.

A2 Рэфератыўныя.

A3 Паўнатэкставыя.

A4 Гіпертэкставыя.

В Па аб'екце адлюстравання

V1 Дакументальныя.

V2 Аб'ектаграфічныя.

V2.1 Фактаграфічныя.

V2.2 Лексікаграфічныя.

V2.3 Паказчыкаў.

С Па форме падачы інфармацыі

C1 Лікавыя.

C2 Тэкставыя.

C3 Лікава-тэкставыя.

Супрацоўнікі ЦНБ НАН прапануюць класіфікацыю WEB-рэсурсаў:

А Па структуры

A1 Шматузроўневыя карпаратыўныя WEB-сайты.

A2 Шматузроўневыя раздзелы на WEB-сайтах.

A3 WEB-старонкі бібліятэк.

В Па інфармацыйным нападзенні

В1 Неілюстраваныя.

В2 Ілюстраваныя.

В3 Першасныя.

Вядомы таксама класіфікацыі І. Г. Моргенштэрна, Г. М. Швецовай-Водкі, якія падзяляюць электронныя бібліяграфічныя рэсурсы больш чым па дваццаці прыкметах, сярод якіх: грамадскае прызначэнне, відатыпалагічныя асаблівасці адлюстраваных дакументаў, зместава-тэрытарыяльныя сувязі дакументаў, месца і час іх стварэння, спосаб бібліяграфічнай характарыстыкі, выкарыстанне аперацыйнай сістэмы і праграмных сродкаў, сувязі з поўнымі тэкстамі дакументаў і інш. Электронныя інфармацыйныя рэсурсы магчыма класіфікаваць таксама па зместавай прыкмеце, ступені згортвання інфармацыі, функцыянальнай прыкмеце. Яны могуць змяшчацца на дыскрэтных носьбітах – CD-дысках, але значная іх частка размешчана ў Інтэрнэце.

Сеткавыя электронныя інфармацыйныя рэсурсы НТіМС

Да сеткавых інфармацыйных рэсурсаў НТіМС адносяць: галіновыя раздзелы ўніверсальных інтэрнэт-каталогаў і навігатораў; галіновыя парталы; вэб-сайты ўстаноў і бібліятэк; персанальныя і тэматычныя вэб-сайты; галіновыя раздзелы віртуальных бібліятэк; галіновыя электронныя энцыклапедыі, слоўнікі і даведнікі і інш.

Інтэрнэт-каталогі па сеткавых рэсурсах

Для пошуку неабходнай інфармацыі па тэматыцы НТіМС у Інтэрнэце прымяняюць два асноўныя тыпы пошукавых сістэм: слоўныя і класіфікацыйныя. Слоўныя выкарыстоўваюць ключавыя словы, якія ўводзіць карыстальнік. У выніку машына выдае спісы спасылак на дакументы. Яны размяшчаюцца па частаце звароту да іх розных карыстальнікаў ці па паўнаце ўключэння

вылучаных ключавых слоў. Класіфікацыйныя пошукавыя сістэмы існуюць у выглядзе каталогаў інтэрнэт-рэсурсаў, якія падобны на сістэматычныя каталогі бібліятэк.

Каталогі інтэрнэт-рэсурсаў падзяляюць на ўніверсальныя і спецыялізаваныя (напрыклад, галіновыя, ведамасныя, даведачныя і інш.). Ва ўніверсальных інтэрнэт-каталогах беларускай часткі Інтэрнэта (tut.by, open.by, all.by) можна знайсці інфармацыю па галінах НТiМС. Напрыклад, інфармацыйны партал tut.by (<http://www.tut.by>) у каталозе сайтаў у раздзеле «Прыродазнаўства і матэматыка» размяшчае масіў беларускіх вэб-сайтаў па розных галінах прыродазнаўчых навук: астраноміі (15), біялогіі (46), матэматыцы (34), навуцы аб жыцці (44), навуцы аб зямлі (41), фізіцы (44), хіміі (42). Значна больш сайтаў і парталаў зафіксавана ў раздзеле каталога «Навука і адукацыя. Прыкладныя навукі»: машынабудаванне (1590), медыцына (417), сельская гаспадарка (148), будаўніцтва (341), хімічная прамысловасць (98). Індэкс цытавання паказвае, напрыклад, што партал БелСГБ Аграweb Беларусь знаходзіцца на 20 месцы сярод галіновых электронных інтэрнэт-рэсурсаў. А на партал Med.by штодня заходзіць каля 400 наведвальнікаў.

Галіновыя парталы

Тэрмін «партал» азначае шматфункцыянальны сервер, які дае карыстальніку розныя пошукавыя і інфармацыйныя магчымасці. Парталы прапануюць карыстальнікам доступ да навін галіны, даведнікаў, інтэрнэт-крамаў, прыводзяць усе спасылкі на арганізацыі і ўстановы галіны і інш. Прыклад галіновага партала – партал БелСГБ Аграweb Беларусь.

Вэб-сайты ўстаноў і арганізацый

Многія арганізацыі НТiМС маюць функцыянуючыя ў Інтэрнэце вэб-сайты, якія падзяляюцца на: тыя, якія інфармуюць аб самой арганізацыі, яе навуковых праектах, прадукцыі і паслугах, і тыя, якія створаны бібліятэкамі і інфармуюць аб розных відах інфармацыйных рэсурсаў:

дакументах, якія ёсць у бібліятэцы, аб створаных БД, аб БД, да якіх ажыццяўляецца доступ, прыводзяць спасылкі на інфармацыйныя рэсурсы іншых арганізацый. Усе рэспубліканскія галіновыя бібліятэкі маюць сайты ў Інтэрнэце. Для атрымання неабходнай інфармацыі аб асобных відах дакументаў неабходна звяртацца да сайтаў рэспубліканскіх інфармацыйных цэнтраў. Арганізацыя адукацыйнага працэсу, а таксама адукацыйныя рэсурсы даступны на сайтах устаноў вышэйшай адукацыі.

Базы даных

База даных (БД) – гэта сукупнасць даных, якія арганізаваны па пэўных правілах, дзе прадугледжаны агульныя прынцыпы апісання, захавання і выкарыстання даных. БД – найбольш распаўсюджаны электронны інфармацыйны рэсурс. Базы даных падзяляюцца па розных прыметах. Бібліяграфічная БД у машыначытальнай форме – неабходны атрибут сайта бібліятэкі, якая мае ў фондзе дакументы НТіМС (электронны каталог).

Даведачныя электронныя рэсурсы

Сеткавыя даведачныя рэсурсы пададзены даведачна-энцыклапедычнымі парталамі і сайтамі, а таксама асобнымі даведачнымі выданнямі. У беларускай частцы Інтэрнэта размешчаны даведачна-энцыклапедычны медыцынскі партал (<http://www.medportal.by>), які змяшчае артыкулы, навіны, кансультацыі, адрасы ўсіх медыцынскіх устаноў Беларусі і іншую карысную для зацікаўленых інфармацыю па медыцынскай тэматыцы. На сайтах бібліятэк размяшчаецца сеткавая даведачная інфармацыя, напрыклад «Каляндар знамянальных і памятных дат», раздзел «Статыстыка».

Электронныя інфармацыйныя рэсурсы на кампакт-дысках

Інфармацыйныя выданні на CD- і DVD-дысках з'яўляюцца паўнаватаснымі інфармацыйнымі прадуктамі, якія змяшчаюць тэксты выданняў, бібліяграфічныя паказальнікі, рэфератыўныя і паўнатэкставыя БД, элек-

тронныя даведачныя матэрыялы і інш. Электронная форма прадстаўлення інфармацыі на CD- і DVD-дысках мае высокую шчыльнасць запісу інфармацыі і захоўвае яе ў нязменным выглядзе. Данія на дысках больш практычныя. На адзін дыск магчыма запісаць базу даных, якая змяшчае звыш мільёна бібліяграфічных запісаў. CD-ROM-тэхналогіі дазваляюць эканоміць плошчы для захавання дакументаў, праводзіць пошук бібліяграфічных спасылак і анатацый на дакумент, а затым атрымоўваць доступ да поўных тэкстаў дакументаў. Рэспубліканскія галіновыя бібліятэкі маюць дастаткова поўныя фонды электронных інфармацыйных рэсурсаў на CD- і DVD-дысках.

1.3. Карыстальнікі інфармацыі ў галінах прыродазнаўства, тэхнікі, сельскай гаспадаркі, медыцыны

У СТБ ГОСТ 7.73 – 96 «Пошук і распаўсюджванне інфармацыі: тэрміны і азначэнні» адзначаецца, што «інфармацыйная патрэбнасць – гэта характарыстыкі прадметнай галіны, значэнне якіх неабходна ўстанавіць для выканання пастаўленай задачы ў практычнай дзейнасці». Інфармацыйныя патрэбнасці падзяляюцца на прафесійныя і непрафесійныя, пры гэтым для спецыялістаў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы характэрна ў першую чаргу наяўнасць прафесійных інфармацыйных патрэбнасцей. Прафесійная інфармацыйная патрэбнасць – гэта ўласцівасць чалавека (калектыву), якая адлюстроўвае неабходнасць атрымання інфармацыі, звязанай з яго прафесійнай дзейнасцю. Сучаснае развіццё навукі, практычнай дзейнасці спецыялістаў патрабуюць ад іх ведання прыярытэтных кірункаў развіцця, сусветных і айчынных дасягненняў у сваёй галіне, магчымасцей выкарыстання гэтых дасягненняў, эканоміі сыравіны і матэрыялаў.

Прафесійныя інфармацыйныя патрэбнасці спецыялістаў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы магчыма разглядаць па тэрытарыяльнай прыкмеце, у залежнасці ад сферы навукова-вытворчага комплексу, характару неабходнай інфармацыі, часу ўзнікнення і перыяду дзеяння, профільнасці. Так, па тэрытарыяльнай прыкмеце інфармацыйныя патрэбнасці падзяляюцца на агульнарэспубліканскія, тэрытарыяльныя, галіновыя, групавыя і індывідуальныя.

Агульнарэспубліканскія характарызуюць увогуле адметныя патрэбнасці спецыялістаў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы, што дазваляе адрозніваць іх ад патрэбнасцей, напрыклад, гуманітарнай сферы.

Тэрытарыяльны ўзровень інфармацыйных патрэбнасцей характарызуе патрэбнасці рэгіёнаў Беларусі, якія спецыялізуюцца на вытворчасці пэўных відаў прадукцыі, вырошчванні раслін ці жывёл. Яны звязаны з галіновай і тэматычнай накіраванасцю развіцця даследаванняў і распрацовак рэгіёна.

Інфармацыйныя патрэбнасці галіновага ўзроўню характарызуюць патрэбнасці спецыялістаў, занятых у пэўных галінах гэтай сферы: машынабудаванні, раслінаводстве, матэматыцы, педыятрыі і інш.

Групавы ўзровень інфармацыйных патрэбнасцей адлюстроўвае тыповыя патрэбнасці пэўных груп спецыялістаў: навуковых супрацоўнікаў, практыкуючых урачоў, інжынерна-тэхнічных работнікаў і інш.

Індывідуальны ўзровень характарызуе патрэбнасці канкрэтнага спецыяліста навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы.

З улікам дзейнаснага падыходу інфармацыйныя патрэбнасці разглядаюць як патрэбнасці спецыялістаў сфер «навука», «тэхніка», «вытворчасць», «спажыванне». Для кожнай з іх характэрна пэўнае выкарыстанне інфармацыі. Напрыклад, для спецыялістаў сферы «навука» характэрна пашырэнне тэматычных меж інфармацый-

ных патрэбнасцей у сувязі з інтэграцыйнымі працэсамі, якія адбываюцца ў галінах, адсюль некаторая нестабільнасць інфармацыйных патрэбнасцей. Для іх неабходны паўната прадастаўлення інфармацыі, яе апэратыўная падача. Інфармацыйныя патрэбнасці спецыялістаў сферы «вытворчасць» адносна стабільныя. Для гэтых спецыялістаў неабходна рэгулярна атрымліваць інфармацыю, звязаную з тым тэхналагічным працэсам, у якім яны задзейнічаны. Неабходна інфармацыя як тэхналагічнага характару, так і арганізацыйнага (аб рынках збыту прадукцыі, аб кірунках дзейнасці канкурэнтаў).

У залежнасці ад характару неабходнай інфармацыі інфармацыйныя патрэбнасці падзяляюцца на патрэбнасці ў бягучай і рэтраспектыўнай інфармацыі; у вузкатэматычнай і шырокатэматычнай інфармацыі; у галіновай і міжгаліновай інфармацыі; у фактаграфічнай і канцэптаграфічнай інфармацыі.

Вывучэнне інфармацыйных патрэбнасцей спецыялістаў навукова-тэхнічнай сферы з'яўляецца важным этапам пабудовы канцэпцыі інфармацыйнага абслугоўвання, выбару формаў давадзення інфармацыі і аказання інфармацыйных паслуг. Пэўную ўвагу гэтым пытанням надавалі Э. Бернштэйн, Д. Шэхурын, С. Кагаткоў, Д. Блюменау. Прыкладныя даследаванні інфармацыйных патрэбнасцей спецыялістаў-машынабудаўнікоў праводзілі М. Іваноў, Т. Каралёва, Р. Ровіна. У працэсе вывучэння інфармацыйных патрэбнасцей прымяняюцца як прамыя (сацыялагічныя) метады, так і ўскосныя (аналіз планаў НДР і ВКР; чытацкіх фармуляраў, вынікаў вынаходніцкай дзейнасці).

На фарміраванне прафесійных інфармацыйных патрэбнасцей уплываюць такія фактары, як прыналежнасць спецыяліста да канкрэтнай галіны НТіМС; характар навуковай і вытворчай дзейнасці; пасада, якую займае той ці іншы спецыяліст; этапы выканання НДР і ВКР, а таксама прафесійная кваліфікацыя, наяўнасць вучонай ступені, веданне замежных моў і інш.

У аснове класіфікацыі спажыўцоў навукова-тэхнічнай сферы – характар дзейнасці, галіновая прыналежнасць, пасада і інш. У залежнасці ад характару і асаблівасцей працы вылучаюць навуковых супрацоўнікаў, інжынерна-тэхнічных работнікаў, кіраўнікоў арганізацый, навукова-педагагічныя кадры. Кожная група можа быць прадстаўлена больш дэталёва. Так, у групе навуковых супрацоўнікаў вылучаюцца арганізатары навукі (акадэмікі, члены-карэспандэнты Нацыянальнай акадэміі навук, кіраўнікі навуковых устаноў); вучоныя-тэарэтыкі, якія выконваюць фундаментальныя даследаванні; вучоныя-эксперыментатары, якія выконваюць прыкладныя даследаванні; навуковыя супрацоўнікі, якія спалучаюць даследчую і педагагічную дзейнасць. Інжынерна-тэхнічных работнікаў можна падзяліць на канструктараў, механікаў, тэхнолагаў, праекціроўшчыкаў. Навукова-педагагічныя кадры дзеляцца на выкладчыкаў, даследчыкаў, лабарантаў. Кіраўнікі арганізацый у навуковай сферы – гэта дырэктары навуковых устаноў, іх намеснікі, вучоныя сакратары, загадчыкі лабараторый, сектараў, груп; у вытворчасці – гэта дырэктары прадпрыемстваў, галоўныя спецыялісты (інжынер, энергетык, механік, канструктар, тэхнолаг), загадчыкі лабараторый, цэхаў, аддзелаў, участкаў. Па прафесійнай прыналежнасці ўсе спецыялісты падзяляюцца на энергетыкаў, хімікаў, металургаў і інш.

Спецыялістаў аграрнага комплексу з улікам дзейснага падыходу падзяляюць на спецыялістаў з вышэйшай адукацыяй, якія працуюць у навуковых установах (навуковыя супрацоўнікі, аспіранты, выкладчыкі); спецыялістаў з вышэйшай адукацыяй, якія працуюць у праектна-канструктарскіх бюро (інжынеры-канструктары сельскагаспадарчай тэхнікі, праекціроўшчыкі новага абсталявання); спецыялісты сельскай гаспадаркі, якія працуюць аграрнамі, заатэхнікамі, механікамі, тэхнолагамі перапрацоўчай прамысловасці; механізатары; рабочыя

калектыўных сельскагаспадарчых прадпрыемстваў і перапрацоўчых галін прамысловасці; фермеры; студэнты сельскагаспадарчых устаноў вышэйшай адукацыі і каледжаў; кіраўнікі сельскагаспадарчых прадпрыемстваў (дырэктары калектыўных сельскагаспадарчых прадпрыемстваў, загадчыкі ўчасткаў, фермаў, брыгад). Улічваючы шырокае распаўсюджванне сельскагаспадарчых, медыцынскіх і тэхнічных ведаў сярод насельніцтва, значную катэгорыю карыстальнікаў складаюць аматары (садаводы, дачнікі, аматары хатніх раслін і жывёл, канструктары-аматары і інш.).

Вывучэнне інфармацыйных патрэбнасцей спецыялістаў-медыкаў, якое праводзілася многімі спецыяльнымі бібліятэкамі, паказала, што вылучаюць катэгорыі навукоўцаў (вучоныя, выкладчыкі); практыкуючых урачоў (хірургі, тэрапеўты, фармакалагі, стаматолагі і інш.); лабарантаў, кіраўнікоў сістэмы аховы здароўя.

Пытанні для самакантролю

1. У чым асаблівасці інфармацыйных патрэбнасцей спецыялістаў НТiМС?
2. Як падзяляюцца інфармацыйныя патрэбнасці спецыялістаў у залежнасці ад тэрытарыяльнай прыкметы, характару неабходнай інфармацыі, сферы навукова-вытворчага комплексу?
3. Прывядзіце класіфікацыю спецыялістаў навукова-тэхнічнай, аграрнай, медыцынскай сферы.
4. Якія фактары ўплываюць на фарміраванне інфармацыйных патрэбнасцей спажыўцоў?

2. АРГАНІЗАЦЫЯ І СУЧАСНЫ СТАН ІНФАРМАЦЫЙНЫХ РЭСУРСАЎ НАВУКОВА-ТЭХНІЧНАЙ І МЕДЫЦЫНСКАЙ СФЕРЫ (НТiМС)

2.1. Цэнтры падрыхтоўкі другасных інфармацыйных рэсурсаў па прыродазнаўстве, тэхніцы, сельскай гаспадарцы, медыцыне ў Рэспубліцы Беларусь

Інфармацыйная дзейнасць у галіне прыродазнаўства, тэхнікі, сельскай гаспадаркі, медыцыны накіравана на задавальненне патрэбнасцей спецыялістаў у дакументнай і бібліяграфічнай інфармацыі. Яна цесна звязана з развіццём фундаментальных навуковых даследаванняў, прамысловасці, будаўніцтва, галін сельскагаспадарчай вытворчасці, аховы здароўя, абумоўлена асаблівасцямі саміх аб'ектаў, спецыфікай інфармацыйных патрэбнасцей карыстальнікаў.

Асаблівасцю інфармацыйнай дзейнасці па тэхніцы, прыродазнаўстве, сельскай гаспадарцы, медыцыне з'яўляецца тое, што ёю займаюцца разнастайныя ўстановы – універсальныя, шматгаліновыя, галіновыя, навуковыя бібліятэкі, інфармацыйныя цэнтры, навуковыя ўстановы, інстытуты Нацыянальнай акадэміі навук, выдавецтвы, рэдакцыі часопісаў, установы вышэйшай адукацыі і інш. Акрамя таго, развіццё дзяржаўнай бібліяграфіі, стварэнне электронных інфармацыйных рэсурсаў (ЭІР) уплываюць на арганізацыю бібліяграфічнай дзейнасці ў навукова-тэхнічнай, аграрнай і медыцынскай сферы.

Умоўна шлях бібліяграфіі разглядаемых галін можна падзяліць на тры этапы: першы – 1919–1960 гг., другі – 1961–1991 гг., трэці – сучасны, з 1992 г.

Станаўленне бібліяграфіі прыродазнаўчай, тэхнічнай, сельскагаспадарчай і медыцынскай літаратуры адбывалася ў цяжкіх умовах. 20–30-я гг. XX ст. у гаспадарчых адносінах былі вельмі складанымі. Разруха пасля рэвалюцыі, Грамадзянскай вайны не спрыяла росту кнігавыдавецкай дзейнасці і, адпаведна, развіццю галіновай бібліяграфіі. Але паступова становішча паляпшалася, развівалася прамысловасць, ствараліся навукова-даследчыя ўстановы, аднаўлялі дзейнасць былыя і адчыняліся новыя выдавецтвы, бібліятэкі, установы вышэйшай адукацыі. Усё гэта станоўча ўплывала на развіццё бібліятэчнай дзейнасці ўвогуле і галіновай у прыватнасці.

На працягу першага этапу (1919–1960) было падрыхтавана няшмат самастойных бібліяграфічных паказальнікаў. Найбольшая колькасць іх адзначаецца па пытаннях сельскай гаспадаркі (33), найменшая – па тэхніцы (14).

Разам з тым можна канстатаваць, што выпускі асобных з іх сталі пачаткам серыі дапаможнікаў, якія рыхтуюцца і сёння. Прыкладам з’яўляецца падрыхтаваны бібліятэкай Інстытута цепла- і масаабмену паказальнік «Літаратура по тепло- и массообмену».

Вялікія змены адбыліся ў 1960-х гг., якія можна разглядаць як пачатак другога этапу ў развіцці бібліяграфіі навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы. На гэтым этапе былі створаны дзве новыя галіновыя бібліятэкі: у 1960 г. – Беларуская сельскагаспадарчая бібліятэка (БелСГБ), а ў 1977 г. – Рэспубліканская навукова-тэхнічная бібліятэка (РНТБ); адбыліся колькасныя і якасныя змены ў масіве бібліяграфічнай прадукцыі: значна ўзрасла колькасць асобна выдадзеных паказальнікаў па актуальных напрамках біялагічных, фізіка-матэматычных, хімічных навук, энергетыкі, раслінаводства, жывёлагадоўлі.

Бібліятэка Акадэміі навук распачала падрыхтоўку бібліяграфічных штогоднікаў па флоры і фауне, Палессі, сумесна з НДІ адпаведных напрамкаў – па водных

рэсурсах, квантавых генератарах; Беларуская сельска-гаспадарчая бібліятэка – штогоднікі «Льноводство».

Узнік шэраг выданняў бягучай бібліяграфічнай інфармацыі, якія выходзілі штомесячна або штоквартальна: «Автоматизированные системы управления», «Механизация и автоматизация» (Дзяржаўная бібліятэка імя У. І. Леніна), «Энергетическое хозяйство Белоруссии» (ЦНБ імя Я. Коласа НАН), «Новости сельскохозяйственной литературы» (БелСГБ).

Значны ўплыў на паляпшэнне напрамкаў дзейнасці і тэматыку бібліяграфічных дапаможнікаў мела рэспубліканская нарада работнікаў бібліятэк 1962 г., прысвечаная бібліяграфічнай рабоце і яе каардынацыі. Народа прыняла «Палажэнне аб каардынацыі дзейнасці бібліятэк Беларускай ССР у галіне рэкамендацыйнай і навукова-інфармацыйнай бібліяграфіі і даведачна-бібліяграфічнай работы», якое адыграла станоўчую ролю ў пашырэнні бібліяграфічнай дзейнасці. «Палажэнне...» ускладвала на Нацыянальную бібліятэку Беларусі функцыю агульнарэспубліканскага арганізацыйнага і навукова-метадычнага цэнтра ўсёй бібліяграфічнай дзейнасці. Акрамя таго, яно замацоўвала галіновыя цэнтры бібліяграфічнай работы і ў значнай ступені садзейнічала каардынацыі бібліятэк рознага падпарадкавання ў гэтым напрамку. Нягледзячы на тое, што «Палажэнне...» не было адпаведным чынам зацверджана, тым не менш яно выканалася сваю галоўную мэту – арганізацыйна замацаваць, устанавіць узаемасувязь у рабоце бібліятэк па стварэнні навукова-дапаможных паказальнікаў і даведачна-бібліяграфічнага абслугоўвання.

У 1974 г. у рэспубліцы было распрацавана «Палажэнне аб каардынацыі дзейнасці бібліятэк Беларускай ССР у галіне навукова-дапаможнай бібліяграфіі і інфармацыйна-бібліяграфічнай работы». У адрозненне ад дакумента 1962 г. новае «Палажэнне...» было ўзгоднена з Міжведамаснай бібліятэчнай камісіяй і зацверджана

Міністэрствам культуры. Акрамя таго, у дакуменце 1974 г. былі раскрыты функцыі не толькі галіновых цэнтраў і напрамкі іх дзейнасці, але і функцыі бібліятэк, якія ўваходзяць у галіновыя групы.

У адпаведнасці з гэтымі дакументамі цэнтрамі бібліяграфічнай дзейнасці былі прызначаны:

– у галіне прыродазнаўчых і дакладных навук – ЦНБ імя Я. Коласа НАН Беларусі;

– у галіне медыцыны і аховы здароўя – Рэспубліканская навукова-медыцынская бібліятэка (РНМБ);

– у галіне сельскай гаспадаркі – Беларуская сельска-гаспадарчая бібліятэка (БелСГБ);

– у галіне тэхнікі – Урадавая бібліятэка, функцыі якой былі перададзены створанай у 1977 г. Рэспубліканскай навукова-тэхнічнай бібліятэцы (РНТБ).

У пэўнай ступені гэта садзейнічала развіццю бібліяграфічнай дзейнасці. Значна павялічылася колькасць бібліяграфічных паказальнікаў, узрасла ўдзельная вага самастойных дапаможнікаў. Былі дасягнуты значныя поспехі ў методыцы састаўлення бібліяграфічных прадуктаў. Разам з тым яшчэ шмат праблем заставаліся невырашанымі. Так, да канца не былі вырашаны пытанні каардынацыі і кааперацыі пры планаванні і падрыхтоўцы бібліяграфічнай прадукцыі, як прыклад адзначалася вялікая колькасць персанальных паказальнікаў, асабліва гэта тычылася такіх галін, як сельская гаспадарка і прыродазнаўства.

У пачатку 90-х гг. у сувязі з атрыманнем незалежнасці змянілася сацыяльна-эканамічная сітуацыя ў краіне, што пэўным чынам паўплывала на ўсе кірункі дзейнасці дзяржавы, у тым ліку і на арганізацыю сістэмы навукова-тэхнічнай інфармацыі і ўвогуле на інфармацыйна-бібліяграфічную дзейнасць.

Гэты перыяд можна разглядаць як пачатак трэцяга (сучаснага) этапу развіцця бібліяграфічнай дзейнасці. На гэтым этапе распрацавана праграма развіцця Дзяр-

жаўнай сістэмы навукова-тэхнічнай інфармацыі (ДСНТІ), створаны Нацыянальны цэнтр інфармацыйных рэсурсаў і тэхналогій НАН Беларусі.

Існуючая сістэма навукова-тэхнічнай інфармацыі РБ дазваляе вылучыць дзяржаўныя, галіновыя, рэгіянальныя цэнтры, якія займаюцца падрыхтоўкай інфармацыйнай прадукцыі.

Дзяржаўныя (рэспубліканскія) цэнтры скіраваны на падрыхтоўку бягучых інфармацыйных паказальнікаў, прысвечаных пераважна аднаму віду дакумента – патэнтам, стандартам, справаздачам, дэпаніраваным рукапісам. Сярод іх Беларускае інстытут сістэмнага аналізу (БелІСА), Беларускае дзяржаўнае інстытут стандартызацыі і сертыфікацыі (БелДІСС), Нацыянальны цэнтр інтэлектуальнай уласнасці (НЦІУ).

Галіновыя рэспубліканскія бібліятэкі (РНТБ, ЦНБ імя Я. Коласа НАН Беларусі, РНМБ, БелСГБ) рыхтуюць інфармацыйныя рэсурсы ў традыцыйным і аўтаматызаваным рэжымах, якія прысвячаюцца актуальным праблемам прыродазнаўчых навук, тэхнікі, медыцыны, праблемам аграпрамысловага комплексу.

Рэгістрацыю інфармацыйных рэсурсаў ажыццяўляе НДРУП «Інстытут прыкладных праграмных сістэм». Ён быў заснаваны ў 1992 г. з мэтай распрацоўкі праграмнага забеспячэння для арганізацый і прадпрыемстваў. Асноўным кірункам яго дзейнасці з'яўляецца дзяржаўная рэгістрацыя інфармацыйных сістэм і інфармацыйных рэсурсаў. Ён вядзе дзяржаўны рэгістр інфармацыйных сістэм і інфармацыйных рэсурсаў, праводзіць маніторынг стану інфармацыйных рэсурсаў у краіне, распрацоўвае сістэму паказчыкаў для ацэнкі стану інфарматызацыі і распрацоўвае аўтаматызаваныя сістэмы збору даных аб стане інфарматызацыі.

На рэгіянальным узроўні асноўнымі цэнтрамі інфармацыі з'яўляюцца абласныя навуковыя бібліятэкі, аб'яднаная навукова-медыцынская бібліятэка (Гродна),

а таксама абласныя філіялы РНТБ (у Гродне, Гомелі, Брэсце, Магілёве, Віцебску).

На галіновым узроўні ў краіне дзейнічаюць інфармацыйныя цэнтры па метралогіі, будаўніцтве, бібліятэкі устаноў вышэйшай тэхнічнай, медыцынскай, сельскагаспадарчай адукацыі і інш.

Пытанні для самакантролю

1. Назавіце асноўныя этапы развіцця інфармацыйнай дзейнасці ў РБ.

2. Пералічыце дзяржаўныя цэнтры, якія спецыялізуюцца на інфармацыі аб спецвідах нарматыўна-тэхнічных і тэхнічных дакументаў.

3. Якія рэспубліканскія бібліятэкі з'яўляюцца галаўнымі ў спецыялізаваных галіновых сетках?

4. Назавіце рэгіянальныя цэнтры інфармацыі РБ.

2.2. Сучасны стан дакументных рэсурсаў НТiМС

Выданне галіновай літаратуры ў Беларусі (кнігі і брашур)

Агульныя статыстычныя даныя па выданні кніг пададзены ў табл. 2.

Табліца 2

Выданне кніг па галінах за 1861–2000 гг.

Галіны	Гады				
	1861—1917	1918—1940	1941—1960	1961—1990	1991—2005
Прыродазнаўства	170	1291	974	5504	4183
Тэхніка	70	927	1607	20280	9359
Сельская гаспадарка	271	1924	2031	8763	3542
Медыцына	120	547	540	2831	5262

Паводле даных Нацыянальнай кніжнай палаты, у асноўным назіраецца павелічэнне выданняў па галоўных галінах НТiМС, хаця гэтая тэндэнцыя не вытрымліваецца ў пэўныя перыяды. Вынікі табл. 2 сведчаць, што на працягу стагоддзя (да 1961 г.) па колькасці выдадзеных кніг месцы размяркоўваліся наступным чынам: першае – займалі выданні па сельскай гаспадарцы, другое – па тэхніцы, трэцяе – па прыродазнаўстве, чацвёртае – па медыцыне. Дамінаванне сельскагаспадарчай кнігі тлумачыцца тым, што Беларусь была ў гэты час у асноўным аграрным краем.

Але ж краіна набірала тэмпы, рэзкі скачок тэхнікі адбыўся ў 60–70-я гг. XX ст., што адзначылася на колькасці выдання кніг. Доля медыцынскай літаратуры была нязначнай, нягледзячы на пэўнае развіццё медыцынскіх паслуг у Беларусі ў перадваенныя гады.

Скарачэнне выдання кніг па прыродазнаўстве ў 40–60-я гг. XX ст. тлумачыцца ў асноўным палітычнымі матывамі: тады нярэдка навуковыя ісціны прыносілі ў ахвяру ідэалогіі.

Калі ж прааналізаваць лічбы з пункту гледжання дынамікі, што самым дынамічным было выданне кніг па тэхніцы (табл. 2).

Табліца 3

**Агульная колькасць выдадзеных кніг
у апошнія дзесяцігоддзе (2001–2010)**

Галіны	Гады									
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Прыродазнаўства	259	266	349	384	456	420	484	520	496	430
Прыкладныя навукі. Тэхніка і медыцына	1464	1313	1689	1714	2258	2443	2586	2821	2571	2191

У ХХІ ст. працягваецца павелічэнне колькасці выдадзенай літаратуры па асноўных галінах навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы. Як бачна з табл. 3, некаторае памяншэнне колькасці выдадзеных кніг па прыродазнаўстве назіраецца ў 2006 і 2010 гг., а па прыкладных навуках – у 2002 і 2010 гг. Па галінах прыродазнаўства павелічэнне ідзе паступова. За дзесяцігоддзе колькасць выдадзенай літаратуры павялічылася амаль у 2 разы. Больш за ўсё выдавалася літаратуры па прыродазнаўчых галінах у 2008 і 2009 гг. У сферы тэхнікі, медыцыны і іншых прыкладных навук агульная колькасць перыядычных выданняў па галінах гэтай сферы у 3–5 разоў перавышае колькасць выданняў па прыродазнаўчых навуках. Тут найбольшая колькасць выданняў была адзначана ў 2006–2009 гг. У 2010 г., як і па прыродазнаўчых навуках, бачна зніжэнне выпуску літаратуры, што звязана з эканамічным крызісам. У адрозненне ад прыродазнаўчых навук выданне кніг па прыкладных галінах павялічваецца не такімі хуткімі тэмпамі, іх павелічэнне складала прыкладна 1, 7 раза.

Табліца 4

**Колькасць перыядычных выданняў
па мэтавым прызначэнні
(медыцына, тэхніка, прыкладныя навукі)**

Мэтавае прызначэнне	Гады										усяго
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	
Навуковыя	249	224	220	267	335	263	278	283	337	310	3103
Навукова-папулярныя	176	163	249	178	281	318	240	293	296	193	2555
Вытворча-практычныя	131	126	132	172	218	259	293	322	271	245	2432
Нарматыўныя вытворча-практычныя	59	104	160	136	159	168	168	172	241	228	1796
Вучэбныя	348	263	365	394	480	446	494	593	434	397	4688
Даведачныя	186	155	197	146	171	237	296	347	359	300	2676
Інфармацыйныя	6	30	26	30	15	27	24	12	16	19	231

Размеркаванне выдадзеных неперыядычных выданняў па мэтавым прызначэнні сведчыць, што ў сферы прыкладных навук, тэхнікі, медыцыны ў параўнанні з папярэднімі перыядамі ў XXI ст. змяніліся прапорцыі выданняў (табл. 4). Першае месца займае вучэбная літаратура, што звязана не столькі з прадукцыяй дзяржаўных выдавецтваў, колькі з актыўнай дзейнасцю ўстаноў вышэйшай адукацыі. На другім месцы навуковыя выданні. Гэта станоўчая тэндэнцыя сведчыць пра актывізацыю даследчыцкай дзейнасці ў прыкладных галінах навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы. Па-ранейшаму даведачныя выданні займаюць сярэднія пазіцыі. Яны суправаджаюць як навуковыя даследаванні, так і прыкладныя распрацоўкі, сферу баўлення вольнага часу, вучэбны працэс. У іх выпуску ўдзельнічаюць дзяржаўныя і недзяржаўныя выдавецтвы. Адметнасць новага перыяду звязана таксама і са значным павелічэннем колькасці навукова-папулярных выданняў. Калі на папярэдніх этапах развіцця выдавецкага патоку мы канстатавалі недахоп у падрыхтоўцы навукова-папулярнай літаратуры, то ў XXI ст. колькасць яе павялічылася ў некалькі разоў. Значную ролю адыгралі недзяржаўныя выдавецтвы, якія выдаюць літаратуру аб здаровым ладзе жыцця, рамонце бытавой тэхнікі, вядзенні прысядзібнай гаспадаркі, вырошчванні раслін і хатніх жывёл і інш. Сярод навукова-папулярнай літаратуры па-ранейшаму адсутнічаюць працы аб значных дасягненнях беларускіх вучоных і практыкаў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы. На дадзеным этапе назіраецца памяншэнне выдання вытворча-практычнай літаратуры, што з'яўляецца негатыўнай тэндэнцыяй. Калі ў сферы прыкладных навук, тэхнікі і медыцыны не стае практычных кіраўніцтваў, метадычных указанняў для практычнай дзейнасці, вытворчых манаграфій, гэта можна разглядаць як недахоп. У сувязі з увядзеннем з 2005 г. у дзеянне СТБ ГОСТ 7.60–2005 «Выданні. Асноўныя

віды»: тэрміны і азначэнні» ў Нацыянальнай кніжнай палаце пачалі ўлічваць інфармацыйныя выданні, да якіх можна аднесці бібліяграфічную, рэфератыўную, аглядную прадукцыю бібліятэк і інфармацыйных цэнтраў. Значная колькасць інфармацыйных выданняў выдавалася ў пачатку дадзенага перыяду, менавіта ў 2002, 2004, 2006 гг. Затым колькасць такіх выданняў скарачаецца.

Перыядычныя выданні

У Беларусі па розных галінах НТІМС выходзіць вялікая колькасць перыядычных выданняў і выданняў, якія працягваюцца. Паводле даных Нацыянальнай кніжнай палаты, у дзяржаўным бібліяграфічным паказальніку «Летапіс перыядычных выданняў» іх звыш 300 (37,6% ад усяго патоку перыядычных выданняў і выданняў, якія працягваюцца). Пераважаюць у патоку часопісы. Размеркаванне іх па галінах паказала, што больш за ўсё выдаецца часопісаў па тэхніцы (37,5%), медыцыне (29,2 %), прыродазнаўчых навук (25%), менш часопісаў выдаецца па сельскай гаспадарцы (8,3%) (табл. 5).

Табліца 5

Размеркаванне перыядычных выданняў па галінах

Галіны	Колькасць	%
Прыродазнаўства	30	25
Тэхніка	45	37,5
Сельская гаспадарка	10	8,3
Медыцына	35	29,2
Усяго...	120	100

Перыядычныя выданні па галінах навукова-тэхнічнай сферы выходзяць пераважна на рускай мове (звыш 80%), выданні на беларускай мове складаюць каля 17%, на іншых мовах (пераважна на англійскай і польскай) – каля 3 % (табл. 6).

Табліца 6

**Размеркаванне перыядычных выданняў
па мовах выдання**

Мовы	Колькасць	%
Руская	97	80,8
Беларуская	20	16,7
Англійская	2	1,7
Польская	1	0,8
Усяго...	120	100

Важным з пункту гледжання карыстальніка і бібліятэкі з'яўляецца размеркаванне перыядычных выданняў (часопісаў) па мэтавым прызначэнні. Тут навукова-практычныя часопісы складаюць каля 42%, навуковыя – звыш 32%, вытворча-практычныя – каля 12%, навукова-метадычныя – 9%, навукова-папулярныя часопісы – 5% (табл. 7).

Табліца 7

**Размеркаванне перыядычных выданняў
па мэтавым прызначэнні**

Часопісы	Колькасць	%
Навуковыя	39	32,5
Вытворча-практычныя	14	11,7
Навукова-папулярныя	6	5
Навукова-практычныя	50	41,7
Навукова-метадычныя	11	9
Усяго...	120	100

Найбольш вядомымі ў краіне з'яўляюцца навуковыя часопісы, якія выдае Нацыянальная акадэмія навук Беларусі і РУП «Издательский дом «Белорусская наука». Гэта часопіс «Весці Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі» (серыі: аграрных навук, медыцынскіх навук, біялагічных навук, хімічных навук, фізіка-тэхнічных

наук і інш.). Выдаюцца часопісы па прыродазнаўчых навуках («Ботаника (исследования)», «Родная природа», матэматыцы («Дифференциальные уравнения»), фізіцы («Теоретическая и прикладная механика», «Журнал прикладной спектроскопии») і інш.; розных галінах тэхнікі («Строительство», «Транспорт», «Пищевая промышленность: наука и технологии», «Механика машин, механизмов и материалов», «Радиолобитель» і інш.); медыцынскіх праблемах («Здравоохранение», «Медицинский вестник», «Онкологический журнал», «Новости медико-биологических наук», «Здоровье и успех» і інш.); сельскай гаспадарцы («Белорусское сельское хозяйство», «Овощеводство», «Беларускі пчаляр», «Наше сельское хозяйство» і інш.). Важкай крыніцай аператыўнай інфармацыі навуковага характару з'яўляюцца часопісы, якія выдаюцца ўстановамі вышэйшай адукацыі. Як правіла, іх назва «Вестник...» (той ці іншай установы), яны выдаюцца ў серыях, прысвечаных прыродазнаўчым, тэхнічным, медыцынскім, сельскагаспадарчым навукам. Увогуле часопісы, якія выдаюцца ў краіне, адрозніваюцца па многіх параметрах: мэтавым прызначэнні, галіновай прыналежнасці, чытацкім адрасе, выдаўцах, аб'ёме і тыражы. Кожная бібліятэка, абапіраючыся на веды аб кантынгенце чытачоў, іх інфармацыйных патрэбнасцях, можа набыць неабходныя для яе часопісы. Каля 15 часопісаў па галінах НТіМС маюць электронныя аналагі і размяшчаюцца ў Інтэрнэце. Гэта, напрыклад, электронны часопіс «Агробаза: специализированный журнал: торговля, переработка, материально-техническое снабжение», электронныя аналагі друкаваных версій часопісаў «Белорусское сельское хозяйство», «Наше сельское хозяйство» і інш. У 2008 г. быў створаны сайт [www/mednovosty.by](http://www.mednovosty.by), які аб'яднаў два навукова-практычныя і інфармацыйна-аналітычныя часопісы – «Медицинские новости» (1995 г. выдання) і «Современная стоматология» (1997 г. выдання). Тут змяшчаюцца артыкулы з названых часопісаў, а таксама

шмат фактаграфічнай, аналітычнай і іншай інфармацыі аб дасягненнях медыцынскай навукі і практыкі, медыцынскіх тэхналогіях. Адбор інфармацыі праводзіцца шляхам аналізу БД «Medline», фондаў РНМБ і іншых крыніц інфармацыі. Стваральнікі сайта забяспечваюць доступ і да архіва тэкстаў навуковых аглядаў, артыкулаў, якія друкаваліся ў часопісах у розная гады.

Колькасць створаных інавацыйных рашэнняў, якія маюць патэнтную ахову, пастаянна павялічваецца. Даныя Нацыянальнага цэнтра інтэлектуальнай уласнасці (<http://www.belgopatent.org.by>) сведчаць, што колькасць выданных патэнтаў на вынаходствы з 1993 г. па 2011 г. складае 16 065, на карысныя мадэлі – 8095, на прамысловыя ўзоры – 2326. У Рэспубліцы Беларусь зарэгістраваны 125 027 таварных знакаў і знакаў абслугоўвання, 48 тапалогій інтэгральных мікрасхем. Асноўная колькасць вынаходстваў створана па хіміі (раздзел «С» Міжнароднай патэнтнай класіфікацыі), медыцыне (клас А61), фізіцы (раздзел G), будаўніцтве (раздзел E) і іншых галінах. Карысныя мадэлі пераважаюць па розных тэхналагічных працэсах, транспарціроўцы (раздзел B), машынабудаванні, ацяпленні, асвятленні (раздзел F). Гэтыя даныя паказваюць, што ахоўваюцца ў асноўным інавацыйныя рашэнні па прыкладных галінах, якія і забяспечваюць тэхнічны прагрэс і дзяржаўныя прыярытэты.

Неапублікаваныя дакументы, сярод якіх пераважаюць справаздачы аб навукова-даследчых, вопытна-канструктарскіх, вопытна-тэхналагічных работах, пацвярджаюць, што ў Рэспубліцы Беларусь надаецца значная ўвага развіццю даследаванняў у розных галінах НТiМС. Напрыклад, у 2011г. у Беларускаім інстытуце сістэмнага аналізу і інфармацыйнага забеспячэння навукова-тэхнічнай сферы (<http://www.belisa.org.by>) было зарэгістравана 5836 такіх даследаванняў, у 2012 г. – 3611. Акрамя таго, гэты інфармацыйны цэнтр рэгіструе дэпаніраваныя навуковыя работы па розных галінах.

Прамысловыя каталогі на абсталяванне – гэта неабходныя дакументы пры выбары абсталявання, яго набыцці, аналізе і параўнанні параметраў выпускаемых машын і механізмаў. Рэгістрацыю абсталявання, якое вырабляецца ў нашай краіне, ажыццяўляе Дзяржаўны цэнтр каталагізацыі прадукцыі пры Беларускаім дзяржаўным інстытуце стандартызацыі і сертыфікацыі (<http://www.gskp.belgiss.org.by>). На кожны від абсталявання прыведзены звесткі аб яго прызначэнні, параметрах і характарыстыках (напрыклад, габарыты, шырыня, даўжыня, хуткасць выканання тэхналагічных аперацый, паказчыкі энергаэфектыўнасці, расход топліва і інш.), а таксама нарматыўныя дакументы, падаецца і знешні выгляд аб'екта.

Нарматыўна-тэхнічныя дакументы выкарыстоўваюць пры вытворчасці прадукцыі, аказанні паслуг практычна ва ўсіх галінах НТіМС. Даныя Беларускага дзяржаўнага інстытута стандартызацыі і сертыфікацыі (<http://www.gskp.belgiss.org.by>) сведчаць, што ў Рэспубліцы Беларусь дзейнічаюць 10 тэхнічных рэгламентаў, 174 тэхнічных кодэксаў устаяўшайся практыкі, каля 17 тыс. дзяржаўных стандартаў і 21 класіфікатар тэхніка-эканамічнай інфармацыі.

Пытанні да самакантролю

1. Назавіце сучасныя прапорцыі ў выданні галіновай літаратуры НТіМС па мэтавым прызначэнні.
2. Праілюструйце відавую разнастайнасць нарматыўна-тэхнічных, патэнтных дакументаў і прамысловых каталогаў.
3. Патлумачце, чаму выданне галіновай літаратуры (да 1961 г.) не супадае з сучаснымі прапорцыямі ў выданні кніг і брашур.

2.3. Інфармацыйныя рэсурсы асобных галін навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы

У склад інфармацыйных рэсурсаў уключаюцца бібліяграфічныя паказальнікі (навукова-дапаможныя, прафесійна-вытворчыя, рэкамендацыйныя), даведачна-пошукавы апарат (ДПА), базы даных (БД) і банкі даных (БнД).

На сучасным этапе на дзяржаўным узроўні сфарміраваны цэнтры інфармавання па неапублікаваных, нарматыўна-тэхнічных дакументах, па патэнтнай інфармацыі, прававой і картаграфічнай інфармацыі.

Сістэма бягучых навукова-дапаможных паказальнікаў прадстаўлена выданнямі, якія рыхтуюць рэспубліканскія органы навукова-тэхнічнай інфармацыі. Сярод іх *Беларускі інстытут сістэмнага аналізу і інфармацыйнага забеспячэння навукова-тэхнічнай сферы* (БелІСА) Дзяржаўнага камітэта па навуцы і тэхналогіях, створаны ў адпаведнасці з Указам Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь ад 13 верасня 1996 г. № 363 як навукова-даследчая ўстанова на базе трох цэнтраў, перададзеных са складу былога БелНДІНТІ. На БелІСА ўскладзена функцыя нацыянальнага інфармацыйнага цэнтра па каардынацыі міждзяржаўнага абмену навукова-тэхнічнай інфармацыяй у краіне. Акрамя таго, інстытут займаецца навуковымі даследаваннямі ў галінах:

- навукова-тэхнічнай палітыкі,
- інавацыйных даследаванняў,
- міжнароднага навукова-тэхнічнага супрацоўніцтва (МНТС), а таксама выдавецкай дзейнасцю і арганізацыяй выстаў.

Беларускі інстытут сістэмнага аналізу ажыццяўляе дэпаніраванне рукапісных работ па гуманітарных, прыродазнаўчых, дакладных і прыкладных навуках, розных галінах народнай гаспадаркі, медыцыне ў мэтах азнаямлення навуковых, навукова-даследчых і праектна-канструктарскіх арганізацый, вышэйшых і сярэдніх спе-

цыяльных вучэбных устаноў, прадпрыемстваў, вучоных і спецыялістаў з рукапісамі навуковых артыкулаў, мануграфій, матэрыялаў канферэнцый, сімпозіумаў, якія не мэтазгодна тыражыраваць звычайным спосабам друку, а таксама са справаздачамі аб НДР і тлумачальнымі запіскамі да вопытна-канструктарскіх работ і вопытна-тэхналагічных работ, прынятых інстытутам.

У адпаведнасці з пастановай Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь ад 13 мая 1997 г. № 472 інстытут праводзіць дзяржаўную рэгістрацыю навукова-даследчых, вопытна-канструктарскіх і вопытна-тэхналагічных работ, дзяржаўны іх рэестр, а таксама фарміруе і актуалізуе адпаведныя комплексныя БД і фонд справаздачнай навуковай дакументацыі па зарэгістраваных работах (тэхнічныя заданні, выніковыя і прамежкавыя справаздачи, тлумачальныя запіскі праектаў).

З 1997 г. інстытут выпускае бібліяграфічную інфармацыю «*Бюллетень рэгістрацыі НИР, ОКР, ОТР*». Бюлетэнь утрымлівае пералік зарэгістраваных у інстытуце работ за пэўны перыяд у адпаведнасці з Дзяржаўным рубрыкатарам навукова-тэхнічнай інфармацыі, у межах рубрык – па нумарах дзяржаўнай рэгістрацыі.

Інфармацыю аб завершаных НДР, а таксама аб прынятых на дэпаніраванне рукапісных работах па гуманітарных, прыродазнаўчых, дакладных і прыкладных навуках, галінах народнай гаспадаркі, медыцыне інстытут ажыццяўляе ў выглядзе штоквартальнага «*Реферативного сборника непубликуемых работ: отчеты о НИР, ОКР, ОТР, депонированные рукописи*». Мэта выдання – азнаямленне ўстаноў і спецыялістаў дзяржавы з вынікамі навукова-даследчай і вопытна-канструктарскай дзейнасці. Групоўка матэрыялаў ажыццяўляецца па рубрыках Дзяржаўнага рубрыкатара НТІ, а ўнутры – па нумарах дзяржаўнай рэгістрацыі.

Інстытут генерыруе паўнатэкставую БД «Каталог НДР і ВКР», акрамя таго, выдае часопіс «*Новости науки*

и технологий», матэрыялы канферэнцый, інфармацыйна-аналітычныя выданні Дзяржаўнага камітэта па навуцы і тэхналогіях.

Ажыццяўляе інфармаванне аб нарматыўна-тэхнічных дакументах у традыцыйным і аўтаматызаваным рэжымах таксама **Беларускі дзяржаўны інстытут стандартызацыі і сертыфікацыі (БелДІСС)**. На сучасным этапе інстытут вядзе ІПС «Стандарт».

Інфармацыйна-пошукавая сістэма ІПС «Стандарт» з'яўляецца шматфункцыянальным комплексам, з дапамогай якога можна аўтаматызаваць усе асноўныя функцыі па рабоце з фондамі нарматыўных дакументаў і аказанні інфармацыйных паслуг. У састаў ІПС «Стандарт» уваходзіць банк даных (БнД) нарматыўных дакументаў па стандартызацыі (больш за 60 тыс. дакументаў). БнД уключае наступныя бібліяграфічныя базы даных:

- БД СТБ (Дзяржаўныя стандарты РБ);
 - БД ГОСТ (Міждзяржаўныя нарматыўныя дакументы);
 - БД ТУ (Тэхнічныя ўмовы прадпрыемстваў і арганізацый);
 - БД ІСО (Стандарты міжнароднай арганізацыі па стандартызацыі);
 - БД МЭК (Стандарты міжнароднай электратэхнічнай камісіі);
 - БД DIN (Еўранормы, гарманізаваныя ў Германіі);
- а таксама БД санітарных нормаў, правіл, патрабаванняў да розных сфер дзейнасці.

У традыцыйным выглядзе (на папяровым носьбіце) з 1998 г. інстытут рыхтуе *«Информационный указатель технических условий (ИУТУ)»*, які выпускаецца 6 разоў у год і кожны выпуск якога складаецца з трох частак.

Частка першая ўтрымлівае інфармацыю аб зарэгістраваных ТУ, адмененых і замененых дакументах і аб ТУ, дзяржаўная рэгістрацыя якіх узноўлена.

У другую частку ўключаны інфармацыя аб зарэгістраваных ТУ і дакументы, да якіх зарэгістраваны змены.

У трэцяй частцы даецца адрасная інфармацыя аб утрымальніках арыгіналаў ТУ РБ і іншых дзяржаў СНД.

Сістэматызацыя матэрыялаў робіцца ў адпаведнасці з кодамі і класіфікацыйнымі групамі міждзяржаўнага класіфікатара стандартаў МКС (ИСО/ИНФКО МКС) 001–96. Да першай і другой частак дадаюцца нумарацыйныя паказальнікі штогодніка «Каталог держателей подлинников технических условий» (у двух тамах). Каталог утрымлівае інфармацыю аб ТУ, якія ўнесены ў «Реестр государственной регистрации ТУ», рыхтуецца з выкарыстаннем ІПС «Стандарт» на падставе бібліяграфічнай інфармацыі БД «ТУ – технические условия РБ».

Інфармацыя ў выданні сістэматызуецца ў адпаведнасці з МКС (ИСО/ИНФКО МКС) 001–96. У межах кожнай класіфікацыйнай групы ТУ размяшчаюцца па алфавіце найменняў.

Акрамя таго, інстытут рыхтуе галіновыя выпускі, напрыклад, *«Каталог держателей подлинников ТУ. Упаковка и размещение грузов (тара). По состоянию на 01.03...»*.

Па стане на 01.01... года інстытут выпускае афіцыйнае выданне *«Каталог технических нормативных правовых актов в области технического нормирования и стандартизации»*. Каталог рыхтуецца з дапамогай ІПС «Стандарт» на падставе бібліяграфічных БД Нацыянальнага фонду стандартаў, выходзіць у чатырох тамах і ўяўляе звод (збор) дзейнічаючых, а таксама зацверджаных па стане на 01.01... года ў РБ тэхнічных нарматыўных прававых актаў (ТНПА) у галіне стандартызацыі. Каталог утрымлівае інфармацыю аб СТБ (дзяржаўныя стандарты); ГОСТ (міждзяржаўныя стандарты); правілах ЕЭК ААН; стандартах СЭВ; АКРБ (агульнадзяржаўныя класіфікатары); КДРБ (кіруючыя дакументы, зацверджаныя Дзяржстандартам); ПМГ, РМГ (правілы, рэкамендацыі па міждзяржаўнай стандартызацыі. Чацвёрты том утрымлівае нумарацыйны і прад-

метны паказальнікі ТНПА. Размяшчэнне дакументаў унутры раздзелаў – па міждзяржаўным класіфікатары стандартаў (МКС).

БелДІСС таксама штомесячна інфармуе аб новых зменах, адмененых ТНПА ў інфармацыйным зборніку *«Информационный бюллетень технических нормативно-правовых актов»*. Гэтае выданне ўключае інфармацыю аб дзяржаўных, міждзяржаўных, міжнародных стандартах. У кожным раздзеле прыводзіцца інфармацыя аб новых стандартах, уведзеных у дзеянне; адмененых і замененых дакументах, а таксама тэксты змяненняў. Пасля кожнага блока звестак размяшчаецца нумарацыйны паказальнік, што дазваляе весці пошук новых, адмененых, замененых стандартаў і дакументаў, у якія ўнесены змены.

У некаторых выпусках гэтага зборніка даецца інфармацыя аб праектах стандартаў (папярэдніх стандартах), а таксама прыводзяцца тэксты законаў і пастаноў дзяржаўных арганізацый, што звязаны з тэхнічным нарміраваннем і стандартызацыяй.

Акрамя таго, інстытут рыхтуе тэматычныя каталогі ТНПА, напрыклад, *«Каталог ТНПА в области технического нормирования и стандартизации по теме «Медицинские изделия и материалы»* (по состоянию на 01.08.2006 г.).

Штомесячна выпускаецца *«Бюллетень новых поступлений»*, у якім даецца бібліяграфічная інфармацыя аб тэхнічных нарматыўных прававых актах, інфармацыйна-даведачных матэрыялах, навукова-тэхнічнай літаратуры, перыядычных выданнях, што паступілі ў Нацыянальны фонд ТНПА ў галіне тэхнічнага нарміравання і стандартызацыі.

У канцы 1990-х гг. БелДІСС набыў функцыі цэнтра каталагізацыі прадукцыі, у адпаведнасці з якім выпускае каталогі прадукцыі, зарэгістраванай у Дзяржаўным цэнтры каталагізацыі прадукцыі. Выйшлі наступныя

каталогі: «*Электронная техника. Радиоэлектроника и связь*», «*Оборудование для пищевой промышленности*», «*Отделочные материалы в строительстве*» і інш.

Нацыянальны цэнтр інтэлектуальнай уласнасці (НЦІУ) Дзяржаўнага патэнтнага камітэта Рэспублікі Беларусь ажыццяўляе дзяржаўную рэгістрацыю аб'ектаў прамысловай уласнасці.

З 1994 г. пачалася падрыхтоўка інфармацыі аб вынаходствах, карысных мадэлях, прамысловых узорах, таварных знаках. Сёння НЦІУ выпускае асобныя бюлетэні, прысвечаныя пэўнаму аб'екту – вынаходствам, прамысловым узорам і інш. Сістэматызацыя матэрыялаў ажыццяўляецца ў адпаведнасці з міжнароднымі класіфікацыямі – МПК, МКПУ, МКТЗ.

З 1994 г. цэнтр выдае афіцыйны бюлетэнь «*Вынаходствы. Карысныя мадэлі. Прамысловыя ўзоры*».

У першым раздзеле («*Вынаходствы*») публікуецца інфармацыя аб нацыянальных заяўках, міжнародных заяўках (РСТ), якія ўступілі ў нацыянальную фазу ў РБ, і звесткі аб патэнтах на вынаходствы, якія ўнесены ў Дзяржаўны рэестр вынаходстваў РБ. У кожнай частцы гэтага раздзела друкуюцца сістэматычны і нумарацыйны паказальнікі ў адпаведнасці з МПК.

Другі раздзел («*Карысныя мадэлі*») утрымлівае звесткі аб патэнтах на карысныя мадэлі, якія ўнесены ў Дзяржаўны рэестр карысных мадэляў РБ.

ДБА прадстаўлены сістэматычным і нумарацыйным паказальнікамі.

У трэцім раздзеле («*Прамысловыя ўзоры*») друкуюцца звесткі аб патэнтах на прамысловыя ўзоры, якія ўнесены ў Дзяржаўны рэестр РБ. Ёсць сістэматычны і нумарацыйны паказальнікі ў адпаведнасці з Міжнароднай класіфікацыяй прамысловых узроў (МКПУ).

Акрамя таго, у бюлетэні друкуецца інфармацыя аб узнаўленні дзеяння патэнтаў, аб уступцы патэнтаў, рэгістрацыі ліцэнзійных дагавораў і інш.

З 2010 г. ажыццяўляецца выпуск афіцыйнага электроннага выдання на аптычным дыску *«Библиографический указатель действующих патентов Республики Беларусь на изобретения, полезные модели, промышленные образцы»*, які ўтрымлівае звесткі аб дзейнічаючых па 1 студзеня патэнтах Рэспублікі Беларусь.

Штомесяц (таксама з 1994 г.) цэнтр выдае другі афіцыйны бюлетэнь *«Товарные знаки и знаки обслуживания. Назвы месцаў паходжання тавараў»*.

У бюлетэні друкуюцца звесткі аб адпаведным відзе ахоўных дакументаў, унесеных у Дзяржаўны рэестр таварных знакаў РБ. Сістэматычны і нумарацыйны паказальнікі ў адпаведнасці з Міжнароднай класіфікацыяй (МКТЗ) даюць магчымасць устанавіць нумары заявак, нумары пасведчанняў РБ, выдадзеных па пэўным класе класіфікатара.

З 1997 г. у адпаведнасці з Законам РБ «О патентах на сорта растений» два разы ў год цэнтр рыхтуе афіцыйны бюлетэнь *«Сарты раслін»*.

З мэтай забеспячэння паўнаты пошуку інфармацыі з 2006 г. НЦІУ рыхтуе штогадовыя дапаможныя паказальнікі да ўсяго камплекта афіцыйных бюлетэняў: гадавыя сістэматычныя, нумарацыйныя паказальнікі вынаходстваў і імяны паказальнік заяўнікаў і ўладальнікаў патэнтаў па вынаходствы.

НЦІУ таксама стварыў электронныя БД вынаходак і таварных знакаў Беларусі, доступ да якіх магчымы на сайце гэтай арганізацыі.

Такім чынам, канстатуем, што спецыялісты ў галіне навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы забяспечаны бягучай інфармацыяй аб розных відах дакументаў, якія можна акрэсліць як спецыяльныя віды навукова-тэхнічнай літаратуры і дакументацыі. Але для вырашэння навуковых, вытворчых задач спецыялісту неабходна інфармацыя і іншага кшталту, бо забеспячэнне галіны характарызуецца суадносінамі паміж бібліяграфічнымі

рэсурсамі і характарам, аб'ёмам патрэбнасцей у бібліяграфічнай інфармацыі.

Для таго каб мець уяўленне аб бібліяграфічным забеспячэнні галіны ці асобных яе раздзелаў, напрамкаў, неабходна дастаткова добра арыентавацца ў змястоўнай, функцыянальнай, тыпавідавой структуры бібліяграфічных рэсурсаў. Ніжэй разгледзім сістэму інфармацыйных рэсурсаў кожнай галіны, якая ўваходзіць у навукова-тэхнічную і медыцынскую сферу. Масіў традыцыйных бібліяграфічных паказальнікаў складаецца з паказальнікаў, выдадзеных асобна, унутрыкніжных і ўнутрычасопісных паказальнікаў, прыартыкульных і прыкніжных спісаў літаратуры (якія асобна разглядацца не будуць).

Інфармацыйныя рэсурсы па прыродазнаўстве

На стан бібліяграфічнай прадукцыі па прыродазнаўчых навукх аказваюць уплыў шматлікія паказчыкі. Перш за ўсё – тэматыка даследаванняў, якія ажыццяўляюцца ў галіновых інстытутах НАН, навукова-даследчых установах, установах вышэйшай адукацыі.

Усяго ў краіне падрыхтавана больш за 500 паказальнікаў па прыродазнаўстве. На першым этапе (1919–1960) – 20, а за першую дзесяцігодку ХХІ ст. – 106 паказальнікаў.

Калі на працягу другога этапу (1961–1991) сярэднегадавы паказчык складаў 7 паказальнікаў, то на сучасным этапе ён узрос амаль да 11. Тым не менш весці размову аб забеспячэнні спецылістаў той ці іншай галіны прыродазнаўства сістэмай бібліяграфічных дапаможнікаў практычна немагчыма.

Асноўная частка паказальнікаў падрыхтавана бібліёграфамі ЦНБ імя Я. Коласа НАН і яе філіялаў, што апраўдана, бо бібліятэка з'яўляецца галіновым цэнтрам бібліяграфавання літаратуры па прыродазнаўстве. Зас-

наваная у 1925 г. пры Інстытуце беларускай культуры (Інбелкульт) фундаментальная бібліятэка Акадэміі навук Беларусі ў 1966 г. стала насіць імя Я. Коласа, у 1981 г. была перайменавана ў ЦНБ імя Я. Коласа НАН, а ў адпаведнасці з пастановай СМ БССР ад 25 мая 1990 г. аднесена да ліку навукова-даследчых устаноў.

Такім чынам, ЦНБ – адзіная ў краіне навукова-даследчая ўстанова па праблемах бібліятэчнай справы, бібліяграфазнаўства, гісторыі кнігі, якая ажыццяўляе навуковыя даследаванні з мэтай аптымізацыі сістэмы інфармацыйнага забеспячэння навукі Беларусі. Бібліятэка выдала амаль 40 зборнікаў навуковых работ, што адлюстроўваюць матэрыялы, падрыхтаваныя супрацоўнікамі ЦНБ і вучонымі спецыялістамі іншых устаноў краіны, і ў якіх разглядаюцца розныя аспекты стану навукова-бібліяграфічнай дзейнасці.

У 2000 г. бібліятэка стала членам кансорцыума расійскіх бібліятэк і навуковых устаноў і атрымала доступ да Навуковай электроннай бібліятэкі, якая створана пры Расійскім фондзе фундаментальных даследаванняў (больш за 900 тыс. артыкулаў з больш чым 1500 назваў навуковых часопісаў буйнейшых выдавецтваў).

ЦНБ актыўна займаецца падрыхтоўкай бібліяграфічных паказальнікаў, на гэты час можна весці размову амаль аб 200 бібліяграфічных дапаможніках. У бібліятэцы ўкаранены ўсе модулі бібліятэчнай сістэмы БІТ–2000, што дазволіла аўтаматызаваць тэхналагічны працэс. З 2005 г. бібліятэка перайшла на нацыянальны фармат прадастаўлення бібліяграфічных даных **BelMARC**.

Аналіз падрыхтаваных бібліяграфічных паказальнікаў па прыродазнаўстве з пункту гледжання прыналежнасці да розных відаў сведчыць, што абсалютная большасць іх з'яўляюцца навукова-дапаможнымі, але да месца адзначыць, што паказальнікі прац супрацоўнікаў НДУ і персанальныя, якія маюць больш прэстыжны, чым інфармацыйны характар, займаюць дастаткова вялікае месца, што не мэтазгодна.

Разам з тым персанальныя паказальнікі і паказальнікі прац супрацоўнікаў НДУ даюць уяўленне аб тэматыцы, кірунках навуковых даследаванняў асобных навукоўцаў і ўстаноў, дазваляюць вызначыць уклад вучоных у развіццё навукі. З пункту гледжання формы выдання, неабходна падкрэсліць: большасць паказальнікаў выходзілі самастойнымі выданнямі на першых двух этапах, а на сучасным – унутрычасопісныя.

Адметнымі асаблівасцямі сістэмы бібліяграфічных паказальнікаў па прыродазнаўчых навук з'яўляецца іх вялікі храналагічны ахоп; наяўнасць выданняў, якія працягваюцца, паказальнікаў вялікага аб'ёму; належныя метадычны ўзровень і паліграфічнае афармленне. Усе яны ўключаюць не толькі беларускую, але і замежную літаратуру, паколькі развіццё навукі немагчыма толькі на нацыянальных крыніцах.

Даследаванні ў галіне прыродазнаўчых навук у краіне ажыццяўляюцца ў інстытутах Нацыянальнай акадэміі навук, неакадэмічных НДУ, установах вышэйшай адукацыі. Акадэмія навук ажыццяўляе каардынацыю навуковых даследаванняў у краіне. Вынікі іх друкуюцца ў выглядзе кніг, артыкулаў і іншых дакументаў, якія адлюстроўваюцца ў бібліяграфічнай прадукцыі.

Спажывцамі прыродазнаўчай бібліяграфічнай інфармацыі з'яўляюцца навуковыя супрацоўнікі навуковадаследчых устаноў і ўстаноў вышэйшай адукацыі, аспіранты, студэнты, спецыялісты сумежных навук.

Відавочна, што розныя навукі па-рознаму забяспечаны беларускімі бібліяграфічнымі паказальнікамі. Па колькасці створаных дапаможнікаў на другім этапе (1961–1991) першае месца займалі біялагічныя навукі, потым фізіка-матэматычныя, геалага-геаграфічныя і хімічныя. На сучасным этапе першае месца займаюць паказальнікі па фізіка-матэматычных навук. Аднак неабходна падкрэсліць адсутнасць стабільнасці ў падрыхтоўцы бібліяграфічнай прадукцыі. Так, у 2001–2005 гг. быў падрыхтаваны 41 паказальнік, а ў 2006–2010 гг. – 65.

Паказальнікі па біялагічных навуках займалі на другім этапе першае месца. Тут неабходна адзначыць штогоднікі па флоры і фаўне, якія з 1970 г. рыхтавала ЦНБ імя Я. Коласа, і комплексны паказальнік «Полесье». Але з сярэдзіны 80-х гг. замест штогоднікаў пачалі выходзіць 5-годнікі і нават паказальнікі, якія ўключалі звесткі аб крыніцах за 10 гадоў па праблемах флоры і фаўны. Акрамя таго, бібліятэка падрыхтавала і фундаментальныя рэтраспектыўныя паказальнікі «Советская литература по флоре и растительности Белоруссии» і «Животный мир Белоруссии», якія ахопліваюць перыяд з 1919 г. па 1968 г.

Сярод рэтраспектыўных вызначаюцца паказальнікі НББ «Савецкая кніга пра Беларусь» і «Прырода Беларусі», а таксама паказальнікі, прысвечаныя рэспубліканскім запаведным месцам: «Беловежская пуца (1835–1983 гг.)» і «Березинский заповедник (1925–1986 гг.)». У пэўнай ступені дапамагаюць ліквідаваць прабелы ў бібліяграфаванні літаратуры аб прыродных багаццях анатаваныя спісы літаратуры, якія рыхтавала бібліятэка Дзяржаўнага камітэта па ахове прыроды.

Значнае месца ў бібліяграфічнай прадукцыі па біялагічных навуках належыць паказальнікам работ супрацоўнікаў НДУ (эксперыментальнай батанікі, фізіялогіі, генетыкі і цыталогіі і інш.) і персанальныя, прысвечаныя акадэмікам НАН В. Купрэвічу, А. Вечару, Д. Голубу, У. Булыгіну і інш.

У падрыхтоўцы паказальнікаў па фізіка-матэматычных навуках адзначаецца дзейнасць Інстытута фізікі НАН і яго філіяла, які рыхтаваў штогоднікі «Оптические квантовые генераторы», рэтраспектыўны паказальнік «Интегральная оптика» і «Передаточные функции оптических систем» (які працягваецца), Інстытута фізікі цвёрдага цела («Химическая связь в полупроводниках»), Інстытута цепла- і масаабмену («Библиография по реофизике») і інш.

Што тычыцца паказальнікаў па хімічных і геалага-геаграфічных навуках, то гэта пераважна паказальнікі работ супрацоўнікаў НДУ (агульнай і неарганічнай хіміі, фізіка-арганічнай хіміі) і персанальныя.

На працягу першага дзесяцігоддзя ХХІ ст. значная ўвага надавалася бібліяграфічным паказальнікам, прысвечаным вядомым беларускім вучоным. У падрыхтоўцы гэтых паказальнікаў адзначаюцца ў першую чаргу бібліятэкі многіх УВА краіны, а таксама ЦНБ імя Я. Коласа НАН. Так, ЦНБ выпусціла больш за 20 такіх работ, якія ўваходзяць у серыю «Библиография ученых НАН Беларуси».

Сярод амаль 70 паказальнікаў ёсць падрыхтаваныя ва ўстановах вышэйшай адукацыі і навукова-даследчых установах. Значная колькасць іх выходзіла ў серыях «Биобиблиография ученых Беларуси», «Люди белорусской науки», «Ученые Республики Беларусь», «Ученые Гомельского государственного университета имени Ф. Скорины» і інш. Сярод іх паказальнік «Андрей Александрович Богуш (к 80-летию со дня рождения)», які ўтрымлівае ў храналагічным парадку бібліяграфічныя звесткі аб манаграфіях, тэзісах дакладах, аўтарэфератах, прэпрынтах, навуковых артыкулах, кандыдацкіх дысертацыях, абароненых пад яго кіраўніцтвам. Дапаможнік забяспечаны імянным паказальнікам.

Да 95-годдзя доктара фізіка-матэматычных навук Ф. І. Фёдарова падрыхтаваны «Библиографический указатель трудов Ф. И. Федорова».

Звесткі аб вучоным-біёлагу, спецыялісце ў галінах геномікі, генетыкі, экалогіі, біяэвалютыкі, можна атрымаць у выданні «Владимир Кириллович Савченко: библиография». У паказальніку частка тэксту надрукавана на англійскай мове; ён уключае спіс літаратуры аб жыцці і дзейнасці вучонага, храналагічны паказальнік навуковых прац (манаграфіі, рукапісы, прэпрынты, навуковыя артыкулы, тэзісы дакладаў) і іншых матэрыялаў на

рускай, беларускай і англійскай мовах за 1962–2009 гг., а таксама работ, якія выходзілі пад рэдакцыяй У. К. Саўчанкі, спісаў кандыдацкіх і доктарскіх дысертацый, падрыхтаваных у лабараторыі тэарэтычнай генетыкі, якую ўзначальваў У. К. Саўчанка, а таксама аўтарскіх пасведчаньняў.

Да 70-годдзя з дня нараджэння і 50-годдзя працоўнай дзейнасці падрыхтаваны паказальнік «Кручек Семен Александрович: библиографический указатель научных трудов», у якім адлюстраваны 539 назваў манаграфій, тэзісаў дакладаў, навуковых артыкулаў і іншых матэрыялаў на беларускай, рускай і замежнай мовах за 1965–2007 гг. Апублікаваны таксама паказальнікі «Владимир Антонович Пилипович: (к 75-летию со дня рождения)», «Академик Любовь Владимировна Хотылева», «Член-корреспондент Сергей Владимирович Абламейко (к 50-летию со дня рождения)», «Коннищев Виктор Степанович: библиографический указатель научных трудов» і інш.

Звяртае ўвагу своеасаблівая серыя спісаў літаратуры, прысвечаная акадэміку А. С. Махначу: «Кандидатские диссертации [по геологии], выполненные под руководством А. С. Махнача», «Литература о жизни и трудах академика [ученого-геолога] А. С. Махнача», «Научные работы [по геологии] под ред. акад. А. С. Махнача», «Хронологический указатель трудов [ученого-геолога, академика Национальной академии наук] А. С. Махнача».

У серыі «Люди белорусской науки» сярод іншых надрукаваны: [библиографический указатель] «Член-корреспондент АН СССР А. А. Шлык: воспоминания современников», «Библиография работ биолога-генетика Н. В. Турбина». У паказальніку адлюстраваны 128 назваў навуковых прац акадэміка Н. В. Турбіна за 1947–1991 гг.

Паказальнік «Основные научные труды члена-корреспондента НАН Беларуси М. Т. Чайки [по ботанике: список]» адлюстроўвае навуковыя працы аўтара за 1955–1999 гг. на беларускай, рускай і замежных мовах.

Манаграфіі, артыкулы, дысертацыі (пад кіраўніцтвам В. М. Цярэнцьева), усяго 207 назваў на беларускай і рускай мовах, за 1948–1981 гг. пералічаны ў дапаможніку «Список основных научных трудов [по ботанике] профессора В. М. Терентьева».

У апошнія дзесяцігоддзе актыўную работу па падрыхтоўцы персанальных бібліяграфічных дапаможнікаў ажыццяўляе Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны. «Максимей Иван Васильевич: библиография доктора технических наук, почетного профессора ГГУ им. Ф. Скорины» – адзін з падрыхтаваных паказальнікаў за разглядаемы перыяд.

Акрамя персанальных, надрукаваны таксама паказальнікі работ супрацоўнікаў навукова-даследчых інстытутаў, але колькасць іх нязначная. Перш за ўсё гэта «Монографии и сборники трудов [Института физико-органической химии] за последние 40 лет».

Манаграфіі, вучэбныя дапаможнікі, артыкулы, надрукаваныя ў зборніку «Вопросы радиоэлектроники» (усяго 539 назваў) за 1963–2006 гг. на рускай, англійскай і польскай мовах адлюстраваны ў спісе «Публикации сотрудников [НИИ электронных вычислительных машин] НИИЭВМ».

Падкрэсліваючы значэнне гэтага віду бібліяграфічнай прадукцыі для вырашэння пытання аб укладзе навукоўцаў у распрацоўку асобных галін, навуковых напрамкаў, тым не менш неабходна адзначыць, што пры агульным змяншэнні колькасці бібліяграфічнай прадукцыі такая ўвага да персанальных дапаможнікаў не можа ацэньвацца станоўча, таму што яны адыгрываюць у большай ступені рэкламную функцыю.

У гады апошняй пяцігодкі (2005–2010) у «Летапісе друку Беларусі» зарэгістраваны толькі навукова-дапаможныя паказальнікі. Але можна дапусціць, што пэўная колькасць рэкамендацыйных паказальнікаў створана абласнымі бібліятэкамі, і інфармацыя аб іх не паступіла

ў Нацыянальную кніжную палату ў сувязі з іх невялікім аб'ёмам і колькасцю.

Агульнае змяншэнне колькасці паказальнікаў звязана з укараненнем аўтаматызаваных тэхналогій у практыку работы бібліятэк і перш за ўсё ў дзейнасць ЦНБ імя Я.Коласа, якая задавальняе інфармацыйныя патрэбнасці супрацоўнікаў НДУ.

З 1990 г. бібліятэка генерыруе электронныя рэсурсы (базы даных, а з 1994 г. – электронны каталог). Бібліятэка вядзе 12 лакальных БД. Сярод іх найбольш значныя па аб'ёме – «Природа Беларусі», «Ученые НАН Беларусі», «Биографии академиков и членов-корреспондентов НАН» (полнотекстовая), «Издания НАН Беларусі».

Разам са стварэннем уласных БД Цэнтральная навуковая бібліятэка НАН Беларусі набывае БД на сучасных носбітах. Толькі фонд аддзела даведачна-інфармацыйнай работы ўтрымлівае каля 30 расійскіх і замежных БД, сярод якіх дакументна-рэфератыўная БД «РЖ Физика ВИНТИ», політэматычная БД «РЖ Биология ВИНТИ» і інш.

Колькасць замежных БД у апошнія гады значна ўзрасла. Акрамя вельмі карыснай бібліяграфічнай «Science Citation Index», у бібліятэку паступілі «Boston Spa Conferences» і інш. З сайта бібліятэкі забяспечваецца доступ карыстальнікаў да поўных тэкстаў акадэмічных часопісаў, пераліку БД, якія генерыруе бібліятэка, электроннага каталога.

Інфармацыйныя рэсурсы па медыцыне

У масіве бібліяграфічнай прадукцыі медыцынскай тэматыкі вылучаюцца навукова-дапаможныя, прафесійна-вытворчыя і рэкамендацыйныя паказальнікі.

На тэматыку, колькасныя і якасныя змены бібліяграфічнай прадукцыі ўплывае развіццё навуковых даследаванняў, стварэнне навукова-даследчых устаноў, лабара-

торый, рост сеткі лячэбна-прафілактычных арганізацый. Неабходна адзначыць, што найбольш значныя змены адбыліся ў 1970–1980 гг. З гэтага часу сталі рыхтавацца паказальнікі па 19 медыцынскіх спецыяльнасцях, якія адпавядаюць кірункам навуковай і арганізацыйнай дзейнасці Міністэрства аховы здароўя і навукова-даследчых інстытутаў краіны.

Падрыхтоўкай бібліяграфічнай прадукцыі па медыцыне ў РБ займаюцца наступныя бібліятэкі і ўстановы: Рэспубліканская навуковая медыцынская бібліятэка (РНМБ), навукова-медыцынскія бібліятэкі медыцынскіх устаноў вышэйшай адукацыі, навукова-даследчых устаноў.

Бібліяграфія медыцынскай літаратуры, як і іншых галін, прайшла ў сваім развіцці тры этапы: 1919–1960 гг.; 1961–1991 гг.; 1992 – сённяшні час. На першым і другім этапах вялікая ўвага надавалася стварэнню метадык складання бібліяграфічных прадуктаў, былі падрыхтаваны першыя паказальнікі.

Так, на першым этапе быў падрыхтаваны 21 самастойны паказальнік, што зусім недастаткова для такога адрэзку часу.

У параўнанні з першым этапам на другім колькасць паказальнікаў узрасла больш чым у 20 разоў. (Сярэднегадавая колькасць падрыхтаваных паказальнікаў – 16). Але неабходна памятаць, што значнае месца ў гэтым масіве належыць спісам літаратуры і даведкам.

На пачатку трэцяга этапу сярэднегадавая колькасць зменшылася да 13, а ў першым дзесяцігоддзі ХХІ ст. і ўвогуле да 11.

Трэці этап характарызуецца працэсам укаранення аўтаматызаваных тэхналогій у практыку работы бібліятэк, ажыццяўляецца міжнароднае супрацоўніцтва, выкарыстанне БД замежных краін.

Вялікая частка ствараемых у краіне паказальнікаў належыць бібліёграфам Рэспубліканскай навукова-медыцынскай бібліятэкі – галоўнага цэнтра па бібліяграфаванні медыцынскай літаратуры.

РНМБ была створана ў маі 1940 г. на базе бібліятэкі Мінскага медінстытута, што спрыяла планаваму характару падрыхтоўкі бібліяграфічнай прадукцыі, пашырэнню відатыпалагічнай разнастайнасці паказальнікаў з мэтай задавальнення інфармацыйных патрэбнасцей карыстальнікаў. Ёю праводзілася работа па ўдасканаленні методыкі складання бібліяграфічных прадуктаў.

РНМБ выконвае функцыі нацыянальнага сховішча дакументаў па медыцыне і ахове здароўя, галіновага цэнтра міжбібліятэчнага і міжнароднага абанемента, рэспубліканскага дэпазітарыя літаратуры па медыцыне і ахове здароўя, а таксама цэнтра інфармацыйнага забеспячэння і садзейнічання ў правядзенні навуковых даследаванняў і распрацовак у галіне медыцынскай навукі.

Фонд бібліятэкі з'яўляецца нацыянальным здабыткам і налічвае больш за 900 тыс. айчынных і замежных дакументаў. Бібліятэка забяспечвае доступ карыстальнікам да айчынных і міжнародных інфармацыйных рэсурсаў, у тым ліку з дапамогай сродкаў тэлекамунікацыйнай сувязі.

РНМБ займаецца распрацоўкай, стварэннем і ўкараненнем уласных і выкарыстаннем галіновых і міжгаліновых баз і банкаў, праграмнага і лінгвістычнага забеспячэння. Яна – стваральніца ўласнага сайта і партала [http:// www.med.by](http://www.med.by).

Бібліятэка выконвае функцыі рэгіянальнага цэнтра дакументацыі сусветнай арганізацыі аховы здароўя на тэрыторыі Беларусі, з'яўляецца актыўным удзельнікам Міжнароднага кансорцыума медыцынскіх бібліятэк па карпаратыўным аналітычным роспісе перыядычных выданняў і членам Некамерцыйнага партнёрства па садзейнічання медыцынскім бібліятэкам.

Сёння немагчыма весці размову аб планаваасці, стабільнасці ў падрыхтоўцы бібліяграфічнай прадукцыі, аб чым сведчаць наступныя лічбы. Так, у штогодніках Нацыянальнай кніжнай палаты за 2001–2005 гг. адзначаны

40 дапаможнікаў, а за 2006–2010 гг. іх зарэгістравана амаль удвая больш – 73.

Тым не менш па колькасці рыхтуемай бібліяграфічнай прадукцыі медыцына займае першае месца сярод галін разглядаемай сферы.

Бягучая інфармацыя аб дакументах па кірунках, галінах медыцыны і аховы здароўя пачала планамерна развівацца з канца 70-х гг. ХХ ст. па некалькіх напрамках.

Рэспубліканская навукова-медыцынская бібліятэка выдае агульнагаліновы паказальнік *«Новые медицинские издания»*. Ён выходзіць адзін раз у два месяцы. Паказальнік уключае інфармацыю аб новых паступленнях айчынных і замежных кніг, электронных дакументаў, дысертацый, якія абараняліся ў Беларусі, і іншыя дакументы. Кожны з уваходзячых дакументаў мае шыфр захавання. На сучасным этапе з’явіўся новы раздзел, які адлюстроўвае нарматыўна-прававыя акты, што спрыяе рэалізацыі задачы комплекснага інфармавання карыстальнікаў.

Штоквартальна выдаваўся паказальнік *«Сигнальная информация по зарубежной литературе»*. У ім давалася бібліяграфічнае апісанне кніг і артыкулаў амаль з 400 агульнамедыцынскіх часопісаў. Паказальнік меў устаяўшуюся методыку складання, у пэўнай ступені садзейнічаў пераадоленню моўнага бар’ера, бо ўсе запісы дадзены з перакладам.

Камунікатыўныя функцыі па перадачы інфармацыі аб замежных выданнях зараз выконвае штогоднік РНМБ *«Указатель иностранных периодических изданий, выписанных библиотекой на год»*.

Ролю бягучых агульнагаліновых бібліяграфічных дапаможнікаў выконвалі выданні Беларускага цэнтра медыцынскіх тэхналогій, інфарматыкі, кіравання і эканомікі *«Информационные материалы на изданную литературу, содержащую предложения для внедрения в практику»*. У гэтых выданнях, прызначаных для ўра-

чоў-практыкаў, паведамляецца аб новай літаратуры, якая садзейнічае вывучэнню і ўкараненню перадавога вопыту. Паказальнік рыхтаваўся па асобных галінах медыцыны.

Акрамя таго, цэнтр рыхтаваў яшчэ адно выданне «Сигнальная информация об инструктивно-методических материалах, поступивших в РСИФ Беларуси, в году».

Мэта гэтага выдання – садзейнічанне ўкараненню перадавога вопыту ў практыку аховы здароўя краіны і камплектаванню медыцынскіх устаноў інструктыўна-метадычнымі матэрыяламі, а таксама знаёмства медработнікаў-практыкаў са зместам дакладаў, якія абмяркоўваліся на міжнародных канферэнцыях і сімпозіумах.

Паказальнікі новых паступленняў выпускаюць таксама бібліятэкі Мінскага і Гродзенскага медыцынскіх універсітэтаў.

На працягу разглядаемага перыяду значнае месца ў масіве бібліяграфічнай прадукцыі належыць навукова-дапаможным рэтраспектыўным паказальнікам, падрыхтоўкай якіх займаюцца РНМБ, НПЦ, бібліятэкі УВА. Вылучаюцца тэматычныя і галіновыя бібліяграфічныя паказальнікі і спісы. За пяцігоддзе (2006–2010) яны склалі 76 %, паказальнікі прац навуковых калектываў і біябібліяграфічныя – ~ 22 %, паказальнікі зместу часопісаў – 2 %.

Сярод паказальнікаў, падрыхтаваных РНМБ, значнае месца займаюць краіназнаўчыя. Разам з кафедрай сацыяльнай гігіены Мінскага медінстытута РНМБ падрыхтавала пяць паказальнікаў «Здравоохранение Беларуси». Першы – у 1961 г. і ахопліваў звесткі аб літаратуры за 1919–1958 гг., другі (у 1971 г.) – за 1959–1968 гг. У сукупнасці яны адлюстроўваюць дакументы амаль за 70 гадоў. На сучасным этапе ён нязначна («Здравоохранение Белорусии: знаменательные и юбилейные даты») змяніў назву і ўключае бібліяграфічную інфармацыю аб

артыкулах з перыядычных выданняў, якія сістэматызаваны па тэмах і храналогіі і звязаны даведкамі аб падзеях года, выдатнымі дзеячамі медыцынскай навукі і практыкі.

Сярод фундаментальных бібліяграфічных выданняў, якія адлюстроўваюць дакументы па актуальных праблемах, неабходна назваць паказальнік *«Туберкулёз»*, у пяці выпусках якога адлюстравана літаратура з 1919 г. да нашых дзён. Увогуле трэба адзначыць, што асноўная частка тэматычных рэтраспектыўных паказальнікаў ахоплівае важныя актуальныя тэмы, такія, напрыклад, як *«Синдром приобретенного иммунодефицита»*, *«Комбинированное и комплексное лечение злокачественных опухолей»*.

У другой палове 80-х гг. стала актуальнай і застаецца да гэтага часу праблема ЧАЭС. РНМБ прымала ўдзел у падрыхтоўцы першых выпускаў бібліяграфічнага дапаможніка *«Чарнобыль»*, а потым стала самастойна рыхтаваць паказальнікі па праблемах мінімізацыі наступстваў чарнобыльскай трагедыі.

Дыферэнцыяцыя рэтраспектыўных паказальнікаў па асобных галінах медыцыны сведчыць аб тым, што больш за ўсё падрыхтавана паказальнікаў па пытаннях арганізацыі аховы здароўя.

РНМБ у 80-х гг. разам з БелНДІ эпідэміялогіі і вірусалогіі падрыхтаваны шэраг паказальнікаў па тэме, якая мела агульнасаюзнае значэнне, – *«Химиотерапия и химиопрофилактика вирусных инфекций»*. У асобных выпусках паказальнікаў адлюстроўваюцца патэнты ЗША, Вялікабрытаніі, Францыі, ФРГ, айчынныя і замежныя літаратура.

Асобную групу рэтраспектыўных паказальнікаў складаюць дапаможнікі работ супрацоўнікаў НПЦ (навукова-практычных цэнтраў) краіны. РНМБ рыхтуе іх разам з супрацоўнікамі інфармацыйных службаў і спецыялістамі НПЦ. Так, пад рэдакцыяй бібліяграфаў РНМБ

выдадзены паказальнікі работ супрацоўнікаў НПЦ аховы мацярынства і дзяцінства за 50 гадоў, НПЦ анкалогіі і медыцынскай радыялогіі, НПЦ гематалогіі і пералівання крыві Беларускага НПЦ траўматалогіі і артапедыі за 1981–2005 гг. і інш.

У 2006–2011 гг. такія паказальнікі адлюстроўвалі вынікі навуковай дзейнасці Інстытута радыялогіі за 1987–2006 гг., БелНДІ эпідэміялогіі і мікрабіялогіі за 1994–2005 гг.

Разглядаючы масіў бібліяграфічнай прадукцыі па медыцыне, неабходна адзначыць і прафесіянальна-вытворчыя бібліяграфічныя дапаможнікі. Так, бібліятэка Беларускага дзяржаўнага медыцынскага ўніверсітэта падрыхтавала некалькі паказальнікаў у дапамогу выпускнікам, якія павінны стаць настольнымі кнігамі кожнага маладога ўрача. Мэта іх – пазнаёміць маладых спецыялістаў з асноўнай літаратурай апошніх гадоў па спецыяльнасці. Напрыклад, «В помощь выпускнику – врачу педиатру» і інш.

У РНМБ існуе практыка складання да канферэнцый і сімпозіумаў спісаў ачыненнай літаратуры, куды ўваходзіць да 100 назваў кніг, артыкулаў. Адбор матэрыялаў ідзе па каталогах бібліятэкі і на аснове візуальнага прагляду перыядычных выданняў. Тэматыка іх разнастайная. Гэта і «Литература по актуальным проблемам хирургии (к 30-му съезду хирургов)», «Список литературы к Республиканскому совещанию по организации питания больных», «Пути улучшения организации и повышения качества лекарственного обеспечения населения (к V съезду фармацевтов)».

Персанальныя паказальнікі прысвечаны вядомым вучоным-медыкам Т. А. Бірыч, М. Я. Саўчанку, Ю. В. Гулькевічу, В. М. Дуброўшчык, А. С. Круку, Г. І. Герасімовічу і інш.

З другой паловы 80-х гг. у масіве бібліяграфічнай медыцынскай прадукцыі з'яўляецца новая разнавіднасць – даведкі тыпу бібліяграфічнага агляду. Мэты іх:

- прапаганда перадавога айчыннага і замежнага вопыту;
- садзеянне ўкараненню перадавога вопыту ў практыку;
- фарміраванне фонду інфармацыйных матэрыялаў на месцах.

Кожная «Даведка» ўяўляе агляд айчыннай і замежнай літаратуры, яна змяшчае рэкамендацыі для ўкаранення ў практыку. Даведкі складаліся вядучымі спецыялістамі Міністэрства аховы здароўя, вучонымі. У асобныя гады іх колькасць перабольшвала колькасць рэтраспектыўных, бягучых і рэкамендацыйных паказальнікаў. Звычайна яны невялікія (да 11 старонак), суправаджаюцца спісам літаратуры. Так, у 1989 г. зарэгістраваны 34 паказальнікі і 54 даведкі, у 1991 г. – 15 паказальнікаў і 28 даведак. Сярод выдадзеных можна адзначыць такія, напрыклад, як «Пчелиный яд в практике дерматолога», «Влияние факторов окружающей среды на здоровье населения».

Упершыню на сучасным этапе былі падрыхтаваны два паказальнікі зместу навукова-інфармацыйнага часопіса «Медицинские новости» за 1995–2005 гг. Неабходна адзначыць, што ў другім паказальніку ўлічаны артыкулы, у якіх упамінаюцца фармацэўтычныя прэпараты.

Сярод бібліяграфічных паказальнікаў, створаных у 2006–2010 гг., пэўнае месца займаюць дапаможнікі, якія адлюстроўваюць асобныя віды дакументаў: патэнтныя, нарматыўна-тэхнічныя, неапублікаваныя, нарматыўна-прававыя акты. У іх утрымліваецца інфармацыя, звязаная з кіраўнічай і інвацыійнай дзейнасцю спецыяліста.

У масіве бібліяграфічнай прадукцыі па медыцыне і ахове здароўя ёсць і рэкамендацыйныя паказальнікі. У агульным выпуску яны складаюць невялікую частку – да 7%. Рэкамендацыйныя паказальнікі разнастайныя па тэматыцы: нітраты і іх уздзеянне на чалавека, тэмы сям’і, праблемы педыятрыі, здаровага ладу жыцця.

Для развіцця рэкамендацыйнай бібліяграфіі вялікую ролю адыгрывае супрацоўніцтва РНМБ с НББ, якая

штомесячна выдае бібліяграфічны бюлетэнь «Новыя кнігі Беларусі». На старонках яго друкуюцца спісы: «Искусство быть здоровым», «Путь к себе (как победить стресс)», «Родителям о детях» і інш. Яны ўключаюць розныя дакументы. Даволі шырокія храналагічныя рамкі дазваляюць выкарыстоўваць іх для раскрыцця кніжнага фонду і абслугоўвання чытачоў. Аднак за апошняе дзесяцігоддзе назіраецца зніжэнне іх колькасці. У 2006–2011 гг. у падрыхтоўцы рэкамендацыйных паказчыкаў прымалі ўдзел Віцебская абласная бібліятэка, НББ.

На сучасным этапе паралельна са стварэннем традыцыйных бібліяграфічных паказальнікаў РНМБ забяспечвае інфармацыйныя патрэбнасці спецыялістаў на базе інфармацыйных тэхналогій. З гэтай мэтай бібліятэка падае інфармацыю, якую ўтрымліваюць БД уласнай генерацыі і набытыя бібліятэкай. Сёння наведвальнікі бібліятэкі маюць магчымасць карыстацца наступнымі БД:

- «Достижения медицинской науки Беларуси» (уключае больш за 2000 артыкулаў. Друкаваным аналагам з'яўляецца рэцэнзаваны навукова-практычны штогоднік);

- «Здравоохранение Беларуси. Учреждения. Услуги и товары. Кто есть кто?» (гіпертэкставая фактаграфічная БД утрымлівае інфармацыю з 1996 г. аб установах аховы здароўя Беларусі, кіраўніках і вядучых спецыялістах. Друкаваным аналагам з'яўляецца каталог з аналагічнай назвай);

- «Современные методы диагностики лечения и профилактики заболеваний» (гіпертэкставая БД інструкцыйна-метадычных матэрыялаў аб новых метадах);

- «Электронны каталог РНМБ» (бібліяграфічная БД па медыцыне, ахове здароўя і сумежных галінах. Утрымлівае з 1991 г. бібліяграфічную інфармацыю аб кнігах, аўтарэфератах дысертацый, дысертацыях, перыядычных выданнях, артыкулах з часопісаў і зборнікаў);

- авторитетных файлов «Медики Беларуси» (уключае бібліяграфічную інфармацыю аб знакамітых вучоных

і спецыялістах Беларусі ў галіне аховы здароўя і медыцыны);

– «БД нормативных документов» (утрымлівае бібліяграфічную і паўнатэкставую інфармацыю аб нарматыўных прававых актах, метадычных матэрыялах, стандартах па медыцыне і ахове здароўя РБ і РФ, якія паступілі ў бібліятэку з 1991 г.);

– «Редкая книга» (утрымлівае інфармацыю аб выданнях XIX–XX стст.);

– «Сводный каталог иностранных периодических изданий по медицине и смежным отраслям»;

– «MedArt» (зводны каталог аналітыкі па медыцыне) і інш.

Бібліятэка набыла БД «Российская медицина», якая з’яўляецца ЭК ЦНМБ РФ, утрымлівае інфармацыю з 1998 г.

З 1993 г. РНМБ актыўна выкарыстоўвае замежныя БД на CD-ROM. Напрыклад, БД «Medline» ўтрымлівае апісанне больш за 7 млн запісаў з 3600 часопісаў па біямедыцыне з 1966 г. У ёй таксама адлюстроўваюцца рэфераты кніг, аўтарэфераты дысертацый, іншыя дакументы.

«The complete year book collection» – штогоднік урача-практыка за перыяд з 1989 г. па 1997 г.

Дзякуючы падтрымцы Нацыянальнай медыцынскай бібліятэкі ЗША, РНМБ мае сувязь па электроннай пошце з бібліятэкай Масачусецкага медыцынскага цэнтру, адкуль медыцынскія работнікі атрымліваюць паўнатэкставыя копіі артыкулаў.

РНМБ мае доступ да 40 БД сістэмы Medlars Нацыянальнай медыцынскай бібліятэкі ЗША ў выглядзе запытаў і адказаў у рэжыме электроннай пошты.

Медыцынскі партал «Здравоохранение и медицинская наука» (<http://www.med.by>) забяспечвае карыстальнікам доступ да электронных медыцынскіх рэсурсаў Інтэрнэта Беларусі і Расіі, поўных тэкстаў медыцынскіх часопісаў, медыцынскай статыстыкі, даведнікаў і медыцынскіх энцыклапедыяў, электронных выданняў. У ім таксама

змяшчаецца інфармацыя аб канферэнцыях, даследаваннях, распрацоўках і інш.

Інфармацыйныя рэсурсы па тэхніцы

Бібліяграфічная прадукцыя па тэхніцы займае другое месца сярод галін навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы. Аналіз яе сведчыць, што большая частка бібліяграфічных паказальнікаў з'яўляюцца самастойна выдадзенымі, тэматычнымі. Дакладных тэндэнцый стабільнасці, росту ці іншых заканамернасцей па асобных галінах устанавіць практычна немагчыма. У 70–80-х гг. найбольш забяспечанай паказальнікамі была энергетыка, што адпавядала яе значэнню і патэнцыялу ў народнай гаспадарцы. Асноўная частка прадукцыі па гэтай галіне была падрыхтавана ЦНБ НАН і бібліятэкай Цэнтральнага навукова-даследчага інстытута комплекснага выкарыстання водных рэсурсаў (ЦНДІКВВР). Сярод паказальнікаў – «*Энергетическое хозяйство Белорусской ССР*» (паўгадавыя і штогоднікі), у якіх адлюстроўваецца літаратура па электра- і цеплаэнергетыцы, топліўных рэсурсах, эканоміцы топліўна-энергетычных галін, выкарыстанні аўтаматызаваных сістэм кіравання. Паказальнікі з'явіліся базай для стварэння кумулятыўных выданняў. Акрамя таго, падрыхтаваны фундаментальныя паказальнікі «*Энергетические ресурсы БССР и их использование*» і «*Энергетическое хозяйство Белорусской ССР*».

У выніку супрацоўніцтва ЦНБ НАН і бібліятэкі ЦНДІКВВР былі падрыхтаваны такія паказальнікі, як «*Искусственное восполнение запасов подземных вод (1892–1968)*», «*Половодья и паводки*», «*Переброска стока*», «*Гидрологическая роль болот и влияние их осушения на водный режим*». Сфарміраваная сістэма дапаможнікаў па водных рэсурсах – значны ўклад у агульнасаюзную сістэму бібліяграфічных паказальнікаў па гэтай актуальнай эканамічнай комплекснай праблеме.

Пачынаючы з 60-х гг. у краіне створана сістэма бібліяграфічных дапаможнікаў па цепла- і масаабмене. Першы паказальнік, які адлюстроўваў дакументы за 1955–1960 гг., быў падрыхтаваны ў 1961 г., а затым пачалі выходзіць сістэматычныя дадаткі – *«Библиография литературы по тепло- и массообмену»*. Акрамя таго, неабходна адзначыць фундаментальны паказальнік *«Свободно-конвективный тепло- и массообмен»*. Чатыры яго выпускі адлюстроўваюць звесткі аб кнігах, артыкулах, аўтарэфератах, бібліяграфічных паказальніках і іншых дакументах з 1797 г. Вартасцю паказальніка з’яўляюцца дэталёва распрацаваная схема класіфікацыі, высокі метадычны ўзровень і добрае паліграфічнае выкананне.

Па пытаннях машынабудавання, якое займае вядучае месца ў народнай гаспадарцы краіны, падрыхтавана невялікая колькасць бібліяграфічных паказальнікаў. Найбольш значнымі з’яўляюцца *«Машиностроительные предприятия Белорусской ССР»*, *«Качество продукции и контроль в машиностроении»*. Па особных галінах машынабудавання таксама выпушчаны паказальнікі, аднак яны не ўяўляюць уладкаваную сукупнасць. У падрыхтоўцы іх прымалі ўдзел розныя бібліятэкі: НББ, бібліятэка Беларускага інстытута інжынераў чыгуначнага транспарту і інш.

Сярод галіновых паказальнікаў па праблемах транспарту асноўнае месца займаюць дапаможнікі, прысвечаныя чыгуначнаму транспарту, прычым вядучае месца належыць паказальнікам Дарожнай НТБ, якія характарызуюцца адпрацаванай метадыкай падрыхтоўкі, актуальнасцю тэматыкі, дапаўненнямі. Акрамя спісаў новых паступленняў для бібліятэк сеткі, яна сістэматычна выдае тэматычныя або праблемна-тэматычныя дапаможнікі. Самы буйны паказальнік падрыхтаваны сумесна з бібліятэкай Інстытута інжынераў чыгуначнага транспарту *«Белорусской железной дороге – 100 лет»*,

у якім адлюстравана больш за 900 назваў кніг і артыкулаў па гісторыі будаўніцтва і развіцця чыгункі. У 1996 г. быў надрукаваны паказальнік, прысвечаны 125-годдзю беларускай чыгункі, а праз 5 гадоў – 130-годдзю.

Да групы праблемна-тэматычных належаць такія паказальнікі гэтай бібліятэкі, як *«Безопасность движения»*, *«Увеличение статистической нагрузки вагона и веса поезда»*, *«Электрообогрев стрелочных переводов»*, *«АСУ железнодорожным транспортом»*, *«Бесстыковой путь»*, *«Эксплуатация и ремонт поездов переменного тока»* і інш. Паказальнікі адлюстроўваюць афіцыйныя матэрыялы, кнігі, артыкулы, інфармацыйныя лісткі і іншыя дакументы за апошнія 3–4 гады.

Што тычыцца спецыялістаў іншых галін транспарту, то яны павінны спадзявацца толькі на супрацоўнікаў бібліятэк, якія рыхтуюць па іх запытах тэматычныя даведкі, бо ўсё, што падрыхтавана, абмяжоўваецца адным-двума дапаможнікамі, якія ўяўляюць ці пералік рацыяналізатарскіх прапаноў, ці паказальнік зместу замежных часопісаў. Вядома, што гэтага недастаткова.

На перыяд трэцяга этапу прыпадае ўзрастанне ролі Рэспубліканскай навукова-тэхнічнай бібліятэкі (РНТБ), галоўнага цэнтра па бібліяграфаванні тэхнічнай літаратуры.

РНТБ – самая буйная сярод спецыялізаваных бібліятэк Рэспублікі Беларусь і адзіная, якая мае найбольш поўныя фонды патэнтных, нарматыўна-тэхнічных дакументаў, прамысловых каталогаў і навукова-тэхнічнай літаратуры. Знаходзіцца ў падпарадкаванні Дзяржаўнага камітэта па навуцы і тэхналогіях Рэспублікі Беларусь.

Асноўная мэта дзейнасці РНТБ – забеспячэнне свабоднага доступу да навукова-тэхнічнай інфармацыі, фарміраванне найбольш поўных у Беларусі інфармацыйных рэсурсаў па навуцы і тэхналогіях, ажыццяўленне бібліятэчнага і інфармацыйна-бібліяграфічнага абслугоўвання прадпрыемстваў, арганізацый і іншых катэгорый карыстальнікаў.

Місія РНТБ – садзейнічанне развіццю навукова-тэхнічнай сферы Рэспублікі Беларусь праз забеспячэнне максімальнага доступу да рэспубліканскіх і міжнародных інфармацыйных рэсурсаў карыстальнікаў усіх рэгіёнаў Беларусі. Асноўныя віды яе дзейнасці:

- фарміраванне фонду айчыннай і замежнай літаратуры па тэхніцы, тэхналогіях, эканоміцы, прамысловасці і сумежных галінах, фондаў патэнтных дакументаў, нарматыўна-тэхнічных дакументаў па стандартызацыі, прамысловых каталогаў;

- даведачна-бібліяграфічнае, інфармацыйнае і бібліятэчнае абслугоўванне прадпрыемстваў і арганізацый краіны, спецыялістаў навукова-тэхнічнай і прамысловай сферы;

- стварэнне ЭК па фондзе бібліятэкі і філіялаў і забеспячэнне Internet-доступу да яго, а таксама ўдзел у стварэнні зводных электронных каталогаў (ЗЭК) бібліятэк Беларусі і краін СНД;

- стварэнне праблемна-арыентаваных баз даных (БД) па актуальнай тэматыцы;

- правядзенне комплексных навукова-тэхнічных мерапрыемстваў з мэтай інфармацыйнай падтрымкі развіцця і ўкаранення інавацыйных тэхналогій у розных галінах прамысловасці Рэспублікі Беларусь;

- аказанне метадычнай дапамогі НТБ, службам стандартызацыі, інфармацыйным і патэнтным службам прадпрыемстваў і арганізацый краіны.

Рэспубліканская навукова-тэхнічная бібліятэка з'яўляецца галоўнай інфармацыйнай базай для інавацыйнага развіцця прыкладной навукі і вытворчасці, яе галоўная задача – комплексная інфармацыйная падтрымка навукова-тэхнічнай і інавацыйнай дзейнасці прадпрыемстваў і арганізацый Рэспублікі Беларусь.

З мэтай паляпшэння інфармацыйнага забеспячэння вучоных і спецыялістаў навукова-вытворчай сферы рэгіёнаў пастановай СМ РБ ад 21.01.1994 г. створаны абласныя навукова-тэхнічныя бібліятэкі на правах фі-

ліялаў РНТБ у гарадах Брэсце, Віцебску, Гомелі, Гродне і Магілёве.

Бібліятэкай падрыхтаваны шэраг рэтраспектыўных дапаможнікаў па актуальных тэмах. Усе яны адпавядаюць адзінай методыцы – адлюстроўваюць айчынную і замежную літаратуру – кнігі, артыкулы, інфармацыйныя матэрыялы, патэнтную і нарматыўна-тэхнічную дакументацыю. У дапаможніках, як правіла, ёсць прадмова, паказальнікі. Большасць дапаможнікаў уключаюць звесткі аб дакументах за апошнія 3–5 гадоў. Да такіх паказальнікаў адносяцца *«Энергосберегающие технологии и оборудование»*, *«Экономия материалов в машиностроении»* і інш. Але сярод выданняў РНТБ ёсць і такія, у якіх літаратура адлюстравана за значна большы адрэзак часу. Напрыклад, *«Переработка отходов»*, *«Гісторыя развіцця вынаходніцтва на Беларусі»*. Гэты рэтраспектыўны паказальнік прасочвае гістарычны шлях развіцця вынаходніцтва ў нашай краіне. Ён уключае выданні за 1945–1995 гг., якія падрыхтаваны беларускімі аўтарамі ці надрукаваны на тэрыторыі Беларусі.

Акрамя РНТБ, у падрыхтоўцы паказальнікаў прымаюць удзел і іншыя бібліятэкі. Так, Нацыянальная бібліятэка Беларусі выдае паказальнік *«Чарнобыль»*, які рыхтавалі і галіновыя бібліятэкі краіны.

Трэба адзначыць, што за апошняе 5-годдзе падрыхтавана пэўная колькасць навукова-дапаможных паказальнікаў. Так, Віцебская абласная бібліятэка падрыхтавала паказальнік *«Энергосбережение – веление времени: (библиографический указатель литературы)»*. Паказальнік часткова анатаваны, адлюстроўвае манаграфіі, афіцыйныя выданні, вучэбныя матэрыялы і артыкулы. У ім 191 назва на беларускай і рускай мовах, а таксама спіс літаратуры *«Охрана труда на предприятиях: аннотированный библиографический список литературы»*. Спіс уключае бібліяграфічныя запісы на кнігі, часопісныя і газетныя артыкулы за 1978–2009 гг.

Акрамя таго, надрукаваны шэраг паказальнікаў, якія адлюстроўваюць нарматыўныя дакументы ў пэўных галінах. Напрыклад, *«Перечень стандартов ГПО «Белэнерго» по состоянию на 01.01.2009»*, у якім адлюстравана 977 галіновых ТНД, *«Перечень технических нормативных правовых актов (ТНПА) Республики Беларусь по электротехнике (по состоянию на 01.03.2009 г.)»*, які ўтрымлівае дзяржаўныя стандарты, тэхнічныя рэгламенты амаль 1200 назваў.

Тэхнічныя нарматыўныя прававыя акты, стандарты ІСО, заканадаўчыя акты Еўрапейскага саюза і еўрапейскія стандарты ўтрымлівае выданне *«Электрические бытовые приборы: каталог ТНПА: (по состоянию на 01.11.2008 г.)»*.

Сістэматызаваную інфармацыю аб манаграфіях, зборніках навуковых прац і матэрыялах канферэнцый, навуковых артыкулах, вучэбных выданнях утрымліваюць некалькі выпускаў выдання *«Список опубликованных научных работ по результатам выполнения заданий ГПФОФИ «Строительство и архитектура»*.

Традыцыйным для масіву бібліяграфічнай прадукцыі з'яўляецца наяўнасць біябібліяграфічных паказальнікаў. За разглядаемы перыяд падрыхтаваны паказальнікі, прысвечаныя дактарам навук Цэнтральнага навукова-даследчага інстытута комплекснага выкарыстання водных рэсурсаў (ЦНДІКВВР) А. Д. Якушка, М. У. Фёдараву. У параўнанні з прыродазнаўчымі навукамі колькасць іх значна меншая. Так, за 2001–2010 гг. падрыхтавана 18 такіх дапаможнікаў, што складае прыкладна 29% (супраць 65% па прыродазнаўстве).

У серыі *«Профессора ВГТУ»* надрукаваны наступныя паказальнікі, прысвечаныя дактарам тэхнічных навук: *«Сункуев Борис Семенович, доктор технических наук, профессор: (к 70-летию со дня рождения): библиографический указатель»*, *«Владимир Евгеньевич Горбачик»*, *«Александр Григорьевич Коган»*. Да 65-годдзя

доктара тэхнічных навук, прафесара Э. М. Бабенка ў Полацку падрыхтаваны паказальнік у серыі «Ученые Полоцкого государственного университета».

Таксама выдадзены «*Библиографический список статей, патентных документов, справочных, научных и учебных изданий специалиста в области дорожного строительства И. И. Моновича*», спіс «*Опубликованные научно-технические работы энергетика А. Н. Дорофейчика*» і інш.

Акрамя падрыхтоўкі паказальнікаў па традыцыйнай тэхналогіі, РНТБ і яе абласныя філіялы арганізоўваюць інфармацыйнае абслугоўванне навукі і вытворчасці на базе новых інфармацыйных тэхналогій. РНТБ дае спецыялістам аператыўную інфармацыю з дапамогай БД – рэфератыўных, бібліяграфічных, фактаграфічных. Сёння бібліятэка прапануе спецыялістам інфармацыю, якая ўтрымліваецца ў 27 базах даных. Сярод бібліяграфічных БД вылучаюцца:

– «Экономика производства», утрымлівае інфармацыю аб кнігах, артыкулах з перыядычных выданняў з 1995 г.;

– «Инновационная деятельность», змяшчае кнігі, артыкулы з айчынных перыядычных выданняў з 1995 г.;

– «Устойчивое развитие» – з 1994 г.;

– «Энергосбережение». Рэтраспектыва з 1982 г. Створана ў 1997 г., утрымлівае бібліяграфічныя запісы на кнігі, артыкулы з айчынных і замежных выданняў, патэнтныя дакументы, прамысловыя каталогі, нарматыўныя вытворча-практычныя выданні;

– «Машины и оборудование для санитарной очистки города», уключае інфармацыю аб кніжных выданнях, патэнтных, НТД, прамысловых каталогах з 1981 г.;

– «История развития изобретательства в Беларуси». Створана ў 1997 г. Уключае бібліяграфічныя запісы на кнігі, артыкулы, архіўныя матэрыялы, пачынаючы з першага афіцыйна зарэгістраванага вынаходніцтва. Рэтраспектыва – 1821–2000 гг.;

– «Статьи по стандартизации», уключае артыкулы з айчынных перыядычных выданняў з 2002 г.

Фактаграфічныя БД:

– «Внедренные изобретения (Республика Беларусь)». Утрымлівае бібліяграфічныя запісы аб прадпрыемствах і ўстановах РБ з указаннем года і месца ўкаранення з 1961 г. На сайце бібліятэкі размяшчаюцца і біябібліяграфічныя БД, напрыклад, «Беларускія імёны ў гісторыі навукі і тэхнікі» і інш.;

– «Материалы международных выставок». Уключае інфармацыю аб прыстэндавых матэрыялах міжнародных выстаў, якія адбыліся ў Мінску з 1993 г.

Значнае месца ў інфармацыйным абслугоўванні спецыялістаў належыць БД, набытыя РНТБ. Сярод іх:

– паўнатэкставыя БД патэнтных дакументаў (21) Аўстраліі, Аўстрыі, Бельгіі, Вялікабрытаніі, еўрапейскіх патэнтных заявак, міжнародных заявак (РСТ) і інш.;

– рэфератыўныя БД (7) на вынаходніцтвы Японіі, Францыі, РФ, Аўстраліі і інш.;

– бібліяграфічныя БД (4) – уключаюць інфармацыю аб патэнтах ЗША, Германіі, РФ і іншых краін.

Акрамя таго, РНТБ набыла БД таварных знакаў, прамысловых узораў, даведачна-пошукавыя БД.

На сайце бібліятэкі для карыстальнікаў даступныя: электронны каталог, бібліяграфічныя спісы літаратуры па тэматыцы значных дзяржаўных навукова-тэхнічных праграм; спісы перыядычных выданняў, якія выпісвае бібліятэка па галінах тэхнікі. Як адзін з удзельнікаў праграмы стварэння зводнага ЭК сістэмы карпаратыўнай каталагізацыі РНТБ забяспечвае доступ да зводных бібліяграфічных рэсурсаў НББ і ЦНБ імя Я. Коласа НАН. На сайце таксама змешчана фактаграфічная БД «Беларускія імёны ў тэхніцы», ёсць пералік карысных інтэрнэт-спасылак, змяшчаюцца віртуальныя выставы.

Інфармацыйныя рэсурсы па сельскай гаспадарцы

Паток традыцыйных бібліяграфічных паказальнікаў па сельскай гаспадарцы Беларусі складаецца з паказальнікаў, якія выдадзены асобна; з паказальнікаў, якія надрукаваны ўнутры кніг ці часопісаў, а таксама з прыкніжных і прыартыкульных спісаў літаратуры.

На працягу ўсіх гадоў існавання на фарміраванне патоку бібліяграфічных паказальнікаў уплывалі аб'ектыўныя і суб'ектыўныя фактары. Да аб'ектыўных фактараў трэба аднесці грамадскія інфармацыйныя патрэбнасці ў падрыхтоўцы адпаведных паказальнікаў; планы работ бібліятэк па падрыхтоўцы бібліяграфічных паказальнікаў. Гэтыя планы абавязкова павінны ўлічваць запатрабаванні грамадства і рэальны ўзровень бібліяграфічнай забяспечанасці той ці іншай праблемы. Суб'ектыўныя фактары звязаны з усведамленнем выдаўцамі, бібліёграфамі запатрабаванняў грамадства ў канкрэтных ведах, інфармацыі аб дакументах і пераводзе гэтых запатрабаванняў у фактар выдавецкай дзейнасці.

У тэматычным плане паток бібліяграфічных паказальнікаў па сельскай гаспадарцы краіны фарміруецца пад уздзеяннем спецыяльных доўгатэрміновых праграм. Напрыклад, у 60–80-я гг. вырашалася праграма меліярацыі зямель, у 80-я гг. – харчовая праграма, зараз – праграма па павышэнні якасці харчовых прадуктаў (па зніжэнні ступені забруджвання радыёнуклідамі, шкоднымі ўключэннямі). Акрамя таго, тэматыка бібліяграфічных паказальнікаў цесна звязана з аб'ектыўнымі працэсамі дыферэнцыяцыі і інтэграцыі ў розных галінах. Дзякуючы гэтаму ў патоку існуюць паказальнікі па аграметэаралогіі і сельскай гаспадарцы, біялагічных метадах, сродках абароны раслін і інш.

Трэба памятаць і аб тым, што спецыфічныя рысы сельскай гаспадаркі (занальнасць, сезонны характар развіцця, спецыялізацыя) таксама непасрэдна ўплываюць на тэматыку рыхтуемых у краіне паказальнікаў.

Бібліяграфічных паказальнікаў па сельскай гаспадарцы ў Беларусі даволі вялікая колькасць, і вылучаюцца яны паводле розных прыкмет. Гэтымі прыкметамі могуць быць: характар афармлення (паказальнік, спіс, агляд); спосаб апублікавання (апублікаваныя, неапублікаваныя); моўная прыкмета (аднамоўныя, шматмоўныя); спосаб раскрыцця зместу (анатаваныя, рэфератыўныя, аглядныя); спосаб групоўкі матэрыялу (алфавітная, сістэматычная і інш.); мэтавае прызначэнне (навукова-дапаможныя, прафесійна-вытворчыя, рэкамендацыйныя); від уключаных дакументаў (паказальнікі часопісаў, кніг, спецвідаў тэхнічнай дакументацыі і інш.). Амаль усе віды бібліяграфічнай прадукцыі прысутнічаюць у масіве паказальнікаў па сельскай гаспадарцы краіны.

Галоўным цэнтрам па бібліяграфаванні дакументаў сельскагаспадарчай тэматыкі з'яўляецца БелСГБ, створаная ў 1960 г. па распараджэнні СМ БССР.

Сёння БелСГБ – навуковая галіновая бібліятэка, асноўнае нацыянальнае хранілішча галіновых інфармацыйных рэсурсаў, Нацыянальны цэнтр Міжнароднай інфармацыйнай сістэмы ААН па сельскай гаспадарцы і харчаванні FAO AGRIS, цэнтр нацыянальнага міжбібліятэчнага абанемента. З 1995 г. бібліятэка з'яўляецца членам Міжнароднай сеткі нацыянальных сельскагаспадарчых бібліятэк FAO AGLINET, якая налічвае больш за 60 арганізацый і тым самым набыла дзясяткі партнёраў па дастаўцы нацыянальных дакументаў з розных краін свету. Бібліятэка выдае штоквартальна бюлетэнь *«Белорусская сельскохозяйственная библиотека: новости, события, комментарии»*.

БелСГБ супрацоўнічае з буйнейшымі бібліятэкамі. Найбольш трывалыя сувязі ўстаноўлены з нацыянальнай сельскагаспадарчай бібліятэкай ЗША і Цэнтральнай навуковай сельскагаспадарчай бібліятэкай (ЦНСГБ) Расіі, куды накіроўваецца кантрольны экзэмпляр сельскагаспадарчай літаратуры, выдадзенай у Беларусі.

Адной з найбольш развітых транснацыянальных інфармацыйных сістэм, куды ўвайшла БелСГБ, стала AGRIS (Міжнародная інфармацыйная сістэма па сельскагаспадарчых навуках і тэхналогіях). З 1994 г. бібліятэка адбірае інфармацыю аб лепшых нацыянальных публікацыях навуковага, вытворчага, даведачнага і законатворчага характару па аспектах АПК у адпаведнасці з рэкамендацыямі FAO, перадае ў Каардынацыйны цэнтр FAO AGRIS у Рыме (Італія), які правярае яе якасць і ўключае ў БД «AGRIS».

Бібліятэка арганізавала свабодны доступ да міжнародных і нацыянальных інфармацыйных рэсурсаў па пытаннях АПК без абмежаванняў па ведамаснай прыналежнасці і сацыяльным статусе карыстальнікаў інфармацыі, а таксама знаёміць іх з матэрыяламі часопіса «Весці Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Серыя аграрных навук» на сваім сайце в Internet <http://vesti.belal.by>.

З 2006 г. БелСГБ з'яўляецца рэгіянальным прадстаўніком у аўтаматызаванай сістэме Расійскага зводнага каталога навукова-тэхнічнай літаратуры (АСРЗвКНТЛ). З 1 чэрвеня 2010 г. бібліятэка ажыццявіла падпіску на 69 расійскіх часопісаў Навуковай электроннай бібліятэкі (НЭБ) eLIBRARU – буйнейшы расійскі інфармацыйны партал у галіне навукі, тэхналогіі, які ўтрымлівае рэфераты і поўныя тэксты больш за 12 млн навуковых артыкулаў і публікацый. З 2013 г. бібліятэка забяспечвае доступ да Электроннай бібліятэкі дысертацый Расійскай дзяржаўнай бібліятэкі (ЭБД РДБ).

БелСГБ стварае нацыянальны сайт-навігатар па лепшых аграрных internet-рэсурсах РБ «АграWeb. Беларусь». На сайце БелСГБ забяспечаны доступ да электроннага каталога, БД, змяшчаюцца поўныя тэксты часопісаў сельскагаспадарчай тэматыкі. Карыстальнікам даступны віртуальныя выставы. Створаны персанальныя старонкі вучоных-аграрыяў, якія, па сутнасці, з'яўляюц-

ца электроннымі персанальнымі паказальнікамі. Фактаграфічная інфармацыя – у выглядзе календара навуковых мерапрыемстваў. У раздзелах партала можна знайсці інфармацыю аб сайтах і парталах па сельскагаспадарчай і сумежнай тэматыцы, аб арганізацыях і ўстановах аграрнай сферы, статыстычныя даныя па асобных праблемах аграрнай галіны. Сабраная бібліятэкай інфармацыя з’яўляецца важнейшым стратэгічным рэсурсам развіцця эканомікі, навукі, тэхнікі, вытворчасці, бізнесу, адукацыі, культуры і духоўнасці.

У працэсе развіцця бібліяграфічных паказальнікаў па сельскай гаспадарцы ў розныя гады папаўнення сукупнага бібліяграфічнага фонду новымі адзінкамі складаецца сістэма бібліяграфічных паказальнікаў па сельскай гаспадарцы ў краіне. Праз сукупнасць сістэмных сувязей (пераемнасць, функцыянальная спецыялізацыя асобных звёнаў, каардынацыя) гэта сістэма пачынае ўздзейнічаць на ўласцівасці новых бібліяграфічных элементаў.

Моцным фактарам уздзеяння на сістэму бібліяграфічных паказальнікаў у краіне з’явілася стварэнне АПК. У сувязі з гэтым сістэма бібліяграфічных паказальнікаў з’яўляецца зараз структурным элементам самога АПК, дзе ажыццяўляе функцыю забеспячэння.

Аналіз асобна выдадзеных бібліяграфічных навукова-дапаможных паказальнікаў па сельскай гаспадарцы сведчыць аб тым, што колькасць паказальнікаў за 60–70-я гг. павялічылася больш чым у 3 разы ў параўнанні з першым перыядам. У 80-я гг. гэта тэндэнцыя некалькі знізілася, аднак прырост склаў 1,5 раза.

У параўнанні з іншымі галінамі развіццё бібліяграфічных паказальнікаў па сельскай гаспадарцы ішло больш хуткімі тэмпамі ў 80-я гг. Гэта звязана з перабудовай галіны, выкананнем мэтавых комплексных праграм. У 1985 г. сельская гаспадарка стала часткай інтэграванага комплексу розных галін, які ўключае вытворчасць сельскагаспадарчай прадукцыі, яе перапрацоўку, дастаў-

ку і рэалізацыю, – Аграпрамысловага комплексу (АПК). У 1987 г. было прынята «Палажэнне аб сістэме НТІ ў галіне сельскай гаспадаркі», згодна з якім Беларуская рэспубліканская навуковая сельскагаспадарчая бібліятэка становіцца галаўной па абслугоўванні спецыялістаў АПК. У гэтыя гады ў краіне быў створаны і спецыялізаваны інстытут НТІ па АПК – Беларускі філіял навукова-даследчага інстытута інфармацыі і тэхніка-эканамічных даследаванняў Аграпрама, што дазволіла павысіць эфектыўнасць бібліяграфічнай дзейнасці, адраснасць бібліяграфічных паказальнікаў, перайсці на новыя формы іх падрыхтоўкі.

Відавы склад бібліяграфічных паказальнікаў сведчыць, што пераважаюць галіновыя і тэматычныя паказальнікі. Менш 1/3 часткі складаюць паказальнікі прац НДУ і біябібліяграфічныя.

На першым этапе (1919–1960) развіцця бібліяграфіі сельскагаспадарчай літаратуры бібліяграфічная прадукцыя была пададзена ў асноўным тэматычнымі спісамі літаратуры. Сярод буйнейшых паказальнікаў адзначаюцца «Указатель литературы по вопросам мелиорации земель Западной области» (1922), «Бібліяграфічны паказальнік літаратуры аб бульбе» (1959). Характэрна, што яны змяшчалі дарэвалюцыйную літаратуру, адлюстроўвалі розныя віды дакументаў на розных мовах. Прыкладам паказальнікаў зместу зборнікаў з’яўляецца «Указатель к трудам общества по изучению Белоруссии при Горецкой сельскохозяйственной академии», аднак дастатковага развіцця гэты від паказальнікаў у той перыяд не атрымаў.

На другім этапе (1960–1991) у краіне пачалі выдавацца бягучыя паказальнікі па сельскай гаспадарцы. Вялікая роля ў іх падрыхтоўцы належала БелСГБ. З 1964 г. яна друкавала спісы паступіўшай у бібліятэку новай літаратуры па асноўных галінах сельскай гаспадаркі – раслінаводстве, жывёлагадоўлі, эканоміцы сельскай гаспадаркі, механізацыі і электрыфікацыі і інш.

З 1972 г. пачаў выходзіць прафесійна-вытворчы ана-таваны паказальнік *«Новости сельскохозяйственной литературы»*, у якім змяшчаліся як айчынныя, так і за-межныя дакументы розных відаў. БелСГБ актыўна выдавала рэтраспектыўныя бібліяграфічныя паказаль-нікі па актуальных для краіны праблемах: *«Льновод-ство»*, *«Овощеводство защищённого грунта»*, *«Соци-ально-экономическое развитие современного села»*. У гэты перыяд быў створаны адзін з буйнейшых пака-зальнікаў сельскагаспадарчай тэматыкі – *«Гречиха»* (за 1824–1971 гг.).

У 80-я гг. падрыхтоўку бібліяграфічных дапамож-нікаў ажыццяўлялі: БелСГБ, бібліятэкі сельскагаспадар-чых НДУ, праектна-канструктарскіх арганізацый, УВА краіны, абласныя бібліятэкі, БелНДІНТІ і інш. Аднак на долю БелСГБ, якая з’яўлялася галоўнай па абслугоў-ванні спецыялістаў АПК, прыпадала каля 50% усіх падрыхтаваных паказальнікаў. На другім месцы былі бібліятэкі і органы НТІ розных навукова-даследчых, праектна-канструктарскіх арганізацый, напрыклад, Усе-саюзны навукова-даследчы і праектна-канструктарскі інстытут па вытворчасці прадуктаў харчавання з буль-бы, БелНДІ жывёлагадоўлі і інш. Невялікую колькасць паказальнікаў (больш за 10%) рыхтавалі абласныя бібліятэкі, бібліятэкі УВА, БелНДІНТІ, выдавецтвы. Не-абходна адзначыць таксама, што ў падрыхтоўцы інфар-мацыйнай прадукцыі тых гадоў значную ролю адыграў БФУНДІНТІаграпрам, які выдаваў агляды па актуаль-ных пытаннях АПК. Такім чынам, падрыхтоўкай біблія-графічнай прадукцыі па сельскай гаспадарцы ў 80-я гг. займаўся шэраг розных арганізацый. Аналіз бібліягра-фічных паказальнікаў сельскагаспадарчай тэматыкі тых гадоў не паказаў рэзкіх змен у колькасці выдадзеных дапаможнікаў. У сярэднім штогод выдавалася 7–8 рэтр-аспектыўных паказальнікаў. Невялікае павелічэнне іх колькасці ў 1983 г. да 10, а ў 1986–1989 г. – да 9 было

звязана са зменаі, якія адбываліся ў самой галіне. Напрыклад, у сувязі з пачаткам рэалізацыі Харчовай праграмы, арганізацыяй і пачаткам функцыянавання АПК і інш.

Неабходна адзначыць, што забяспечанасць спажыўцоў розных галін бібліяграфічнай інфармацыяй па сельскай гаспадарцы неаднолькавая.

Значнае месца сярод бібліяграфічных паказальнікаў па раслінаводстве належыць тэматычным спісам літаратуры, якія рыхтаваліся БелСГБ і змяшчаліся ў «Новых книгах БССР». Яны былі прысвечаны самым актуальным для галіны праблемам, напрыклад, «*Послеуборочная обработка семян сельскохозяйственных культур*», «*Биологические методы и средства защиты растений*» і інш.

Цікавым прыкладам унутрыкніжнага рэтраспектыўнага паказальніка з'яўляецца тэматычны паказальнік у энцыклапедычным даведніку «*Бульба*». Тут адлюстраваны каля 900 дакументаў на беларускай, рускай, украінскай і іншых мовах. Храналагічныя рамкі ахопу літаратуры – з 1905 г. па 1988 г., усе дакументы згрупаваны па раздзелах.

Жывёлагадоўля з'яўляецца адной з прыярытэтных галін сельскай гаспадаркі краіны. Таму заканамерна тая ўвага, якая надаецца складанню дапаможнікаў і забеспячэнню спецыялістаў гэтай галіны бібліяграфічнай інфармацыяй. Па праблемах жывёлагадоўлі складзена каля 1/4 усіх падрыхтаваных паказальнікаў. Сярод іх «*Профилактика и меры борьбы с болезнями сельскохозяйственных животных в специализированных хозяйствах и комплексах*».

Эканамічныя пытанні развіцця галіны знайшлі адлюстраванне ў невялікай, але стабільнай на працягу некалькіх дзесяцігоддзяў колькасці дапаможнікаў. Гэта паказальнікі, якія складалі БелСГБ і абласныя бібліятэкі. Напрыклад, «*Социально-экономическое развитие*

современного села», «Передовой опыт в сельском хозяйстве Гомельской области», а таксама спісы па эканамічных пытаннях галіны, напрыклад, «Подряд на селе», паказальнік РНТБ па праблемах АПК і інш.

Недастатковая колькасць дапаможнікаў па механізацыі і электрыфікацыі сельскай гаспадаркі можна тлумачыць цеснымі сувязямі гэтай комплекснай галіны з асобнымі галінамі тэхнікі, у сувязі з чым пытанні канструявання, рамонт сельскагаспадарчай тэхнікі знаходзяць адлюстраванне ў дапаможніках па тэхніцы. У 80-я гг. былі падрыхтаваны толькі 2 паказальнікі па галінах перапрацоўкі сельскагаспадарчай прадукцыі і 6 – па харчовай прамысловасці, якія зараз уваходзяць у адзіны АПК. Калі разглядаць гэтыя дапаможнікі ў адзінай сістэме бібліяграфічнага забеспячэння АПК, то іх недастаткова для краіны ні ў колькасных адносінах, ні з пункту гледжання забеспячэння асобных галін, ні з метадычнага боку.

Як правіла, большая частка бібліяграфічных паказальнікаў адлюстроўвае дакументы за апошнія 1–3–5 гадоў. Выключэнне складаюць паказальнікі работ супрацоўнікаў НДУ, а таксама рэтраспектыўны паказальнік у даведніку «Бульба». Гэта абумоўлена слабай матэрыяльнай базай бібліятэк і скарачэннем запытаў чытачоў на рэтраспектыўны пошук дакументаў, на выданні мінулых гадоў.

У масіве бібліяграфічных паказальнікаў ёсць дапаможнікі, якія адлюстроўваюць толькі адзін від дакументаў: справаздачы аб навукова-даследчай рабоце ці дакументы на вынаходствы, стандарты. Гэта такія паказальнікі, як «*Аннотированный перечень законченных НИР...*», «*Аннотированный указатель изобретений Всероссийского научно-исследовательского института механизации и животноводства*» і інш. Аднак у большай частцы падрыхтаваных паказальнікаў адлюстраваны традыцыйныя віды дакументаў – кнігі, часопісныя артыкулы.

Такім чынам, бібліяграфічная забяспечанасць сельскай гаспадаркі, АПК у цэлым мае свае дасягненні. Аднак трэба адзначыць, што па многіх тэмах перапрацоўчай прамысловасці, праблемах раслінаводства і жывёлагадоўлі, на якіх спецыялізуецца сельская гаспадарка краіны, сучасных паказальнікаў няма. Гэта звязана з тым, што БелСГБ з пачатку 90-х гг. перастала рыхтаваць бібліяграфічныя паказальнікі ў традыцыйным выглядзе, а перайшла да стварэння БД, дзе з'яўляецца першапраходцам у гэтым кірунку дзейнасці. Такая сітуацыя адзначаецца на працягу амаль 15 гадоў. Так, за 10-годдзе (2001–2010) у краіне былі падрыхтаваны толькі 62 паказальнікі, гэта значыць, што сярэднегадавая колькасць знізілася да 6 у параўнанні з папярэднім этапам.

У патоку бібліяграфічнай прадукцыі, як і раней, адсутнічае падсістэма бягучых бібліяграфічных паказальнікаў, што звязана з выпускам «Кніжнага летапісу» і іншых бягучых выданняў Нацыянальнай кніжнай палаты, у якіх можна знайсці інфармацыю аб новых дакументах. Найбольшая колькасць бібліяграфічных дапаможнікаў з'яўляюцца рэтраспектыўнымі. На жаль, у патоку не паказаны рэкамендацыйныя бібліяграфічныя паказальнікі, хаця ў грамадстве адчуваецца патрэбнасць у рэкамендацыі лепшай літаратуры па вырашчванні асобных відаў сельскагаспадарчых раслін, жывёл, кветак.

Паступова скарачаецца колькасць самастойных форм бібліяграфічных паказальнікаў, адбываюцца змены ў іх відавым складзе. Перавага ў патоку бібліяграфічнай прадукцыі аддаецца бібліяграфічным паказальнікам, прысвечаным вядомым навукоўцам і педагогам. За гэты перыяд падрыхтаваны паказальнікі прысвечаныя акадэмікам І. С. Нагорскаму, М. І. Смяяну, выдатным вучоным аграрнай навукі А. М. Карташэвічу, С. І. Назараву, В. А. Шаршунову, Г. І. Пірагоўскай.

Як правіла, паказальнікі пабудаваны па адзінай метадыцы. Але часта асобна выдзяляюцца раздзелы, прысве-

чанья вынаходніцкай дзейнасці вучонага, напрыклад, у паказальніках, падрыхтаваных да юбілеяў В. А. Шаршунова, С. І. Назарава і інш.

Другую групу складаюць бібліяграфічныя паказальнікі прац калектываў. За апошнія 10-годдзе надрукаваны «*Библиографический указатель работ сотрудников Института леса НАН Беларуси*» (1922–2000)», «*Библиографический указатель трудов Белорусского научно-исследовательского института мелиорации и луговодства* (1980–2000)». У дадзенай групе вылучаецца «Тематический обзор трудов БГТУ. «Лесное хозяйство», у якім знайшлі адлюстраванне лепшыя творы выкладчыкаў і супрацоўнікаў УВА.

Галіновых і тэматычных паказальнікаў, спісаў літаратуры ў гэты перыяд было падрыхтавана няшмат. Некаторыя з іх уключаны ў «Новыя кнігі», выйшлі асобнымі выданнямі ці змяшчаюцца ў манаграфіях, зборніках. Сярод гэтай групы паказальнікаў неабходна адзначыць працу Віцебскай абласной бібліятэкі «*Картофель: от поля до потребителя*», у бібліяграфічным паказальніку якой адлюстравана літаратура за 1952–2008 гг. Ён часткова анатаваны, уключае дакументы з фонду бібліятэкі: кнігі і артыкулы з часопісаў і газет. За апошнія 20 гадоў гэта другая буйная бібліяграфічная праца, прысвечаная бульбе (першай з'яўляўся бібліяграфічны спіс літаратуры ў энцыклапедыі «Бульба», які ўключаў літаратуру за 1905–1988 гг.).

За апошнія 10-годдзе падрыхтаваны буйны галіновы спіс літаратуры па праблемах гібрыдалагічных, іхтыялагічных і рыбагаспадарчых даследаванняў у Беларусі за 85 гадоў «Перечень важнейших публикаций о развитии и гидробиологических, ихтиологических и рыбохозяйственных исследований». Гэты спіс літаратуры размешчаны ў выданні, дзе падведзены вынікі развіцця рыбагадоўлі ў Беларусі.

Сярод галоўных інфармацыйных прадуктаў БелСГБ вылучаецца БД «BelAl» – электронны каталог БелСГБ,

які ўтрымлівае анатаваныя бібліяграфічныя запісы на кнігі, брашуры, пераклады і іншыя дакументы, што паступілі ў бібліятэку. Вядзецца з 1993 г., куды ўвайшлі БД «Лён», «Пчалярства» і інш.

Акрамя таго, БелСГБ атрымлівае БД «AGROS» – БД ЦНСГБ Расіі, якая ўтрымлівае бібліяграфічныя запісы дакументаў па праблемах АПК і сумежных галінах, што паступілі ў бібліятэку.

БД «AGRICOLA» – інфармацыйная сістэма па сельскай гаспадарцы ЗША. Адлюстроўвае дакументы з 1970 г. Нацыянальнай сельскагаспадарчай бібліятэкі ЗША. Утрымлівае прыкладна 3 млн запісаў на англійскай мове. Ёсць таксама і іншыя электронныя рэсурсы. У апошнія гады інфармацыя аб новых дакументах па сельскай гаспадарцы, а таксама звесткі фактаграфічнага характару змяшчаюцца на сайце БелСГБ – AgroWeb.

Значнае месца займаюць бібліяграфічныя паказальнікі, якія адлюстроўваюць асобныя віды дакументаў. Сярод іх пераважаюць паказальнікі тэхнічных нарматыўна-прававых актаў (ТНПА) па розных відах сельскагаспадарчай прадукцыі: на фрукты і гародніну, малочную прадукцыю, мяса і мясную прадукцыю, кармы для жывёл і інш. Усе яны падрыхтаваны Беларускай інстытутам стандартызацыі і сертыфікацыі і адпавядаюць сучасным кірункам комплекснага інфармавання аб розных відах ТНПА: тэхнічных кодэксах, санітарных нормах і правілах, тэхнічных умовах і інш.

Працягваецца традыцыя падрыхтоўкі бібліяграфічных паказальнікаў патэнтных дакументаў. Калі раней падобны бібліяграфічны паказальнік адлюстроўваў аўтарскія пасведчанні і патэнты вынаходніцтва па жывёлагадоўлі за 5 гадоў і выходзіў на працягу 20 гадоў, то зараз такі паказальнік уключае дакументы за 28 гадоў па праблеме рыбагадоўлі і рыбнай гаспадаркі.

За апошнія пяцігоддзе быў падрыхтаваны і паказальнік зместу часопіса «*Белорусское сельское хозяйство*».

Ён уключае пералік артыкулаў, апублікаваных у часопісе за 2005–2007 гг., і выйшаў асобным выданнем (спецвыпуск).

Такім чынам, колькасны і відавы склад бібліяграфічнай прадукцыі па сельскай гаспадарцы сведчыць, што нягледзячы на змяншэнне ролі бібліятэк па падрыхтоўцы бібліяграфічных дапаможнікаў, патрэбнасць галіны ў іх відавочная, асабліва ў сферы сельскагаспадарчай навукі. І хаця недахоп тэматычных і галіновых бібліяграфічных дапаможнікаў можна кампенсаваць у сучасных умовах пошукам інфармацыі ў базах даных, бібліяграфічныя паказальнікі, а таксама паказальнікі навуковых прац калектываў выконваюць не толькі функцыю падсумоўвання, але і з'яўляюцца элементам маркетынгавай стратэгіі навуковай арганізацыі.

Пытанні да самакантролю

1. Назавіце рэспубліканскія цэнтры, якія рыхтуюць інфармацыю аб спецвідах тэхнічнай літаратуры і дакументацыі.
2. Назавіце галаўныя цэнтры інфармацыі ў галіне тэхнікі, сельскай гаспадаркі, прыродазнаўства, медыцыны.
3. Назавіце тэрытарыяльныя цэнтры інфармацыі РБ.
4. Доступ да якіх БД забяспечваюць ЦНБ імя Я. Коласа, РНТБ?
5. Доступ да якіх БД забяспечваюць РНМБ і БелСГБ?

2.4. Інфармацыйныя рэсурсы і паслугі расійскіх федэральных цэнтраў інфармацыі

Асноўным нарматыўным дакументам, які садзейнічае рэалізацыі функцый дзяржавы па стварэнні федэральных інфармацыйных рэсурсаў і сістэм у галіне навукі і тэхнікі, з'яўляецца пастанова Урада РФ ад 24 ліпеня 1997 г., № 950, «Об утверждении Положения о ГСНТИ». Як сведчыць дакумент, дзяржаўная сістэма навукова-тэхнічнай інфармацыі (ДСНТИ) уяўляе сукупнасць інфармацыйных цэнтраў і навукова-тэхнічных бібліятэк,

якія спецыялізуюцца на зборы і апрацоўцы НТІ і ўзаемадзейнічаюць паміж сабой з улікам прынятых на сябе сістэмных абавязкаў.

Мэтай стварэння ДСНТІ з'яўляецца забеспячэнне фарміравання і выкарыстання дзяржаўных рэсурсаў НТІ, іх інтэграцыі ў сусветную інфармацыйную прастору і садзейнічанне стварэнню рынку інфармацыйных прадуктаў і паслуг.

Асноўны прынцып функцыянавання ДСНТІ – цэнтралізаваная аднаразавая апрацоўка сусветнага інфармацыйнага патоку дакументаў у галіне навукі і тэхнікі федэральнымі органамі навукова-тэхнічнай інфармацыі і НТБ і шматразовае выкарыстанне карыстальнікамі вынікаў апрацоўкі НТІ з федэральных фондаў праз сетку інфармацыйных арганізацый у галінах і рэгіёнах.

У склад дзяржаўнай сістэмы навукова-тэхнічнай інфармацыі ўваходзяць *федэральныя органы НТІ і НТБ* (больш за 30), *галіновыя органы НТІ і НТБ* (больш за 60) і *рэгіянальныя цэнтры НТІ* (больш за 70 цэнтраў Расінфармрэсурсу Міннавукі Расіі ў рэгіёнах).

Органы НТІ, НТБ і цэнтры забяспечваюць збор, захаванне і апрацоўку айчынных і замежных крыніц НТІ, фарміраванне, вядзенне і арганізацыю выкарыстання федэральных, галіновых і рэгіянальных інфармацыйных фондаў, баз і банкаў даных, якія складаюць дзяржаўныя рэсурсы НТІ.

Сярод федэральных цэнтраў інфармацыі вылучаюцца ўніверсальныя, якія спецыялізуюцца пераважна на падрыхтоўцы інфармацыйных выданняў аб адным (канкрэтным) відзе дакументаў, шматгаліновыя і галіновыя.

Інфармацыйная прадукцыя федэральных органаў НТІ вельмі разнастайная: выданне бягучых навукова-дапаможных і рэгістрацыйных бібліяграфічных дапаможнікаў, фарміраванне бібліяграфічных, адрасна-даведачных, фактаграфічных і паўнатэкставых БД. Акрамя таго, значнае месца належыць аглядна-аналітычнаму напрамку падрыхтоўкі інфармацыйнай прадукцыі і паслуг.

Усерасійскі інстытут навуковай і тэхнічнай інфармацыі (УІНТІ) з'яўляецца галаўной арганізацыяй дзяржаўнай сістэмы навукова-тэхнічнай інфармацыі Расійскай Федэрацыі, буйнейшай інфармацыйнай установай свету. Інстытут створаны ў 1952 г. пры Акадэміі навук. Рыхтуе першасныя (перыядычныя і непэрыядычныя) і другасныя дакументы.

Сёння інстытут апрацоўвае каля 1 млн дакументаў, з'яўляецца буйнейшым нацыянальным інфармацыйным цэнтрам, які забяспечвае расійскае і сусветнае навуковае грамадства навукова-тэхнічнай інфармацыяй па дакладных, прыродазнаўчых і тэхнічных навук, па розных галінах народнай гаспадаркі і некаторых комплексных праблемах.

Для падрыхтоўкі інфармацыйных прадуктаў інстытут атрымлівае выданні больш чым са 100 краін свету на 60 мовах.

З 1958 г. інстытут з'яўляецца нацыянальным членам Міжнароднай арганізацыі па дакументацыі і інфармацыі (МФД), з 1966 г. – членам Міжнароднага савета па навуковай і тэхнічнай інфармацыі, супрацоўнічае з міжнароднымі арганізацыямі ЮНЕСКА, Еўрапейскай эканамічнай камісіяй ААН і інш.

Інстытут – буйнейшы ў Расіі стваральнік рэфератыўных баз даных – больш за 270 выпускаў, глыбіня рэтраспекцыі якіх з 1981 г. На яе падставе аказваюцца наступныя паслугі:

– тэматычныя фрагменты і выпускі БД на розных носьбітах;

– дыялогівы інфармацыйны пошук у рэжыме тэледоступу (on-line);

– пошук у БД праз Internet.

З 1975 г. інстытут стварае фактаграфічныя БД. Сярод іх – *БД структурных даных (СД) па хіміі* – адна з трох буйнейшых у свеце такога тыпу.

Акрамя таго, БД «Лекарственные растения» («Алтей»), БД «Новые технологии», БД «Информационные организации России и СНГ».

У сувязі з інтэграцыяй сумежных навук інстытут распачаў генерацыю праблемна-арыентаваных і спецыяльных БД па міжгаліновых праблемах, напрыклад, біяінфарматыцы, экаінфарматыцы і інш.

На падставе БД рыхтуюцца інфармацыйныя выданні, на якія праводзіцца падпіска ўстановамі з 60 краін, у тым ліку ЗША, Японіі, Германіі, Францыі, Канады.

Сярод інфармацыйных выданняў інстытута першае месца належыць рэфератыўным часопісам (РЧ), якія пачалі выходзіць з 1953 г. (па прыродазнаўчых навуках) і з 1956 г. (па тэхніцы). Сёння існуе друкаваная і электронная іх версіі.

Рэфератыўныя часопісы на сучасным этапе ўяўляюць складаную сістэму з больш за 270 выпускаў, якія звязаны функцыянальнымі сувязямі. Існуюць тры асноўныя формы рэфератыўных часопісаў: *зводны том* (прысвечаны галіне навукі, тэхнікі), *выпуск зводнага тома* (прысвечаны буйным раздзелам галіны навукі, тэхнікі), *асобны выпуск* (прысвечаны міжгаліновым праблемам, а таксама тым, якія маюць самастойнае значэнне), што выклікана неабходнасцю задавальняць спецыялістаў розных галін адпаведнай інфармацыяй. У рэфератыўных часопісах адлюстроўваюцца ўсе віды выданняў (кнігі, артыкулы з перыядычнага друку, патэнты, справаздачы аб навукова-даследчай рабоце, дэпаніраваныя рукапісы, пераклады і інш.) на рускай і замежнай мовах, групоўка матэрыялаў ажыццяўляецца ў адпаведнасці з Рубрыкатарам УІНТІ. Асноўнай бібліяграфічнай характарыстыкай з'яўляецца рэферат.

Усе выпускі рэфератыўных часопісаў выходзяць штомесячна, акрамя выпускаў па хіміі і хімічнай тэхналогіі (2 разы ў месяц).

ДБА да рэфератыўных часопісаў складаецца з дапаможных паказальнікаў да зводных тамоў і асобных вы-

пускаў. У залежнасці ад галіны рыхтуюцца аўтарскія, прадметныя, формульныя, патэнтныя і іншыя паказальнікі. Электронная версія ўяўляе аналаг друкаванай і распаўсюджваецца як асобны інфармацыйны прадукт.

З мэтай больш аператыўнага інфармавання спажыццоў інстытут выдае «*Бюллетень сигнальнай інфармацыі*» (СИ), які выпускаецца ў выглядзе чатырох тэматычных серый пад агульнай назвай «*Содержание российских научных журналов*» у друкаванай і электроннай формах. Кожны выпуск змяшчае назвы ўсіх артыкулаў па адпаведнай тэматыцы, надрукаваных у расійскіх журналах.

Выпускі бюлетэня (фізіка-матэматычныя навукі, навукі аб зямлі, тэхнічныя навукі, біялагічныя навукі і інш.) адлюстроўваюць змест 800 навуковых і навукова-папулярных часопісаў, якія выдаюцца ў Расіі і краінах СНГ. Кожны нумар утрымлівае дапаможныя паказальнікі: аўтарскі, прадметны (ключавыя словы назвы), арганізацыі.

Электронная версія дадаткова забяспечваецца анатацыямі да артыкулаў.

«*Экспресс-информация*» – перыядычнае выданне інстытута, якое ўтрымлівае пашыраныя рэфераты найбольш значных навукова-тэхнічных дакументаў, выдадзеных у Расіі і за яе межамі. Выходзіць 10 тэматычных выпускаў: «*Ресурсосберегающие технологии*»; «*Городской транспорт*»; «*Авиастроение*» і інш.

«*Депонированные научные работы*» – штомесячны бібліяграфічны паказальнік навуковых работ, якія дэпаніраваны ва УІНТІ і галіновых цэнтрах НТІ, а таксама ў цэнтрах НТІ дзяржаў СНД. Дапаможнымі паказальнікамі з’яўляюцца паказальнік аўтараў дэпаніраваных работ у інстытуце, сістэматычны паказальнік навуковых работ, дэпаніраваных у цэнтрах НТІ дзяржаў СНД, а таксама парадак афармлення заказаў на копіі дэпаніраваных ва УІНТІ навуковых работ.

Акрамя таго, інстытут штоквартальна ажыццяўляе інфармацыю аб буйнейшых нацыянальных і міжнародных мерапрыемствах (канферэнцыях, сімпозіумах, кангрэсах, выставах), якія ўяўляюць цікавасць для спецыялістаў розных арганізацый і ўстаноў, – «*Бюллетень міжнародных навуковых съездов, конференцій, конгрэсов, выставок*».

Усерасійскі навукова-тэхнічны інфармацыйны цэнтр (УНТІЦэнтр, цяпер ЦІТіС) – федэральны цэнтр універсальнага характару. Ён ажыццяўляе збор, апрацоўку і падрыхтоўку інфармацыі аб неапублікаваных адкрытых навукова-даследчых работах, абароненых дысертацыях, алгарытмах і праграмах.

Інфармацыя аб названых дакументах апэратыўная. Яна даступна карыстальніку ўжо праз 2–3 месяцы.

Асноўнымі інфармацыйнымі выданнямі гэтага цэнтра з’яўляюцца:

«*Апэратыўная БД на новых НДР і ВКР*» – рэгіструе тэмы работ з указаннем выканаўцаў і тэрмінаў заканчэння работ, а таксама «*Рэфератывая БД завершаных НДР і ВКР*» – змяшчае рэфераты справаздач аб выкананых НДР і вопытна-канструктарскіх распрацоўках, абароненых доктарскіх і кандыдацкіх дысертацыях.

Пошук матэрыялаў ажыццяўляецца ў адпаведнасці з Дзяржаўным рубрыкатарам навукова-тэхнічнай інфармацыі (ДРНТІ) па назве арганізацыі, тэматыцы і іншых параметрах. Такім чынам, ЦІТіС стварыў адзіную БД НДР і ВКР.

«*Ідеі. Гіпотэзы. Рэшэння*» – гэта інфармацыйны бюлетэнь, дзе прыведзены апісанні зарэгістраванай у цэнтры інтэлектуальнай прадукцыі (навуковых ідэй, тэорый, гіпотэз, канцэпцый, метадаў і інш.).

Акрамя інфармацыйна-бібліяграфічнай прадукцыі, цэнтр рыхтуе аналітычныя агляды па важнейшых навукова-тэхнічных праблемах, у якіх прыводзяцца вынікі навуковай і практычнай дзейнасці, даецца ацэнка навіз-

ны і якасці даследаванняў. У апошнія гады былі падрыхтаваны агляды *«Экологический мониторинг окружающей среды»*, *«Интеллектуальная собственность: проблемы и решения»* і інш.

Наступным кірункам дзейнасці цэнтра з'яўляецца выпуск адрасна-даведачных выданняў. Напрыклад, *«Организации научно-технической сферы: справочник»*; *«Научные кадры высшей квалификации: справочник»*. Даведачнікі існуюць у друкаваным і электронным выглядзе.

Акрамя друкаванай прадукцыі, цэнтр генеруе:

- БД рэфератаў НДР і ВКР (больш за 20 гадоў);
- БД рэфератаў інфармацыі аб кандыдацкіх і доктарскіх дысертацыях (больш за 20 гадоў, папаўняецца штомесячна).

Рэгістрацыяй навукова-даследчых і вопытна-канструктарскіх распрацовак у абаронным комплексе займаецца *Усерасійскі навукова-даследчы інстытут міжгаліновай інфармацыі (УІМІ)*.

Асноўным друкаваным выданнем гэтага цэнтра з'яўляецца *«Сборник рефератов НИР и ОКР»* (выходзіць шэсць тэматычных серый: «Радиотехника»; «Связь»; «Приборостроение»; «Метрология» і інш.).

Акрамя таго, інстытут рыхтуе закрытыя выданні:

- *«Сборник рефератов НИОКР»* (сакрэтныя) у дзесяці тэматычных серыях;
- *«Сборник рефератов изобретений»* (сакрэтныя) у трох тэматычных серыях.

Інстытут вядзе:

– БД «МИАС» (Межотраслевая информационная автоматизированная система), якая ўтрымлівае ўнікальныя звесткі аб навукова-даследчай рабоце, навукова-тэхнічных дасягненнях і іншай навукова-тэхнічнай інфармацыі па тэхналогіях, матэрыялах, прадукцыі і паслугах прадпрыемстваў абароннай галіны;

– БД «Тэхнолог-К» (уключае інфармацыйныя карты прыблізна аб тысячы высокіх тэхналогій);

– БД «Нефтегаз-ВПК» (уключае прапановы абаронных прадпрыемстваў па перспектыўных распрацоўках для нафтагазавага комплексу). Утрымлівае прыблізна 700 прапаноў больш за 400 прадпрыемстваў па перспектыўных навукаёмістых распрацоўках. Версія БД пададзена ў сетцы Internet.

Федэральнымі цэнтрамі інфармацыі ўніверсальнага і шматгаліновага напрамку, якія спецыялізуюцца на асобным відзе дакументаў, з'яўляюцца **Федэральны фонд стандартаў і Усерасійскі навукова-даследчы інстытут класіфікацыі, тэрміналогіі па стандартызацыі і якасці (УНДІКІ)**, якія склалі холдынг «Інфарм-стандарт». З 1940 г. яны ажыццяўляюць выпуск бягучага штомесячнага «*Информационного указателя стандартов*», у склад якога ўваходзяць два раздзелы («Межгосударственные стандарты» і «Государственные стандарты» і штогоднік «Национальные стандарты» па стане на 01.01 бягучага года, што інфармуе аб дзеючых ТНПА) і выдання «*Государственные стандарты*»: БД па ГОСТах, галіновых стандартах, ТУ, стандартах ІСО, Германіі, Вялікабрытаніі, Францыі.

Акрамя таго, фонд рыхтуе навукова-тэхнічны рэфератыўны зборнік «*Научно-техническая терминология*».

Інфармацыйныя выданні па патэнтнай дакументацыі рыхтуюць **Федэральны інстытут прамысловай уласнасці (ФІПУ)** і **Інфармацыйна-навуковы выдавецкі цэнтр (ІНВЦ)** Расійскага агенцтва па патэнтных і таварных знаках.

З 1924 г. у Расіі ажыццяўляецца інфармаванне аб вынаходках. Сёння гэта афіцыйны бюлетэнь «*Изобретения*». У 36 яго выпусках за год друкуюцца звесткі аб заяўках і патэнтах РФ на вынаходкі. Групоўка матэрыялаў ажыццяўляецца ў адпаведнасці з Міжнароднай патэнтнай класіфікацыяй (МПК). У кожным нумары публікуюцца сістэматычны і нумарацыйны паказальнікі заявак і патэнтаў на вынаходствы. Бюлетэнь таксама распаўсюджваецца на CD-ROM.

Інфармацыя аб іншых аб'ектах аховы інтэлектуальнай уласнасці падаецца ў наступных выданнях:

«*Полезные модели. Промышленные образцы*» – штомесячны афіцыйны бюлетэнь, утрымлівае інфармацыю аб патэнтах на карысныя мадэлі і прамысловыя ўзоры. Сістэматызацыя матэрыялаў ажыццяўляецца паводле Міжнароднай класіфікацыі прамысловых узораў і Міжнароднай патэнтнай класіфікацыі. Друкуюцца планаваныя сістэматычныя і нумарацыйныя, а таксама гадавыя паказальнікі (на CD-ROM);

«*Товарные знаки, знаки обслуживания и наименования мест происхождения товаров*» – афіцыйны бюлетэнь, выходзіць два разы ў месяц. Утрымлівае пералік пасведчаньняў на таварныя знакі і знакі абслугоўвання, пасведчанні на права карыстання найменнямі месцаў паходжання тавараў. Сістэматызацыя ажыццяўляецца ў адпаведнасці з Міжнароднай класіфікацыяй тавараў і паслуг. У кожным нумары ёсць сістэматычны і нумарацыйны паказальнікі; гадавыя – на CD-ROM.

Акрамя таго, выдаецца штоквартальны афіцыйны бюлетэнь «*Программы для ЭВМ. Базы данных. Топологии интегральных микросхем*», у якім рэгіструюцца праграмныя прадукты і электронныя інфармацыйныя рэсурсы.

Звесткі аб замежных патэнтных дакументах змяшчаюцца ў інфармацыйных выданнях Інфармацыйнага навукова-выдавецкага цэнтра (ІНВЦ).

«*Изобретения стран мира*» – рэфератыўны інфармацыйны бюлетэнь, які штомесячна выходзіць у 112 тэматычных выпусках (у адпаведнасці з класамі МПК) і ўтрымлівае звесткі аб ахоўных дакументах, выдадзеных у РФ (раней у СССР) і 6 буйнейшых дзяржавах свету – ЗША, Францыі, Германіі, Англіі, Японіі, Швейцарыі.

У аналагічных паказальніках адлюстраваны замежныя прамысловыя ўзоры.

У мэтах правядзення розных відаў патэнтнага пошуку па патэнтных дакументах Расіі і буйных краін свету ІНВЦ выдае штогадовыя кумулятыўныя дапаможныя паказальнікі (нумарацыйныя заявак і патэнтаў на розныя аб'екты; сістэматычныя, арганізаваныя па адной з класіфікацый аб'ектаў прамысловай уласнасці; і імяныя. Для паляпшэння пошуку расійскіх вынаходак складзены выніковыя сістэматычныя паказальнікі аўтарскіх паведамленняў і патэнтаў Расіі з 1924 г. па 2006 г.

Інфармацыя аб дакументах у краінах з малым аб'ёмам патэнтнага фонду змяшчалася ў штомесячным бібліяграфічным паказальніку.

Федэральнымі цэнтрамі па апублікаваных крыніцах у галіне прыродазнаўчых, прыкладных навук і тэхнікі з'яўляецца *Дзяржаўная публічная навукова-тэхнічная бібліятэка (ДПНТБ) Расіі*. Бібліятэка створана ў 1958 г., з 1967 г. мае статус навукова-даследчага інстытута.

ДПНТБ Расіі – аўтаматызаваны інфармацыйны цэнтр дзяржавы, галаўная арганізацыя аўтаматызаванай сістэмы Расійскага зводнага каталога па навукова-тэхнічнай літаратуры, цэнтр распрацоўкі і ўкаранення перспектыўных інфармацыйна-бібліятэчных тэхналогій, цэнтр он-лайнавага доступу да аўтаматызаваных рэсурсаў ДПНТБ Расіі і іншых айчынных і замежных інфармацыйных рэсурсаў праз Internet.

ДПНТБ Расіі з'яўляецца нацыянальным цэнтрам па бібліяграфіі, стандартызацыі ў інфармацыйна-бібліятэчнай сферы, каардынацыйным цэнтрам па метадалогіі камплектавання МБА, кнігаабмене і аўтаматызацыі для сеткі НТБ Расіі, утрымальнік Расійскага зводнага каталога навукова-тэхнічнай літаратуры, атрымальнік абавязковага бясплатнага экзэмпляра.

Бібліятэка выпускае 30 найменняў друкаваных выданняў.

У электронным выглядзе бібліятэка выдае рэфератыўны часопіс «*Компьютерный вестник*» (*КомВест*) – што-

месячнае выданне, з дапамогай якога можна атрымаць інфармацыю аб прадуктах і тэхналогіях, прадстаўленых на выставах, канферэнцыях, семінарах, прэзентацыях, што праводзяцца ў Расіі і за яе межамі ў галіне камп'ютарных тэхналогій. За год у часопісе адлюстроўваецца прыкладна 2500 рэфератаў дакументаў па актуальных тэмах у галіне камп'ютарных навук і тэхналогій.

Асобнае месца ў забеспячэнні карыстальнікаў інфармацыяй аб складзе інфармацыйных фондаў займае БД *«Сводный каталог научно-технической литературы. Естественные науки. Техника. Сельское хозяйство. Медицина»*.

У папайненні БД прымае ўдзел больш за 200 навукова-тэхнічных бібліятэк і інфармацыйных цэнтраў Расіі і краін СНД, у тым ліку чатыры бібліятэкі Беларусі. БД складаецца з трох частак, якія выходзяць у друкаваным выглядзе: *«Каталог зарубежных книг»*, *«Каталог российских книг»* (2 разы ў год), *«Каталог зарубежных периодических изданий»* (штогоднік).

БД – адрасна-бібліяграфічная, са штогадовай актуалізацыяй.

Таксама папайняюцца БД *«Промысловые каталоги»*, *«Авторефераты диссертаций»* і інш.

Галаўным цэнтрам па медыцыне і ахове здароўя з'яўляецца ***Цэнтральная навуковая медыцынская бібліятэка (ЦНМБ)***, заснаваная ў 1919 г.

ЦНМБ – адна з буйнейшых медыцынскіх бібліятэк у Еўропе, яе фонды налічваюць прыкладна 3 млн дакументаў. На сучасным этапе выконвае функцыі цэнтра па навуковай каталагізацыі, прадметызацыі, інфармацыйнага абслугоўвання амаль для 5 тыс. бібліятэк Расіі і краін СНД.

Бібліятэка вядзе электронны каталог (ЭК), на базе якога фарміруецца БД *«Российская медицина»*. З 1993 г. гэтая БД выпускаецца на кампакт-дысках. Цікавасць карыстальнікаў выклікае БД *«Выдающиеся деятели*

медицины XVII – начала XX в.», у якої змяшчаюцца кароткія біяграфічныя даведкі і спасылкі на асноўныя працы айчынных і замежных дзеячаў медыцынскай навукі і практыкуючых урачоў.

У друкаваным выглядзе ЦНМБ выпускае бібліяграфічныя паказальнікі «Медицина и здравоохранение» і «Новые медицинские книги».

Цэнтральная навуковая сельскагаспадарчая бібліятэка (ЦНСГБ) Расійскай акадэміі сельскагаспадарчых навук створана ў 1930 г., на сучасным этапе вядзе ЭК, выпускае бюлетэні новых паступленняў (штотыднёва).

Асноўнымі інфармацыйнымі прадуктамі ЦНСГБ з'яўляюцца бібліяграфічныя БД, якія ствараюцца ў межах Праекта падтрымкі сельскагаспадарчых рэформаў у Расіі. Гэта бібліяграфічная БД «AGROS», якая ўтрымлівае звесткі аб дакументах з 1985 г.; рэфератыўная БД «Зарубежный опыт работы ИКС в АПК»; праблемна-тэматычная БД «Экономика и организация фермерского хозяйства»; электронны дайджэст «Фермер».

У канцы 1990-х гг. ЦНСГБ прыступіла да выпуску рэфератыўных часопісаў. Зараз выдаецца пяць серый рэфератыўных часопісаў («Пищевая промышленность», «Ветеринария» і інш.).

Цэнтрам, што стварае інфармацыйна-бібліяграфічныя рэсурсы, у якіх адлюстраваны асобныя віды дакументаў, з'яўляецца **Расійскі навукова-даследчы інстытут інфармацыйных тэхналогій і аўтаматызацыі праектавання** (РасНДІТіАП). Ён абагульняе звесткі аб падрыхтаваных прамысловых каталогах і выдае інфармацыйна-бібліяграфічны зборнік «Новые промышленные каталоги» ў некалькіх серыях. У ім падаюцца бібліяграфічныя звесткі як аб расійскіх каталогах на абсталяванне па розных галінах народнай гаспадаркі, так і аб замежных. Зборнік выходзіць два разы ў год у 11 серыях: «Оборудование для обработки и отделки металла и древесины», «Детали машин. Робототехника»; «Меди-

цинская техника. Техника безопасности. Ветеринарное оборудование»; «Приборы. Автоматика. Телемеханика и вычислительная техника» и др.

Акрамя цэнтраў, што спецыялізуецца на падрыхтоўцы інфармацыйных выданняў, у якіх адлюстраваны асобныя віды дакументаў, шэраг расійскіх федэральных цэнтраў з'яўляюцца галіновымі і найбольш поўна ажыццяўляюць аналітыка-сінтэтычную апрацоўку расійскага і замежнага галіновага патоку дакументаў.

У ДСНТІ існуе навукова-тэхнічны цэнтр «*Информрегистр*», які ажыццяўляе рэгістрацыю электронных выданняў.

Звесткі аб расійскіх БД па ўсіх галінах навукі, тэхнікі і народнай гаспадаркі ўтрымлівае электронны каталог дзяржаўнай рэгістрацыі баз і банкаў даных (уключае больш за 5 тыс. запісаў). На падставе электроннага каталога ствараецца яго друкаваная версія «БД России» (у двух тамах).

Таксама цэнтр выдае «*Российские электронные издания*» – анатаваны бібліяграфічны каталог электронных дакументаў па галінах прыродазнаўства і тэхнікі, медыцыны, фармакалогіі, ваеннай справы. У складзе даведчнага апарату – алфавітны паказальнік электронных выданняў, паказальнік уладальнікаў БД.

Апісанні расійскіх і міжнародных нарматыўных дакументаў (стандартаў, праектаў стандартаў і рэкамендацый па інфарматыцы і вылічальнай тэхніцы) змяшчае БД «*Информнорматив*».

Такім чынам, можна канстатаваць, што выданні федэральных цэнтраў ДСНТІ ахопліваюць увесь комплекс дакументаў, якія ўяўляюць інтарэс для карыстальнікаў інфармацыі.

Колькасць галіновых інфармацыйных цэнтраў скарачаецца. Тым не менш існуюць буйныя цэнтры ў галіне будаўніцтва (*Усерасійскі навукова-даследчы інстытут праблем навукова-тэхнічнага прагрэсу і інфарма-*

цыі ў будаўніцтве), аўтамабільнага будаўніцтва (Інфармаўтадар), чорнай і каляровай металургіі (Черметинформация) і інш.

Яны выдаюць розную інфармацыйную прадукцыю, напрыклад, інфармацыйны рэфератыўны часопіс «*Строительство. Архитектура и ЖКХ*», іншыя цэнтры – экспрэс-інфармацыю, аглядную інфармацыю, бібліяграфічныя паказальнікі асобных відаў дакументаў (прамысловых каталогаў, будаўнічых нормаў). Таксама часта складаюцца даведнікі галіновага характару, напрыклад «*Электрооборудование для промышленных предприятий*».

Інфармацыйныя цэнтры тэрытарыяльнага ўзроўню дзейнічаюць ва ўсіх буйных прамысловых рэгіянальных цэнтрах.

Напрыклад, *Пензенскі, Навасібірскі інстытуты навукова-тэхнічнай інфармацыі*. На рэгіянальным узроўні дзейнічаюць і філіялы буйных галіновых бібліятэк. Напрыклад, *Сібірскі філіял ДПНТБ Расіі, Паўночна-заходні філіял ЦНСГБ* і інш. Асноўнай функцыяй гэтых цэнтраў і бібліятэк з'яўляецца забеспячэнне доступу да інфармацыйных рэсурсаў федэральных інфармацыйных цэнтраў, сусветных інфармацыйных рэсурсаў, а таксама стварэнне ўласных бібліяграфічных і рэфератыўных паказальнікаў, фактаграфічнай інфармацыі, баз даных.

Пытанні для самакантролю

1. Назавіце асноўныя мэты і прынцыпы функцыянавання дзяржаўнай сістэмы навукова-тэхнічнай інфармацыі (ДСНТІ) Расіі.
2. Пералічыце федэральныя цэнтры, якія спецыялізуюцца на падрыхтоўцы інфармацыйных выданняў аб спецыяльных відах дакументаў.
3. Ахарактарызуйце буйнейшыя бібліятэкі Расіі – федэральныя цэнтры ў галіне тэхнікі, медыцыны, сельскай гаспадаркі, прыродазнаўства.
4. Назавіце цэнтры, выданні якіх адлюстроўваюць расійскія дакументы.

2.5. Сусветныя інфармацыйныя рэсурсы і паслугі ў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы

Асноўным відам інфармацыйна-бібліяграфічнага выдання ў буйных замежных краінах у канцы 1960-х гг. былі рэфератыўныя часопісы, такія, напрыклад, як «Index Medicus», «Chemical Abstracts», «Inspec» і інш. Яны атрымалі шырокае распаўсюджанне дзякуючы паўнаце падачы інфармацыі па тэматыцы, адлюстраванню особных відаў дакументаў многіх краін. Таксама на падставе аднаразовай апрацоўкі інфармацыі рыхтаваліся выпускі сігнальнай інфармацыі.

У канцы 1960-х гг. пачалося стварэнне электронных баз даных (БД) спачатку як поўных аналагаў рэфератыўных выданняў. Іх падрыхтоўка, хоць і не адмяніла выдання рэфератыўных часопісаў, але зрабіла іх больш дарагімі. У стварэнні інфармацыйнай прадукцыі ў буйных краінах свету прымаюць удзел галіновыя бібліятэкі, навукова-тэхнічныя таварыствы, універсітэты, камерцыйныя фірмы і іншыя ўстановы. Іх інфармацыйныя выданні і БД адрозніваюцца па многіх параметрах. Найбольшая колькасць электронных інфармацыйных рэсурсаў ствараецца ў наш час у ЗША, хаця павялічваецца доля БД у заходнееўрапейскіх і азіяцкіх краінах. На сусветным інфармацыйным рынку БД навукова-тэхнічнай і медыцынскай тэматыкі займаюць 2–3-е месцы пасля інфармацыйных рэсурсаў дзелавой, камерцыйнай і прававой інфармацыі. Сярод даступных БД пераважаюць тэкставыя.

З канца 1980-х гг. актыўна ствараюцца нацыянальныя і сусветныя сеткі перадачы навукова-тэхнічнай і медыцынскай інфармацыі, забяспечваюцца магчымасці дыялогавага доступу карыстальнікаў да аддаленых БД. Аб гэтым сведчыць стварэнне сусветнай сеткі навукова-тэхнічнай інфармацыі STN (The Scientific and Technical Information Network). Яна функцыянуе на базе трох

буйных інфармацыйных цэнтраў: FIZ Karlsruhe (Германія), Chemical Abstracts Service (CAS), ЗША, а таксама JICST (Японія), якія звязаны паміж сабой высокахуткаснымі каналамі спутнікавай сувязі і падводнай кабельнай сувязі. Сетка STN дазваляе карыстальнікам атрымаць доступ да 180 БД, якія ў сукупнасці ўключаюць больш за 130 млн запісаў, у тым ліку даныя аб камерцыйнай дзейнасці прамысловых і гандлёвых прадпрыемстваў, рэфератыўную і фактаграфічную інфармацыю па хіміі, матэматыцы, фізіцы, біялогіі, медыцыне. У сетцы забяспечваецца таксама прамы доступ да 18 спецыялізаваных патэнтных БД, а таксама да 23 БД, якія змяшчаюць патэнтную інфармацыю разам з іншай (паўнатэкставую, фактаграфічную інфармацыю аб патэнтах-аналагах, прававым статусе патэнтных дакументаў). У сетцы таксама змяшчаюцца поўныя тэксты артыкулаў з найбольш вядомых часопісаў па хіміі. Размешчана інфармацыя аб звыш 15 тыс. хімічных структурах. Праз сетку STN карыстальнік можа вызначыць індэкс цытавання аўтараў з дапамогай вядомай БД цытавання «Science Citation Index».

Інфармацыйная карпарацыя Questel–Orbit уключае дзве падсістэмы: Questel (Францыя) і Orbit (ЗША). Карпарацыя з'яўляецца адным з лідараў на рынку інфармацыі, што звязана з інтэлектуальнай уласнасцю. Яна існуе звыш 20 гадоў і забяспечвае каля 40 тыс. карыстальнікаў ва ўсіх краінах. У сістэме размешчаны 267 БД, якія апісваюцца па стандартнай схеме. Па тэматыцы яны ахопліваюць праблемы навукі і тэхналогій (1-е месца), бізнесу (2-е месца), хіміі (3-е месца), медыцыны (6-е месца).

Разам з сусветна вядомымі інфармацыйнымі сеткамі навукова-тэхнічнай інфармацыі свае інфармацыйныя рэсурсы прапануюць карыстальнікам галіновыя бібліятэкі, навукова-тэхнічныя таварыствы і іншыя арганізацыі. Яны падаюць як традыцыйныя бібліяграфічныя

і рэфератыўныя БД, іх вузкатэматычныя фрагменты, так і іншую інфармацыю (фактаграфічную).

На сусветным рынку інфармацыі і інфармацыйных паслуг і прадуктаў вылучаюцца асноўныя сектары, якія характэрны для ўсіх краін і не залежаць ад каналаў перадачы інфармацыі. Гэта сектар дзелавой інфармацыі (біржавой, фінансавай, камерцыйнай, эканамічнай, статыстычнай); сектар масавай і спажывецкай інфармацыі і сектар інфармацыі для спецыялістаў (навукова-тэхнічнай і спецыяльнай). Ён прадстаўлены *прафесійнай інфармацыяй* – спецыяльнымі данымі і інфармацыяй для ўрачоў, інжынераў, фармацэўтаў, выкладчыкаў; *навукова-тэхнічнай інфармацыяй* – бібліяграфічнай і рэфератыўнай, даведачнай у галіне фундаментальных і прыкладных прыродазнаўчых, тэхнічных, медыцынскіх навук, галін вытворчасці; паслугамі арганізацыі доступу да першакрыніц праз бібліятэкі і спецыялізаваныя службы з магчымасцю атрымання дакументаў па міжбібліятэчным абанеменце. Тут дзейнічаюць такія буйныя інфармацыйныя службы, як STN, Dialog, Data Star, УІНТІ, а таксама размешчаныя ў Інтэрнэце інфармацыйныя рэсурсы Easy Net, Patent Search і інш. У апошнія гады падае доля рэсурсаў, створаных у дзяржаўным інфармацыйным сектары, і павялічваецца колькасць БД недзяржаўнага, камерцыйнага сектара.

Разгледзім больш дэталёва найбуйнейшыя інфармацыйныя рэсурсы бібліятэк і інфармацыйных цэнтраў замежных краін. Адным з самых аўтарытэтных сусветных інфармацыйных цэнтраў з'яўляецца рэфератыўная служба амерыканскага хімічнага навуковага таварыства Chemical Abstracts Service (CAS), створаная ў 1912 г. Асноўны яе інфармацыйны прадукт – рэфератыўны часопіс, які ўключае рэфераты на кнігі, артыкулы, дысертацыі, патэнтныя і іншыя дакументы па розных галінах хіміі. На падставе выдання створана БД, якая ўключае дакументы з 1907 г. Аднаўленне інфармацыі адбываецца-

ца два разы ў тыдзень. Кожны год БД папаўняецца на 2,6 млн бібліяграфічных запісаў.

У галіне сельскай гаспадаркі асноўнымі сусветнымі цэнтрамі-генератарамі БД з'яўляюцца Нацыянальная сельскагаспадарчая бібліятэка ЗША, Міжнародны цэнтр па сельскай гаспадарцы і біялогіі Брытанскай Са-дружнасці (СAB), інфармацыйны цэнтр па бягучых даследаваннях у галіне сельскай гаспадаркі «CARIS».

Нацыянальная сельскагаспадарчая бібліятэка ЗША – гэта каардынацыйны цэнтр сельскагаспадарчых бібліятэк краіны. Яна стварае інфармацыйныя рэсурсы па сельскай гаспадарцы і сумежных галінах і забяспечвае доступ да іх. Адна з сусветнаведомых БД бібліятэкі – «AGRICOLA». Гэта бібліяграфічная БД, якая ўключае інфармацыю аб кнігах, артыкулах з перыядычных выданняў, дысертацыях, патэнтных і іншых дакументах, якія захоўваюцца не толькі ў бібліятэцы.

З 1975 г. пры ААН дзейнічае камісія па харчаванні, пры якой створаны Міжнародны інфармацыйны цэнтр «AGRIS». Ён каардынуе дзейнасць нацыянальных цэнтраў сельскагаспадарчай інфармацыі і стварае БД «AGRIS». Яе адметнасцю з'яўляецца калектыўнае папаўненне БД усіх краін, дзе створаны нацыянальныя цэнтры сельскагаспадарчай інфармацыі. У БД змяшчаецца бібліяграфічная інфармацыя аб кнігах, артыкулах з перыядычных выданняў, зборнікаў, дысертацыях, справаздачах аб навукова-даследчых работах і вопытна-канструктарскіх распрацоўках. Гэты інфармацыйны прадукт адлюстроўвае сельскагаспадарчую літаратуру са 140 краін свету на 70 мовах. Актуалізацыя інфармацыі адбываецца штомесячна. Акрамя таго, цэнтр генерыруе БД «CARIS», у якой адлюстроўваюцца вынікі навуковых даследаванняў (справаздачы аб НДР, дысертацыі, аналітычныя даклады) у галіне сельскай гаспадаркі і сумежных галінах. Прыкладам рэфератыўнай БД па сельскай гаспадарцы з'яўляецца БД «СAB International», створаная

Міжнародным цэнтрам па сельскай гаспадарцы і біялогіі Бюро Брытанскай Садружнасці. Цэнтр апрацоўвае інфармацыю аб дакументах 140 краін свету, кожны з якіх праходзіць аналітыка-сінтэтычную апрацоўку. Змест уваходзячых дакументаў раскрываецца з дапамогай разгорнутых рэфератаў, якія падобныя на пераклады.

У галіне медыцыны ў 1960-я гг. Нацыянальнай медыцынскай бібліятэкай ЗША была створана аўтаматызаваная інфармацыйная сістэма «MEDLARS». У наш час яна пераўтварылася ў комплекс з 40 БД. Буйнейшай з іх з'яўляецца БД «Medline». У якасці інфармацыйна-пошукавай мовы вакарыстоўваецца тэзаўрус Mesh, які зараз перакладзены на рускую мову. У выніку гэтага магчыма праводзіць інфармацыйны пошук на рускай мове. Medline змяшчае інфармацыю аб фундаментальных біямедыцынскіх даследаваннях, клінічнай медыцыне, стаматалогіі і іншых галінах медыцыны. У ёй адлюстраваны артыкулы з перыядычных выданняў, выданняў, яка працягваюцца, кнігі, матэрыялы канферэнцый, дысертацыі. Значная большасць матэрыялу суправаджаецца пашыранымі рэфератамі. Прыкладам фактаграфічнай БД па медыцыне можа быць БД «Drug Information fulltext» (Інфармацыя аб лекавых сродках), якая змяшчае інфармацыю аб звыш 50 тыс. лекавых сродках, а таксама рэфератыўную інфармацыю з 750 фармацэўтычных часопісаў свету з 1970 г. Адна з самых вядомых рэфератыўных БД «BIOSIS» адлюстроўвае інфармацыю аб праблемах біямедыцыны.

Значную цікавасць для забеспячэння інфармацыйных патрэбнасцей маюць інфармацыйныя рэсурсы міжнародных цэнтраў, у якіх адлюстроўваюцца асобныя віды дакументаў. Інфармуюць аб патэнтных дакументах Еўрапейскае патэнтнае ведамства (ЕПВ), а таксама вядомая англійская камерцыйная інфармацыйная фірма «DERWENT». Еўрапейскае патэнтнае ведамства стварае

БД па дзевяці кірунках, сярод якіх: *бібліяграфічныя*, у якіх адлюстроўваюцца нацыянальныя патэнтныя дакументы (напрыклад, «Patent ВІВ»), міжнародныя заяўкі і патэнты; *рэфератыўныя*, якія змяшчаюць рэфераты заявак ці ахоўных дакументаў (напрыклад, «GLOBAL-PAT», у якой знаходзяцца рэфераты ахоўных дакументаў з указаннем патэнтаў-аналагаў, выдадзеных WIPO, ЕПВ, ЗША, Германіяй і іншымі краінамі); *паўнатэкставыя* БД нацыянальных патэнтаў і заявак, міжнародных і рэгіянальных арганізацый (напрыклад, «ESPACE/EPA»; «ESPACE-PRECES») і інш. Інфармацыйная прадукцыя фірмы «DERWENT» складаецца з выдання рэфератыўнага часопіса «Сусветны патэнтны паказальнік», яго аналага ў электроннай форме, БД «Patent Citation Index» і інш. У параўнанні з рэфератыўнымі БД Еўрапейскага патэнтнага ведамства, іншых арганізацый і краін гэтыя БД уключаюць дакументы большай колькасці краін (у тым ліку Расіі і краін, якія не ўваходзяць у так званы «мінімум PCT»). У іх больш зместавыя загаловыя дакументаў; у тэкстах рэфератаў вылучаюцца мэты і перавагі вынаходкі; адзначаюцца шматаспектная сістэматызацыя зместу патэнтных дакументаў, значная глыбіня рэтраспектыўнага ахопу дакументаў (напрыклад, па хіміі з 1963 г.). Усе дакументы перакладзены на англійскую мову. Акрамя таго, «DERWENT» аказвае паслугі па правядзенні пошуку па зніжаным сабекошце ў тэматычных БД: па біятэхналогіі і фармацэўтыцы, ветэрынарыі, лекавых сродках. «DERWENT» таксама аказвае аналітычныя паслугі, ажыццяўляе статыстычны аналіз вынаходніцкай актыўнасці ў вузкіх тэматычных кірунках і інш.

У адпаведнасці з Мадрыдскім пагадненнем аб міжнароднай рэгістрацыі знакаў (1891) Міжнароднае бюро (WIPO) стварыла рэгістрацыйную БД «ROMARIN» (READ ONLY MEMORY OF MADRID ACTIVE REGISTRY

INFORMATION), доступ да якой забяспечваецца ў рэжыме on-line, а таксама на CD-ROM дысках, якія змяшчаюць інфармацыю аб усіх міжнародных рэгістрацыях таварных знакаў. Існуюць дзве разнавіднасці дыскаў «ROMARIN»: BIBLIO і IMAGES. Дыск BIBLIO папаўняецца кожныя чатыры тыдні, і кожны новы дыск замяняе папярэдні. Ён змяшчае бібліяграфічную інфармацыю па 18 рэквізітах, а таксама ўсе найменні месцаў паходжання, зарэгістраваныя ў адпаведнасці з Лісабонскай дамовай па 11 рэквізітах. У якасці дадатковых пошукавых сродкаў у сістэму «ROMANIN» уваходзяць дыскі з Ніцкай і Венскай класіфікацыямі таварных знакаў. Штогод на дыску IMAGES змяшчаюцца ўсе выявы таварных знакаў за чарговы 20-гадовы перыяд.

Магчымасць атрымаць звесткі аб справаздачах НДР, перакладах і іншых неапублікаваных дакументах дае сусветны цэнтр Еўрапейскай супольнасці па «шэрай літаратуры» ў Нідэрландах, які індэксуе дысертацыі, справаздачи, пераклады і ў дыялогавым рэжыме забяспечвае доступ да БД «SIGLE». Доступ да мікраформаў ажыццяўляе Еўрапейскі рэгістр страхавых мікраформ (EROMM), у БД якога знаходзяцца звесткі аб 50 тыс. мікрафільмаў краін Заходняй Еўропы. Інфармацыю аб тэхнічных нарматыўна-прававых актах многіх краін можна знайсці ў БД «PERINORM» сусветнай арганізацыі па стандартызацыі ISO. Яна змяшчае бібліяграфічную інфармацыю на англійскай, французскай, нямецкай мовах аб стандартах, праектах стандартаў, тэхнічных рэгламентах і правілах нацыянальных, міжнародных, рэгіянальных арганізацый па стандартызацыі. Германскі інстытут па стандартызацыі «DIN» забяспечвае доступ да фактаграфічнай БД па тэрміналогіі, якая створана на падставе еўрапейскіх стандартаў і ўключае звыш 90 тыс. стандартызаваных тэрмінаў і іх азначэнняў, у першую чаргу па тэхніцы, медыцыне, сельскай гаспадарцы.

Найбольш інфарматыўнымі для забеспячэння навуковых даследаванняў па тэматыцы НТiМС ва ўмовах недахопу перыядычных выданняў з'яўляюцца БД амерыканскага інстытута навуковай інфармацыі «Science Citation Index» (SCI) і «Carrent Contents» (CC), якія распаўсюджваюцца на CD-ROM дысках.

Унікальнай асаблівасцю БД «SCI» з'яўляецца магчымасць пошуку інфармацыі па цытаванні і звязаных запісах. Па кожным дакуменце ў БД змяшчаюцца не толькі бібліяграфічны запіс, рэферат і ключавыя словы, але і бібліяграфічныя спасылкі, якія таксама з'яўляюцца пошукавымі элементамі. Такім чынам, у БД можна знайсці ўсе дакументы, якія змяшчаюць спасылку на дадзеную працу, апублікаваныя за пэўны перыяд у любым часопісе, які ўключаны ў БД. (Усяго для БД апрацоўваецца звыш 3500 часопісаў розных краін, у тым ліку і беларускіх.) Таксама можна знайсці ўсе зыходныя навуковыя працы. Прычым яны не заўсёды могуць быць звязаны паміж сабой па змесце. БД «SCI» аднаўляецца штомесячна і распаўсюджваецца з накапленнем на пачатак года. Інфармацыя, якая змяшчаецца ў БД, неабходна пры ацэнцы ўкладу вучонага, значнасці яго дасягненняў, пры афармленні заявак на атрыманне грантаў, пры правядзенні навукаметрычных даследаванняў. БД «CC» выходзіць у некалькіх серыях, кожная з якіх змяшчае змест пэўных навуковых часопісаў. База фарміруецца штомесячна і адлюстроўвае часопісы, якія паступілі ў цэнтр падрыхтоўкі інстытута. Пошук інфармацыі ажыццяўляецца па элементах бібліяграфічнага запісу, тэматычных кодах, ёсць магчымасць аўтаматычна фарміраваць ліст у адрас аўтара знойдзенага артыкула з просьбай выслаць адбітак. Такім чынам, БД «CC» з'яўляецца інструментам хуткага інфармавання вучоных аб сусветных кірунках даследаванняў і распрацовак.

Пытанні для самакантролю

1. Назавіце арганізацыі, якія звязаны з падрыхтоўкай інфармацыйнай прадукцыі ў традыцыйнай і электроннай формах.
2. Дзе знайсці інфармацыю аб патэнтных дакументах?
3. Якія паслугі аказвае амерыканскі інстытут інфармацыі?
4. Чым адрозніваецца інфармацыйная прадукцыя сусветных цэнтраў-генератараў інфармацыі па сельскай гаспадарцы?
5. Назавіце сучасныя тэндэнцыі развіцця сусветнага рынку інфармацыйнай прадукцыі.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

3. ТЭХНАЛОГІЯ СТВАРЭННЯ І ДАВЯДЗЕННЯ ДА СПЕЦЫЯЛІСТАЎ ІНФАРМАЦЫЙНЫХ РЭСУРСАЎ

3.1. Асаблівасці тэхналагічных працэсаў вытворчасці інфармацыйных рэсурсаў па прыродазнаўстве, тэхніцы, сельскай гаспадарцы і медыцыне

Бібліяграфічная тэхналогія – гэта мэтанакіраваная, паслядоўна ажыццяўляемая дзеянні з дакументамі ці звесткамі аб іх для стварэння інфармацыйных рэсурсаў, выканання інфармацыйных паслуг.

Стварэнне інфармацыйных рэсурсаў і прадуктаў навукова-тэхнічнай тэматыкі прадугледжвае выкананне паслядоўных этапаў і аперацый. Гэта вывучэнне тэмы, падрыхтоўка тэхнічнага задання, выяўленне і адбор дакументаў, аналітыка-сінтэтычная апрацоўка дакументаў, групоўка запісаў, стварэнне бібліяграфічнага апарату выдання, рэдагаванне і афармленне створанага інфармацыйнага прадукту і яго распаўсюджванне. Пры выкананні тэхналагічных аперацый неабходна кіравацца дзеючымі нарматыўна-метадычнымі дакументамі, а таксама ўлічваць галіновыя асаблівасці дакументаў і інфармацыйныя патрэбнасці спецыялістаў, спажыўцоў дадзенай інфармацыі. Звернем увагу на галіновыя асаблівасці тэхналогіі падрыхтоўкі інфармацыйна-бібліяграфічнай прадукцыі.

Падрыхтоўка тэхнічнага задання прадугледжвае прыняцце арганізацыйных і метадычных рашэнняў. Арганізацыйныя рашэнні, у сваю чаргу, звязаны з вывучэннем рынку існуючай інфармацыйнай прадукцыі, зацвярджэннем тэмы, прызначэннем складальніка, спецыя-

ліста-кансультанта, вызначэннем аб'ёму, тыражу, формы існавання інфармацыйна-бібліяграфічнай прадукцыі, тэрміну яе падрыхтоўкі, пошукам крыніц фінансавання і падрыхтоўкай прапаноў для кіраўніка аддзела і заказчыка. Пры стварэнні электронных інфармацыйных рэсурсаў таксама ажыццяўляецца выбар прыкладной праграмы. Метадычныя рашэнні прадугледжваюць аналіз інфармацыйнай забяспечанасці тэмы, яе вывучэнне, вызначэнне мэтавага і чытацкага прызначэння будучай прадукцыі, прынцыпаў адбору дакументаў (відавы, тэматычны, моўны склад, храналагічныя рамкі), крыніц адбору дакументаў (нацыянальныя/міжнародныя БД, інфармацыйная прадукцыя буйных інфармацыйных цэнтраў і бібліятэк), выбар фармату бібліяграфічнага запісу, распрацоўку структуры запісаў (палёў), пісьмовае фіксаванне правіл апрацоўкі інфармацыі з вызначэннем спосабу раскрыцця зместу дакументаў, групоўку бібліяграфічных запісаў, выбар спосабаў найлепшага пошуку інфармацыі з дапамогай элементаў даведачна-пошукавага апарату.

Выяўленне і адбор дакументаў залежаць ад віду будучай бібліяграфічнай прадукцыі, асаблівасцей саміх БД і інфармацыйнай прадукцыі як крыніц бібліяграфічнага пошуку. Пошук інфармацыі ў БД можа ажыццяўляцца па ключавых словах пры значным рассянні інфармацыі, адсутнасці рэlevantных дакументаў па тэме ў межах рубрыкі; па рубрыках, калі змест рубрыкі поўнаасцю супадае з рубрыкай будучай прадукцыі ці матэрыял па вызначанай тэме складае значную частку. Выбар рубрык праводзіцца па ДРНТІ, рубрыкатарах УІНТІ, Mesh, класіфікатарах МПК, МКС і інш. Пры стварэнні бібліяграфічных паказальнікаў работ супрацоўнікаў устаноў ці біябібліяграфічнага характару пошук інфармацыі праводзіцца па элементах бібліяграфічнага запісу (прозвішчы, назве ўстановы). Пры адборы дакументаў улічваюць фармальныя і якасныя крытэрыі. Неабходна ўліч-

ваць і ўласцівасці пэўных відаў дакументаў (напрыклад, для вучэбнай літаратуры характэрны дакладнасць, паўната інфармацыі, зручнасць яе ўспрымання; для патэнтных дакументаў – навізна, арыгінальнасць, актуальнасць інфармацыі), рассеянне / канцэнтрацыю інфармацыі па тэме ў перыядычных выданнях. Пры стварэнні інфармацыйнай прадукцыі навукова-тэхнічнай, медыцынскай тэматыкі неабходна распрацоўваць эталоны адбору: агульныя і спецыялізаваныя. Да агульных адносяць відавы склад дакументаў, іх жанры, моўную характарыстыку дакументаў і інш. Да спецыялізаваных эталонаў адносяць спісы вядучых краін, арганізацый-распрацоўшчыкаў, навуковых школ, прозвішчы вядучых спецыялістаў, «ядзерных» часопісаў, сярэдняю частату цытавання дакументаў і інш. Важнай праблемай з’яўляецца вызначэнне тэматычных граніц адбору дакументаў. Напрыклад, якія дакументы па эканоміцы прамысловасці, сельскай гаспадаркі неабходна адбіраць пры стварэнні інфармацыйнай прадукцыі па сельскай гаспадарцы, тэхніцы і якія будуць карысныя для спецыялістаў-эканамістаў. Тое ж тычыцца тэматыкі дакументаў на сутыкненні тэхнікі і канкрэтных галін, прыродазнаўства і сумежных галін. Вызначэнне праблемы фіксуецца ў прынятых метадычных рашэннях: а) калі ў дакуменце разглядаюцца арганізацыйныя і/або эканамічныя пытанні сельскай гаспадаркі, тэхнікі, медыцыны ў цэлым, яны будуць аб’ектам адлюстравання ў інфармацыйнай прадукцыі па эканоміцы. Калі ў дакументах адлюстраваны эканамічныя праблемы аграрнаміі, заатэхнікі, машынабудавання, энергетыкі, лячэбнай справы і іншых прыватных галін навукова-тэхнічнай і метадычнай сферы – гэта аб’ект галіновай інфармацыйнай прадукцыі НТіМС; б) калі ў дакуменце разглядаюцца вытворчасць прамысловага, сельскагаспадарчага, медыцынскага абсталявання, будаўніцтва аб’ектаў, вытворчасць угнаенняў, яны адлюстроўваюцца ў інфармацыйнай прадукцыі па

тэхніцы. Дакументы, у якіх разглядаюцца пытанні выкарыстання збудаванняў, сельскагаспадарчых машын і абсталявання, медыцынскай тэхнікі, будуць аб'ектамі галіновай ці тэматычнай інфармацыйнай прадукцыі; в) калі дакументы адлюстроўваюць вынікі даследаванняў, заканамернасці развіцця біялагічных аб'ектаў у цэлым, яны будуць улічаны пры стварэнні інфармацыйнай прадукцыі па прыродазнаўчых навуках. Пры апісанні ў дакуменце біялагічных асаблівасцей сельскагаспадарчых жывёл, лячэння захворванняў жывых арганізмаў дадзеная тэматыка адлюстроўваецца ў інфармацыйнай прадукцыі па сельскай гаспадарцы і медыцыне.

Спецыфіка аналітыка-сінтэтычнай апрацоўкі дакументаў НТІМС залежыць ад іх зместу і асаблівасцей інфармацыйных патрэбнасцей карыстальнікаў. Неабходна ўлічваць і працэсы інтэграцыі і дыферэнцыяцыі, якія праходзяць ва ўсіх галінах навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы. Аналіз дакумента ажыццяўляецца ў тры этапы.

На першым этапе вызначаецца інфармацыйная каштоўнасць дакумента: актуальнасць яго тэматыкі, арыгінальнасць зместу, паўната прыведзеных даных. На выбар віду бібліяграфічнай характарыстыкі ўплываюць мова дакумента і яго даступнасць. З найбольшай паўнатай неабходна раскрываць змест такіх дакументаў, як справаздачы аб навукова-даследчых работах, дэпаніраваныя рукапісы, матэрыялы канферэнцый. Дакументы на цяжкадаступных мовах неабходна дапаўняць анатацыямі і рэфератамі. Некаторыя групы дакументаў не патрабуюць рэферыравання і анатавання. Гэта даведнікі, стандарты, картаграфічныя дакументы.

Другі этап звязаны з высвятленнем найбольш важнай інфармацыі.

На трэцім этапе адбываецца абагульненне інфармацыі для стварэння другаснага дакумента. Бібліяграфічнае апісанне дакументаў ажыццяўляецца ў адпаведнасці з

СТБ ГОСТ 7.1–2003 «Бібліяграфічны запіс. Бібліяграфічнае апісанне дакумента: агульныя патрабаванні і правілы састаўлення». Анатаванне і рэферыраванне дакументаў павышаюць іх інфарматыўнасць. Асаблівасці структуры анатацый і рэфератаў зафіксаваны ў ГОСТ 7.9–95 «Реферат и аннотация. Общие требования». Анатаванне галіновай літаратуры мае свае адметнасці, асабліва гэта тычыцца іх тэматычных элементаў. Напрыклад, дакументы па сельскай гаспадарцы можна падзяліць на тры буйныя групы. Гэта 1) дакументы па прыродазнаўчых асновах сельскай гаспадаркі; 2) дакументы, аб'ектам разгляду якіх з'яўляюцца расліны і жывёлы; 3) дакументы, змест якіх раскрываецца ў занальным аспекце. Так, для першай групы дакументаў неабходна выкарыстоўваць наступныя тэматычныя элементы: агульныя біялагічныя заканамернасці, якія дзейнічаюць на расліны і жывёл, уздзеянне знешніх фактараў на расліны і жывёлы, характарыстыку, структуру і працэсы, якія адбываюцца ў глебе, іх меліярацыю і ўзнаўленне. Для другой групы дакументаў у анатацыі неабходна адлюстраваць біялагічныя асаблівасці раслін і жывёл, асаблівасці іх вырошчвання, барацьбу з захворваннямі і шкоднікамі. Для трэцяй групы дакументаў неабходна даць характарыстыку тэрыторыі і паказаць занальныя асаблівасці сельскагаспадарчай вытворчасці. З гэтай мэтай магчыма канкрэтна ўказаць месца размяшчэння гаспадаркі, распаўсюджвання пэўных культур, асаблівасці глебы, магчымасць выкарыстання рэкамендацый для пэўных глебава-кліматычных зон.

Для дакументаў па тэхніцы характэрна выкарыстанне спецыфічных катэгорый (абсталяванне, тэхналагічны працэс, матэрыял), аб чым ішла гаворка ў тэме 1.1 «Галіновыя асаблівасці навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы і іх уплыў на станаўленне сучаснага інфармацыйнага рынку». У адпаведнасці з гэтым тэматычнымі элементамі анатацый для першай групы будуць: вы-

творчасць, уласцівасці, характарыстыкі, параметры абсталявання, яго праектаванне, канструяванне, разлік, эксплуатацыя і рамонт. Для другой групы дакументаў у анатацыях неабходна даць характарыстыку тэхналагічнага працэсу, яго этапаў, характарыстыку абсталявання, аўтаматызацыі працэсу. Для трэцяй групы дакументаў неабходна адзначыць структуру, склад кампанентаў, уласцівасці матэрыялаў, іх выпрабаванне, кантроль, ацэнку, а таксама аспекты вытворчасці, атрымання і выкарыстання.

Пры анатаванні дакументаў па прыродазнаўчых навуках у анатацыі адлюстроўваюцца аб'ект даследавання, яго ўласцівасці, характар даследавання (тэарэтычнае/эксперыментальнае, разлік/выпрабаванне, выкарыстанне), мэта даследавання, час і месца правядзення даследавання.

Пры анатаванні дакументаў медыцынскай тэматыкі (лячэнне хваробы) неабходна адлюстраваць: этыялогію, патагенез захворвання, клінічную карціну, дыферэнцыяльную дыягностыку, паказчыкі да лячэння, лячэнне, аддаленыя вынікі, прафілактыку захворвання, вынікі.

Рэферыраванне дакументаў прадугледжвае дастаткова поўнае раскрыццё іх зместу. Аб'ектамі рэферыравання з'яўляюцца навуковыя артыкулы, главы з кніг, патэнтныя дакументы, справаздачы, дэпаніраваныя рукапісы і інш. На даведачныя выданні, тэзаурусы, класіфікатары і некаторыя іншыя дакументы рэфераты не складаюцца. Як і пры напісанні анатацыі, змест рэферата будзе залежаць ад уліку ў поўнай меры тэматыкі дакумента. Таму і тут неабходна арыентавацца на тыпавыя групы дакументаў па прыродазнаўстве, тэхніцы, сельскай гаспадарцы, медыцыне. Дастаткова падрабязна асаблівасці складання рэфератаў разглядаюцца ў дапаможніку Д. І. Блюменау. Агульнымі звесткамі, якія абавязкова неабходна ўключаць у рэферат, з'яўляюцца: назва краіны і арганізацыі, дзе выканана даследаванне,

найменне абсталявання, матэрыялаў; назва тэорый і методык; даныя аб даставернасці эканамічнай эфектыўнасці.

Асобным відам згортвання інфармацыі з'яўляецца індэксаванне, якое ўяўляе падачу зместу і формы дакументаў сродкамі інфармацыйна-пошуковай мовы. Існуюць два спосабы індэксавання: па першасным дакуменце і згорнутай інфармацыі (апісанні, анатацыі, рэфераце). Пошукавы вобраз дакумента можа быць прадстаўлены з аднаго індэкса ці прадметнага загалова (аднааспектнае індэксаванне) і некалькіх прадметных рубрык ці класіфікацыйных індэксаў (шматаспектнае індэксаванне). Галіновая прыналежнасць дакументаў і іх тэматыка выражаюцца індэксамі класіфікацыйных схем, прадметнымі рубрыкамі, ключавымі словамі. Пры індэксаванні зместавыя прыкметы дакументаў часцей суадносяцца з пэўным слоўнікам (ДРНТІ, рубрыкатарамі Mesh). Прадметызацыя і выкарыстанне фармальных прыкмет дазваляюць скласці дапаможныя паказальнікі. Пры падрыхтоўцы інфармацыйнай прадукцыі ў аўтаматызаваным рэжыме пасля індэксавання ажыццяўляецца ўвод інфармацыі ў БД (стварэнне бібліяграфічнага запісу на машынным носбіце і яго кантроль).

Групоўка бібліяграфічных запісаў забяспечвае іх сувязі па пэўнай сістэме. Пры фарміраванні тэксту традыцыйнага паказальніка выкарыстоўваюць тэматычную, сістэматычную, прадметную, геаграфічную, храналагічную групоўкі дакументаў. Асаблівасцю падрыхтоўкі інфармацыйнай прадукцыі па тэхніцы з'яўляецца выкарыстанне нумарацыйнай групоўкі дакументаў. У навукова-дапаможных паказальніках навукова-тэхнічнай тэматыкі выкарыстоўваюцца сістэматычная і тэматычная групоўкі дакументаў. Дапускаецца выдзяленне раздзелаў, прысвечаных асобным відам дакументаў.

Заклучны этап падрыхтоўкі інфармацыйна-бібліяграфічнай прадукцыі ўключае напісанне прадмовы, складанне дапаможных паказальнікаў, рэдагаванне і яго

распаўсюджванне. Асаблівасцю дапаможных паказальнікаў у інфармацыйна-бібліяграфічнай прадукцыі па тэматыцы НТІМС з'яўляецца стварэнне нумарацыйных (для патэнтных, тэхнічных нарматыўна-прававых актаў), геаграфічных (з улікам прынцыпу занальнасці – для сельскай гаспадаркі) і прадметных паказальнікаў. Ажыццяўляецца бібліяграфічнае, літаратурнае, навуковае рэдагаванне створанай прадукцыі. Асаблівасцю рэалізацыі гэтай прадукцыі з'яўляецца (у апошні час) яе арыентацыя на канкрэтныя запыты, у сувязі з чым яна распаўсюджваецца за грошы. заключны этап падрыхтоўкі БД, акрамя таго, уключае неабходнасць яе рэгістрацыі.

Пытанні для самакантролю

1. Назавіце асноўныя тэхналагічныя этапы падрыхтоўкі інфармацыйна-бібліяграфічных рэсурсаў.
2. У чым заключаюцца галіновыя асаблівасці адбору дакументаў?
3. Ахарактарызуйце працэсы аналітыка-сінтэтычнай перапрацоўкі дакументаў.
4. Назавіце галіновыя асаблівасці анатавання і рэферыравання дакументаў навукова-тэхнічнага зместу.
5. У чым асаблівасці групоўкі дакументаў, выбару дапаможных паказальнікаў?
6. Якія тэхналагічныя працэсы адсутнічаюць пры стварэнні БД?

3.2. Інфармацыйныя паслугі для спецыялістаў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы

СТБ ГОСТ 7.0–2004 «Інфармацыйна-бібліятэчная дзейнасць, бібліяграфія. Тэрміны і азначэнні» дае наступнае азначэнне інфармацыйна-бібліяграфічнага забеспячэння. Гэта «сукупнасць інфармацыйных рэсурсаў і паслуг, якія ўжываюцца для вырашэння кіраўніцкіх і навукова-тэхнічных задач у адпаведнасці з этапамі іх выканання». Разам са стварэннем рынку інфармацыйных рэсурсаў

і паслуг мяняюцца роля, кірункі дзейнасці, функцыі спецыяльных бібліятэк НТіМС па забеспячэнні інфармацыйных патрэбнасцей карыстальнікаў, таксама мяняюцца і функцыі інфармацыйнага спецыяліста.

У НТіМС інфармацыйнае забеспячэнне спецыялістаў ажыццяўляюць навукова-тэхнічныя бібліятэкі прадпрыемстваў, бібліятэкі навукова-практычных цэнтраў, устаноў вышэйшай адукацыі, а таксама інфармацыйныя, патэнтна-ліцэнзійныя аддзелы і службы стандартызацыі. Агульным для іх з'яўляецца аказанне інфармацыйных паслуг карыстальнікам, задавальненне патрэбнасці ў інфармацыі, прадастаўленне доступу да яе атрымання. Ва ўмовах маркетынгу інфармацыйнае забеспячэнне становіцца разнавіднасцю інфармацыйнага сервісу. В. А. Мінкіна сцвярджае, што інфармацыйнае забеспячэнне з'яўляецца складаючай часткай інфармацыйнага менеджменту, які ўключае стварэнне інфармацыйнай інфраструктуры арганізацыі, кіраванне інфармацыйнымі тэхналогіямі, стварэнне БД, кансультаванне карыстальнікаў, абарону даных, набыццё даных са знешняга інфармацыйнага асяроддзя, ажыццяўленне інфармацыйнага маніторынгу інфармацыйных рэсурсаў з мэтай сістэматычнага аналізу змяненняў на галіновым рынку, інфармацыйнае суправаджэнне інавацыйных праектаў, інфармацыйнае забеспячэнне кіраўніцтва і іншыя кірункі. Такім чынам, інфармацыйныя паслугі НТБ становяцца неад'емнай часткай інфармацыйнага менеджменту. Для сучаснага этапу аказання інфармацыйных паслуг спецыялістам НТіМС характэрны наступныя тэндэнцыі: інтэлектуалізацыя, ускладненне запытаў карыстальнікаў, якія звязаны з іх міжгаліновай дзейнасцю, вырашэннем інавацыйных праблем; пастаяннае павелічэнне аб'ёму патоку інфармацыі пры зніжэнні яе рэцэптурнасці; хуткія тэмпы старэння інфармацыі, страта яе актуальнасці; пашырэнне тэматычных меж прафесійных інфармацыйных патрэбнасцей; неабходнасць выкары-

стання ведаў і прафесійнага вопыту з іншых сфер дзейнасці. Адносна новым у тэорыі і практыцы інфармацыйнага забеспячэння з'яўляецца тое, што яно становіцца прамежкавай формай дакументнага, факта- і канцэптаграфічнага абслугоўвання. У сувязі з развіццём інфармацыйнага асяроддзя з'явілася on-line абслугоўванне, у межах якога адбываецца аб'яднанне бібліяграфічнага, паўнатэкставага і іншых відаў пошуку, вынікам якога з'яўляецца прадастаўленне не інфармацыі аб дакументах, а саміх тэкстаў дакументаў.

Усе гэтыя змены сведчаць, што мяняюцца як інфармацыйныя патрэбнасці, так і інфармацыйнае асяроддзе, што прыводзіць да павышэння патрабаванняў карыстальнікаў да якасці інфармацыйных прадуктаў і паслуг. Так, патрабаванні да якасці паслуг уключаюць *патрабаванні да інфармацыі* (як зыходнага рэсурсу): паўната, дакладнасць, актуальнасць; *патрабаванні да абсталявання і тэхналогій*; *патрабаванні да вытворцы інфармацыйных паслуг*; *патрабаванні да ўмоў прадастаўлення паслуг* (месца, час, наяўнасць дадатковых паслуг, спосаб дастаўкі інфармацыі, рэжым абслугоўвання, актуалізацыя атрыманых звестак); *патрабаванні да формы падачы паслугі* (бібліяграфічная даведка, тэматычная падборка, дайджэст і інш.). Інфармацыйны рынак патрабуе ад інфармацыйнага спецыяліста-бібліяграфа пашырэння кругагляду, здольнасці да асацыятыўнага мыслення, арыентацыі ва ўсіх разнастайных інфармацыйных рэсурсах, умення ўдакладняць нявызначаныя інфармацыйныя запыты, умення арганізоўваць інфармацыйнае ўзаемадзеянне паміж спецыялістамі і цэнтрамі-генератарамі БД, прадастаўлення рэлевантных інфармацыйных паслуг.

Усе гэтыя змены прывялі да ўдакладнення відаў паслуг, неабходных спецыялістам НТiМС. Вылучаюць наступныя віды інфармацыйных паслуг: *дакументныя* (прадастаўленне паўнатэкставай інфармацыі, электрон-

ная дастаўка дакументаў); *даведачныя* (on-line абслугоўванне, прадастаўленне фактаграфічнай інфармацыі); *навінныя* (выбіральнае распаўсюджванне інфармацыі, дыферэнцыраванае абслугоўванне кіраўніцтва, дзень інфармацыі, падрыхтоўка дайджэстаў); *арыентуючыя* (ажыццяўленне інфармацыйнага пошуку, правядзенне семінараў, навігацыя, падрыхтоўка пуцяводных даведнікаў па інфармацыйных рэсурсах, правядзенне экскурсій па інфармацыйнай установе); *даследчыцкія* (падрыхтоўка аналітычных даведак, правядзенне патэнтных даследаванняў, апаніраванне НДР і ВКР, маркетынгаваыя даследаванні). Ва ўмовах эканамічнай канкурэнцыі пашыраецца кола карыстальнікаў навукова-тэхнічнай інфармацыі (навуковыя супрацоўнікі, канструктары, праекціроўшчыкі, вытворцы тавараў і паслуг, уладальнікі аб'ектаў прамысловай уласнасці, прадпрыемальнікі, дызайнеры і інш.). Пры гэтым павышаецца роля выкарыстання новых тэхналогій як фактару эканамічнага развіцця, уліку правоў на інтэлектуальную ўласнасць. Усе адбыўшыся змены неабходна ўлічваць пры планаванні асартыменту інфармацыйных паслуг. Напрыклад, канчатковы інфармацыйны прадукт, створаны па заяўцы арганізацыі, будзе тым больш карысны, чым больш ён будзе дапоўнены спажывецкімі ўласцівасцямі, адаптаванымі да рэальных патрэб. Неабходна дапаўняць падрыхтаваныя тэматычныя спісы звесткамі аб ацэнцы сусветных тэндэнцый развіцця канкрэтнага навукова-тэхнічнага кірунку, на падставе бібліяметрычнага аналізу выяўляць перспектыўныя кірункі развіцця тэмы, даваць звесткі аб фірмах-лідарах і характары іх дзейнасці, дапаўняць вынікі тэматычнага пошуку прагнозамі развіцця кан'юнктуры рынку. Такім чынам, патрэбна шматаспектнае інфармацыйнае забеспячэнне спецыялістаў з удзелам бібліёграфаў, аналітыкаў, патэнтазнаўцаў, маркетологаў, якія маюць доступ да ўсёй сукупнасці сусветных інфармацыйных рэсурсаў.

Даведачныя электронныя паслугі распаўсюджваюцца ў электронным асяроддзі: напрыклад, даведачнае абслугоўванне праз e-mail карыстальніка (РНТБ падае даведкі аб вытворцах абсталявання і прадукцыі), на сайтах буйных бібліятэк існуюць раздзелы «Запытай у...», праз якія магчыма атрымаць неабходную даведку. Навукова-тэхнічныя бібліятэкі прадпрыемстваў аказваюць даведачныя паслугі праз фарміраванне дасье фірм, якое прадстаўлена звесткамі аб дзейнасці арганізацый-канкурэнтаў у розных краінах свету. У дасье ўключаецца інфармацыя тэхніка-эканамічнага характару аб выпускаемай прадукцыі, аб атрыманых патэнтах на інтэлектуальную ўласнасць фірмы, аб размяшчэнні вытворчасці ў іншых краінах і прадпрыемствах, аб стварэнні сумесных прадпрыемстваў.

Навінныя інфармацыйныя паслугі, акрамя традыцыйных, такіх як выбіральнае распаўсюджванне інфармацыі, дыферэнцыраванае абслугоўванне карыстальнікаў, правядзенне дзейнасці інфармацыі, уключаюць падрыхтоўку дайджэстаў па найбольш цікавых для пэўнай катэгорыі карыстальнікаў матэрыялах, апублікаваных у перыядычных выданнях, у тым ліку і электронных. Да навінных формаў падачы інфармацыйных паслуг адносіцца таксама прэс-кліпінг – паслуга, якая ажыццяўляецца на падставе маніторынгу прэсы. Інфармацыйны прадукт у выглядзе тэматычнай падборкі матэрыялаў з перыядычных выданняў, у тым ліку і электронных, дастаўляецца ў пастаянным рэжыме на e-mail карыстальніка. Аб'ектамі назірання могуць быць арганізацыі і фірмы, персаналіі, тавары/паслугі, абсталяванне і інш. Кошт паслугі вызначаецца зыходзячы з храналогіі назірання, геаграфічнай прыкметы, залежыць ад колькасці перыядычных выданняў і глыбіні згортвання інфармацыі. Іншыя паслугі навін могуць аказвацца на падставе маніторынгу першаснага патоку дакументаў па найбольш поўных галіновых БД і інфармацыйных выданнях, напрыклад,

«СAB», «УИНТІ», «Medline» і інш. Часткова дадзена тэхналогія замацоўваецца на практычных занятках.

Арыентуючыя паслугі аказваюцца навукова-тэхнічнымі бібліятэкамі праз пастаяннае навучанне карыстальнікаў працы з электроннымі рэсурсамі шляхам стварэння інтэрнэт-класаў (напрыклад, у РНМБ), стварэннем кансультацыйных раздзелаў на сайтах бібліятэк, а таксама стварэннем інфармацыйнага цэнтра (на базе РНТБ), у межах якога ў пастаянным рэжыме адбываецца кансультаванне карыстальнікаў па методыцы інфармацыйнага пошуку, інфармацыйных рэсурсах розных краін і бібліятэк. Таксама на сайтах галіновых бібліятэк размяшчаюцца спасылкі на рэсурсы Інтэрнэт, звязаныя з профілем бібліятэкі, што дазваляе ажыццяўляць навігацыю па галіновых рэсурсах усёй сеткі Інтэрнэт. Адною з найбольш вядомых формаў кансультацыйных паслуг з'яўляецца складанне даведнікаў па інфармацыйных рэсурсах галіны ці тэмы. З методыкай іх падрыхтоўкі студэнты знаёмяцца пры вывучэнні курса «Бібліяграфаванне навукова-тэхнічнай і медыцынскай літаратуры».

Даследчыцкія паслугі таксама маюць попыт у карыстальнікаў спецыяльных бібліятэк. Да іх адносяцца розныя формы прадастаўлення аналітычных паслуг, напрыклад, такіх, як падрыхтоўка аналітычных табліц супастаўлення, даведак па кан'юнктуры рынку. Найбольш распаўсюджанымі з'яўляюцца: падрыхтоўка інфармацыйных карт (бібліятэкі чыгуначнага транспарту), правядзенне патэнтных даследаванняў сумесна са спецыялістамі прадпрыемстваў, патэнтна-інфармацыйнае апаніраванне НДР і ВКР, методыка якіх падрабязна апісана ў літаратуры.

У апошнія гады сельскагаспадарчымі бібліятэкамі Расіі пачалі аказвацца інфармацыйныя паслугі комплекснага характару шляхам стварэння інфармацыйна-кансультацыйных цэнтраў па ўкараненні інавацый. Роля

бібліятэкі заключаецца ў падачы інфармацыі аб інавацыі, яе форме (распрацоўка, патэнтная ахова, аб'ект у вытворчасці і інш.), аб рыначных прапановах уладальніка, а спецыялісты цэнтра аб'ядноўваюць попыт і прапанову і аказваюць паслугі па яе ўкараненні. Сярод платных паслуг галіновых бібліятэк ёсць і рэкламныя паслугі карыстальнікам, і аказанне паслуг па перакладах дакументаў, аднак найбольш распаўсюджанымі з'яўляюцца паслугі навін, дакументныя, арыентуючыя, даведачныя.

Пытанні для самакантролю

1. Назавіце арганізацыйныя асаблівасці аказання інфармацыйных паслуг спецыялістам НТіМС.
2. У чым выяўляюцца змены ў інфармацыйным забеспячэнні спецыялістаў у апошні час, з чым яны звязаны?
3. Ахарактарызуйце віды інфармацыйных паслуг апошняга часу. Якія з іх аказваюцца спецыяльнымі бібліятэкамі Беларусі?

4. САМАСТОЙНАЯ РАБОТА СТУДЭНТАЎ

Тэма. Гісторыя развіцця бібліяграфічных рэсурсаў па прыродазнаўстве, тэхніцы, сельскай гаспадарцы і медыцыне (1922–1960)

Мэта – пазнаёміць з інфармацыйна-бібліяграфічнымі рэсурсамі НТіМС, навучыцца іх аналізаваць па асобных прыкметах.

Заданне – выявіць бібліяграфічныя дапаможнікі за перыяд 1922–1960 гг. па галінах НТіМС, адлюстравачь іх у картатэцы, зрабіць статыстычны аналіз выяўленага патоку па асобных прыкметах.

Методыка выканання. Пытанні, звязаныя з пачаткам бібліяграфавання літаратуры па тэхніцы, прыродазнаўстве, сельскай гаспадарцы, медыцыне, адлюстраваны ў паказальніку *Л. І. Збралевіч, С. В. Фядулавай «Бібліяграфія беларускай савецкай бібліяграфіі (1922–1961)»*, на падставе якога кожны студэнт павінен скласці картатэкі самастойных бібліяграфічных дапаможнікаў па гэтых галінах і прааналізаваць забеспячэнне галін па розных параметрах у адпаведнасці з табл. 8.

У выніку праведзенай работы студэнты павінны даць адказы па наступнай схеме:

1. Колькасць дапаможнікаў, падрыхтаваных па галіне.
2. Відатыпалагічная характарыстыка дапаможнікаў.
3. Дыферэнцыяцыя дапаможнікаў па тэматыцы і іншых паказчыках.
4. Забеспячэнне асобных напрамкаў, раздзелаў, галін бібліяграфічнымі дапаможнікамі.
5. Бібліятэкі – складальнікі бібліяграфічных дапаможнікаў.

Аналіз бібліяграфічных рэсурсаў НТiМС па розных прыкметах

Усяго	Віды паказальнікаў		Тыпы паказальнікаў						Храналагічныя рамкі				Спосаб выканання				
	наук.-дапам.		рэкамендацыйныя	галіновыя	тэматычныя	персанальныя	прац НДУ	зместу часопісаў	бібліяграфічных дапаможнікаў	штогоднікі	1–3 гады	4–5 гадоў	6–10 гадоў	звыш 10 гадоў	самастойна выдадзеныя	унутрыкніжныя	унутрычасопісныя
	бягучыя	рэтраспектыўныя															

Тэма. Асаблівасці тэхналагічных працэсаў вытворчасці інфармацыйна-бібліяграфічных рэсурсаў на прыродазнаўстве, тэхніцы, сельскай гаспадарцы і медыцыне

Мэта – набыць навыкі падрыхтоўкі спецыфічнай разнавіднасці бібліяграфічных паказальнікаў – даведніка па бібліяграфічных рэсурсах, аналізу бібліяграфічных паказальнікаў розных тыпаў.

Заданне – падрыхтаваць даведнік па бібліяграфічных рэсурсах у адпаведнасці з выбранай тэмай па адной з галін НТiМС (тэматыка дадаецца).

Методыка выканання. Кожны студэнт павінен з фонду бібліяграфічных паказальнікаў бібліятэкі, штогоднікаў «Паказальнік бібліяграфічных дапаможнікаў» Нацыянальнай кніжнай палаты, выданняў рэспубліканскіх цэнтраў (БелІСА, БелДІСС, НЦІУ) падабраць бібліяграфічныя паказальнікі розных відаў і тыпаў па адпаведнай тэме за пяць гадоў. Кожны паказальнік забяспечваецца характарыстыкай, прыводзяцца яго каштоўнасці і пошукавыя магчымасці.

У прадмове падкрэсліваюцца значэнне, актуальнасць тэмы, прыводзяцца кароткая характарыстыка даведніка, мэта стварэння, чытацкае прызначэнне. Да кожнага паказальніка дадаецца анатацыя, у якой павінны быць адзначаны яго асноўныя параметры: храналагічныя рамкі, тыпы літаратуры і віды выданняў, на якіх мовах пададзена літаратура, даведачна-бібліяграфічны апарат, методыка выкарыстання, характэрныя асаблівасці. У даведніку мэтазгодна вылучыць раздзелы: навукова-дапаможныя паказальнікі, прафесійна-вытворчыя, рэкамендацыйныя. Асобна вырашаецца пытанне аб уключэнні неапублікаваных бібліяграфічных паказальнікаў. У канцы даведніка даецца спіс літаратуры і выкарыстаных крыніц.

Літаратура

Асноўная

1. Галлиулина, Г. С. Ретроспективный поиск в современных условиях / Г. С. Галлиулина // НТБ СССР. – 1989. – №1. – С. 37–38.

2. Михлина, И. И. Некоторые вопросы отбора материала для картотек и указателей библиографических пособий по области (краю) / И. И. Михлина // Библиография библиографии на современном этапе : сб. ст. и библиогр. материалов. – СПб. : РНБ, 1995. – С. 49–60.

3. Острой, О. С. Путеводитель в системе отраслевой библиографической информации / О. С. Острой // Библиография библиографии и ее место в системе научной информации : сб. науч. тр. – М. : ГПБ, 1982. – С. 62–64.

Дадатковая

1. Астапович, Н. Г. Методика и технология библиографирования / Н. Г. Астапович // Вопросы библиографоведения и библиотековедения : межвед. сб. – 1991. – Вып. 12. – С. 35–52.

2. Библиографическая работа в библиотеке: организация и методика : учебник. – М. : Книга, 1990. – С. 95–134.

Тэматыка

1. Ліццё пад ціскам.
2. Інжэктарнае фармаванне металічных парашкоў.
3. Імпульснае фармаванне металічных парашкоў.
4. Шлікернае ліццё.
5. Прамысловыя работы, іх вытворчасць і прымяненне.
6. Гібкія аўтаматызаваныя сістэмы ў механазборачнай вытворчасці.
7. Лакафарбавыя пакрыцці ў машынабудаўніцтве.
8. Павышэнне трываласці і даўгавечнасці машын і механізмаў.
9. Спосабы павышэння стойкасці рэжучага інструмента.
10. Эксплуатацыя і рамонт энергетычнага абсталявання.
11. Рамонт і абкатка рухавіка.
12. Станкі з лічбава-праграмным упраўленнем для апрацоўкі дэталеў.
13. Севазвароты ў сельскай гаспадарцы.
14. Вытворчасць свініны на прамысловай аснове.
15. Палімеры ў сельскай гаспадарцы.
16. Уплыў мікраэлементаў на ўраджайнасць сельскагаспадарчых культур.
17. Барацьба супраць хвароб бульбы.
18. Ураджайнасць сельскагаспадарчых культур пры арашэнні.
19. Прадукты харчавання з бульбы.
20. Лясныя ландшафты Беларусі.
21. Мінеральныя рэсурсы Беларусі.
22. Экалагічныя праблемы Беларускага Палесся.
23. Гідраметэаралагічная служба Беларусі.
24. Артапедычная і траўматалагічная дапамога ў Беларусі.
25. Прафілактыка і лячэнне нервовых захворванняў.
26. Прафілактыка і лячэнне карыесу.
27. Прафілактыка і лячэнне сардэчна-сасудзістых захворванняў.
28. Вострыя рэспіраторныя вірусныя інфекцыі ў дзяцей.
29. Дыягностыка і лячэнне хворых з пашкоджаннямі апорна-рухальнага апарату.
30. Рэаніматалогія.

Тэма. Сусветныя інфармацыйныя рэсурсы і паслугі ў галінах навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы

Мэта – замацаваць веды аб дзейнасці бібліятэк Беларусі па забеспячэнні транснацыянальнага доступу да сусветных інфармацыйных рэсурсаў па тэматыцы НТІМС.

Заданні

1. Прааналізаваць дзейнасць НББ, рэспубліканскіх галіновых бібліятэк па арганізацыі транснацыянальнага доступу да сусветных інфармацыйных рэсурсаў.

2. Пeralічыць міжнародныя БД, у якіх адлюстроўваюцца нацыянальныя інфармацыйныя рэсурсы.

3. Паказаць дзейнасць бібліятэк па арганізацыі доступу да міжнародных рэсурсаў праз Internet.

Літаратура

1. *Аксенова, Т. В.* Основные направления деятельности Национальной библиотеки Беларуси по формированию единых информационных ресурсов / Т. В. Аксенова // *Інфармацыйныя рэсурсы бібліятэк і іх кадравае забеспячэнне: матэрыялы Міжнар. навук.-практ. канф.* – Мінск: Красіка-Прынт, 2000. – С. 81–84.

2. *Голубеў, У. А.* Бібліятэкі Беларусі ў святле сучаснай інфармацыйнай інфраструктуры / У. А. Голубеў // *Інфармацыйныя рэсурсы бібліятэк і іх кадравае забеспячэнне: матэрыялы Міжнар. навук.-практ. канф.* – Мінск : Красіка-Прынт, 2000. – С. 128–131.

3. *Осипова, Т. В.* Обзор деятельности РНТБ за 25 лет / Т. В. Осипова // *Республиканская научно-техническая библиотека – четверть века на службе науки и производства.* – Минск : РНТБ, 2002. – С. 5–24.

4. *Тисецкая, Г. А.* Использование электронных ресурсов в обслуживании читателей научно-технической литературы / Г. А. Тисецкая // *Информационное обеспечение науки и производства: потребности и реальность: материалы Междунар. конф., 21–22 ноября 2001 г.* – Минск : Красико-Принт, 2002. – С. 75–78.

Тэма. Інфармацыйныя паслугі для спецыялістаў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы

Мэта – замацаваць веды аб відах, формах і метадах інфармавання спецыялістаў НТіМС.

Заданні

Падрыхтаваць паведамленні аб:

– дыферэнцыраваных відах інфармавання: днях спецыялістаў, тэматычным і дыферэнцыраваным абслугоўванні кіраўнікоў, у рэжыме выбіральнага распаўсюджвання інфармацыі (ВРІ) і інш.;

– спецыфіцы даведачна-бібліяграфічнага абслугоўвання (ДБА) з выкарыстаннем традыцыйных і аўтаматызаваных сістэм пошуку;

– выкарыстанні БД у розных рэжымах для інфармацыйнага абслугоўвання спецыялістаў.

Літаратура

1. *Левин, Г. Л.* Библиографический поиск: теоретический аспект / Г. Л. Левин // Библиотековедение. – 2000. – № 4. – С. 47–50.

2. *Линник, В. И.* Ярмарка научно-технических идей – новая форма информационной работы // Науч.-техн. информ. – Сер. 1. – 1987. – № 1. – С. 31–33.

3. *Моргенштерн, И. Г.* Справочно-библиографическое обслуживание в библиотеках: науч.-практ. пособие. – М.: Либерия, 1999. – 79 с.

4. *Розова, Н. М.* Традиционный библиографический поиск в библиотеке Российской академии наук: метод. пособие / Н. М. Розова, Л. М. Герасимова. – СПб. : БАН, 1997. – 113 с.

5. *Соколов, А. В.* Автоматизация библиографического поиска / А. В. Соколов. – М. : Книга, 1981. – 167 с.

6. *Степанов, В.* Поисквые системы Интернет: эволюция и перспективы / В. Степанов // Науч. и техн. б-ки. – 1988. – № 2. – С. 89–93.

Тэма. Інфармацыйныя рэсурсы і паслугі расійскіх федэральных інфармацыйных цэнтраў

Мэта – замацаваць веды аб дзейнасці цэнтраў інфармацыі па падрыхтоўцы інфармацыйных выданняў у традыцыйным і электронным выглядзе.

Заданні

1. Прааналізаваць дзейнасць галіновых бібліятэк, якія ўключаны ў пералік федэральных цэнтраў РФ па інфармацыйным забеспячэнні спецыялістаў:

– у галіне прыродазнаўчых і тэхнічных навук – Бібліятэкі Расійскай Акадэміі навук (РАН), Бібліятэкі прыродазнаўчых навук РАН, Сібірскага аддзялення Дзяржаўнай публічнай навукова-тэхнічнай бібліятэкі РАН;

– у галіне геалогіі і мінеральна-сыравінных рэсурсаў Дзяржаўнай публічнай навукова-тэхнічнай бібліятэкі, Усерасійскай геалагічнай бібліятэкі;

– па будаўніцтве і архітэктуры – ЦНТБ (па адпаведнай галіне).

2. Пералічыць асноўныя віды інфармацыйных выданняў галіновых органаў НТІ і НТБ.

3. Правесці параўнальны аналіз выданняў федэральных і галіновых органаў інфармацыі з пункту гледжання відаў выданняў, адлюстравання дакументаў (айчынных і замежных), наяўнасці ДБА.

Літаратура

1. Большие и малые библиотеки России: справочник / сост. : Н. В. Шахова, Е. И. Кузьмин. – М. : Либерия, 1996. – 247 с.

2. Кузьмин, Е. И. Библиотеки России на рубеже тысячелетий. Государственная политика и управление библиотечным делом : смены парадигмы / Е. И. Кузьмин. – М. : Либерия, 1999. – 224 с.

3. Лимарева, Н. Н. Региональные системы НТИ / Н. Н. Лимарева // Науч.-техн. информ. Сер. 1 – 1998. – №11. – С. 21–24.

4. Нечипоренко, В. П. Отраслевое звено государственной системы НТИ: задачи и возможности / В. П. Нечипоренко //

Межотраслевая информационная служба / Всерос. ин-т межотрасл. информ. –1999. – № 3-4. – С. 32–34.

5. Региональные библиотеки России в зеркале цифр и информации: ст. сб. – М.: Либерия, 1998. – 183 с.

6. Справочник библиографа / науч. ред. А. Н. Ванеев, В. А. Минкина. – СПб. : Профессия, 2002. – С. 222–226.

7. Шокин, Ю. Информационные ресурсы Сибирского отделения Российской академии наук / Ю. Шокин, А. Федотов // Информационные ресурсы России. – 1999. – № 4. – С. 12–16.

Тэма. Цэнтры падрыхтоўкі інфармацыйна-бібліяграфічных рэсурсаў па прыродазнаўстве, тэхніцы, сельскай гаспадарцы, медыцыне ў Рэспубліцы Беларусь

Мэта – замацаваць веды аб арганізацыйнай структуры падрыхтоўкі рэсурсаў па навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы ў РБ.

Заданні

1. Падрыхтаваць гістарычную даведку аб галаўных бібліятэках РНТБ, РНМБ, ЦНБ імя Я.Коласа, БелСГБ): дата стварэння, бібліятэчны фонд, ДБА, кірункі дзейнасці.

2. Даць характарыстыку дзейнасці рэспубліканскіх галіновых бібліятэк па падрыхтоўцы бібліяграфічных рэсурсаў: навукова-дапаможных (бягучых і рэтраспектыўных), прафесійна-вытворчых, рэкамендацыйных.

3. Даць звесткі аб рэгіянальных цэнтрах.

Для выканання задання неабходна прааналізаваць рэкамендаваную літаратуру, пазнаёміцца з даведачнымі і інфармацыйнымі прасpekтамі бібліятэк.

Літаратура

1. Березкина, Н. Ю. Информационно-библиотечное обеспечение науки Беларуси: история и современное состояние / Н. Ю. Березкина. – Минск : Красико-Принт, 2003. – С. 99–110.

2. История развития научно-технических библиотек Республики Беларусь: материалы науч.-практ. конф., 17 мая 2006. – Минск : РНТБ, 2006. – 183 с.

3. *Осипова, Т.В.* Обзор деятельности РНТБ за 25 лет / Т. В. Осипова // Республиканская научно-техническая библиотека – четверть века на службе науки и производства. – Минск: РНТБ, 2002. – С. 5–24.

4. Электронные информационные ресурсы по науке и технике / Респ. науч.-техн. б-ка. – Минск: РНТБ, 2009. – 12 с.

5. *Юрченко, В. В.* Участие БелСХБ в Российском сводном каталоге / В. В. Юрченко // Інфармацыйныя рэсурсы бібліятэк і іх кадравое забеспячэнне: матэрыялы Міжнар. навук.-практ. канф. – Мінск: Красіка-Прынт, 2000. – С. 160–161.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

ЛІТАРАТУРА

Абавязковая

О научно-технической информации: Закон Респ. Беларусь : принят 26 апреля 1999 г. // Ведамасці Нацыянальнага сходу Рэсп. Беларусь. – 1999. – №19/20. – С. 3–15.

Академические библиотеки в цифровую эпоху: к 85-летию со дня основания ЦНБ НАН Беларуси : сб. науч. ст. – Минск : Красико-Принт, 2009. – 179с.

Антопольский, А. Б. Информационные ресурсы России: науч.-метод. пособие / А. Б. Антопольский. – М. : Либерей, 2004. – 422 с.

Арский, Ю. М. Роль ВИНТИ как головного центра ГСНТИ / Ю. М. Арский // Научно-техническая информация. Сер. 1. – 1998. – № 11. – С. 8–10.

Ахремчик, Р. В. Наука – on-line: информационные ресурсы Центра internet-доступа ЦНБ НАН Беларуси / Р. В. Ахремчик, Г. П. Якишонок // Информационное обеспечение науки Беларуси: прошлое, настоящее, будущее. – Минск: Красико-Принт, 2003. – С. 71–73.

Бабушкина, Ю. В. Мировые информационные ресурсы негуманитарных областей науки и отраслей практики (по специальностям: прикладная информатика, государственные образовательные стандарты высшего профессионального образования) / Ю. В. Бабушкина, Т. В. Захарчук, О. М. Зусьман // Современное библиотечно-информационное образование : учеб. тетради. – СПб. : СПбГУКИ, 2001. – Вып. 6. – С. 138–148.

Брежнева, В. В. Информационное обеспечение: продукты и услуги, предоставляемые библиотеками и службами информации предприятий / В. В. Брежнева, В. А. Минкина. – СПб. : Профессия, 2004. – 304 с.

Брежнева, В. В. Информационное обслуживание: учеб. пособие / В. В. Брежнева, Р. С. Гиляревский. – СПб. : Профессия, 2012. – 368 с. – (Библиотека).

Березкина, Н. Ю. Обеспечение доступа к электронным информационным ресурсам в ЦНБ НАН Беларуси /

Н. Ю. Березкина // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества. – Судак : РНТЮ, 2001. – Т. 1. – С. 239–241.

Березкина, Н. Ю. Информационно-библиотечное обеспечение науки Беларуси: история и современное состояние / Н. Ю. Березкина. – Минск : Красико-Принт, 2003. – 255 с.

Блюменау, Д. И. Информационный анализ/синтез для формирования вторичного потока документов: учеб.-практ. пособие / Д. И. Блюменау. – СПб. : Профессия, 2002. – 240 с.

Гершунский, Б. С. Философия образования для 21 века (В поисках практико-ориентированных образовательных концепций) / Б. С. Гершунский. – М. : Совершенство, 1998. – 608 с.

Гиляревский, Р. С. Справочник информационного работника / Р. С. Гиляревский, В. А. Минкина. – 2-е изд., перераб и доп. – СПб. : Профессия, 2007. – 584 с.

Гоманова, Е. В. Сайт РНТБ – информационный ресурс в помощь специалистам предприятий и организаций / Е. В. Гоманова // Информационный Бюллетень РНТБ. – <http://www.rlst.org.by/izdania/ib-1-2011/1060.html>. – Дата доступа: 11.10.2012.

Горобец, О. Библиотека аграрного профиля Республики Беларусь: современное состояние / О. Горобец // Бібліятэчны свет. – 2013. – № 6. – С. 23–25.

Городко, И. П. Электронные формы представления белорусоведческой информации о персоналиях и временных научных коллективах / И. П. Городко, М. С. Засимович // Развитие информатизации и государственной системы научно-технической информации : РИНТИ – 2010 : IX Междунар. конф., 18 ноября 2010г., Минск : Объединенный ин-т проблем информатики НАН Беларуси [науч. ред. А. В. Тузиков, Р. Б. Григянец, В. И. Венгеров]. – Минск : ОИПИ НАН Беларуси, 2010. – С. 181–185.

ГОСТ 7.9.–95 (ИСО 214–76) «Реферат и аннотация. Общие требования». – Минск: Госстандарт, 1996. – 7 с.

ГОСТ 7.73–96 «Поиск и распространение информации. Термины и определения». – Введ. 1.01.98 г. – Минск : Госстандарт, 1998. – 14 с.

Григянец, Р. Б. Автоматизированная система доступа к зарубежным научным электронным изданиям / Р. Б. Григянец // Стратегия формирования информационного общества в РБ. – Минск : НЦИРиТ, 2003. – С. 189–195.

Григянец, Р. Б. Корпоративные информационные системы и технологии в библиотеках Беларуси / Р. Б. Григянец // Стратегия формирования информационного общества в РБ. – Минск : НЦИРиТ, 2003. – С. 180–183.

Касап, В. А. Бібліяграфічныя паказальнікі па медыцыне / В. А. Касап, Р. А. Ровіна // Бібліяграфічныя дапаможнікі Беларусі ў 2001–2005 гадах. – Мінск : Нацыянальная кніжная палата, 2006. – С. 41–44.

Касап, В. А. Бібліяграфічная прадукцыя па сельскай гаспадарцы / В. А. Касап, Р. А. Ровіна // Бібліяграфічныя дапаможнікі Беларусі ў 2001–2005 гадах. – Минск : Нацыянальная кніжная палата, 2006. – С. 45–46.

Кратенок, В. Е. Медицинские ресурсы Internet: справ. пособие / В. Е. Кратенок, В. М. Нозик, Т. Н. Макеева. – Минск : БелЦНИИ, 1999. – 158 с.

Мясникович, М. В. Реализация государственной программы информатизации «Электронная Беларусь» и издание единого государственного регистра РБ – базового проекта программы / М. В. Мясникович [и др.] // Стратегия формирования информационного общества в РБ. – Минск : НЦИРиТ, 2003. – С. 189–195.

Отраслевые библиографии БССР / под общ. ред. В. А. Фокеева, Н. В. Иванова. – Минск : Выш. шк., 1979. – С. 85–129.

Пирумов, А. А. Электронные источники в системе информационных ресурсов по сельскому хозяйству /

А. А. Пирумов // Вестн. Моск. гос. ун-та культуры и искусств. – 2009. – № 5. – С. 201–205.

Положение о государственной системе научно-технической информации. Утверждено постановлением правительства РФ от 24 июля 1997г., № 950 // Информационные ресурсы России. – 1997. – №4. – С. 4–5.

Ремишевский, К. И. Важнейшие источники формирования информационного ресурса «Механика и машиностроение в Республике Беларусь» / К. И. Ремишевский, С. В. Русан // Развитие информатизации и государственной системы научно-технической информации : РИНТИ – 2010 : IX Междунар. конф., 18 нояб. 2010 г., Минск: Объединенный ин-т проблем информатики НАН Беларуси; [науч. ред. А. В. Тузиков, Р. Б. Григянец, В. И. Венгеро́в]. – Минск : ОИПИ НАН Беларуси, 2010. – С. 271–284.

Ровіна, Р. А. Бібліяграфічныя дапаможнікі па прыродазнаўчых навукх і тэхніцы / Р. А. Ровіна, В. А. Касап // Бібліяграфічныя дапаможнікі Беларусі ў 2001–2005 гадах. – Мінск : Нацыянальная кніжная палата, 2006. – С. 38–40.

Ровіна, Р. А. Інфармацыйна-бібліяграфічнае забеспячэнне навукова-тэхнічнага і медыцынскага комплексу: вучэб.-метадычны дапаможнік / Р. А. Ровіна, В. А. Касап. – Мінск : Беларус. дзярж. ун-т культуры і мастацтваў, 2009. – 160 с.

Родионов, И. И. Состояние и перспективы информационного рынка России / И. И. Родионов, В. А. Цветкова // Научно-техническая информация. Сер.1. Организация и методика информационной работы. – 2011. – №6. – С. 8–14.

Справочник библиографа / науч. ред. А. Н. Ванеев, В. А. Минкина. – 3-е изд., перераб. и доп. – СПб. : Профессия, 2006. – 546 с.

Ситник, С. М. Мировые информационные ресурсы в помощь библиографическому поиску / С. М. Ситник,

Е. А. Бондаренко // Информационное обеспечение науки Беларуси: прошлое, настоящее, будущее. – Минск : Красико-Принт, 2003. – С. 84–94.

СТБ ГОСТ 7.0–2004 «Информационно-библиотечная деятельность, библиография. Термины и определения». – Введ. 01.03.2005. – Минск : Госстандарт, 2005. – 35с.

Сухорукова, Р. Н. Информационные ресурсы по науке и технологиям и повышение эффективности их использования в Белоруссии / Р. Н. Сухорукова // Информационное обеспечение науки и производства: потребности и реальность: материалы Междунар. конф. – Минск : Красико-Принт, 2002. – С. 425–450.

Юрик, И. В. Интеграция центральной научной библиотеки им. Я. Коласа Национальной академии наук Беларуси в онлайн-пространство научных коммуникаций / И. В. Юрик // Науч. и техн. б-ки. – 2012. – № 5. – С. 55–60.

Яцкевич, А. Базы данных собственной генерации Беларуси / А. Яцкевич // Библиотечный свет. – 2003. – № 1. – С. 22–23.

Яцкевич, А. Н. Биобиблиография ученых Беларуси / А. Н. Яцкевич // Информационное обеспечение науки Беларуси : прошлое, настоящее, будущее. – Минск : Красико-Принт, 2003. – С. 109–112.

Дадатковая

Авгуль, Л. А. Веб-ресурсы библиотек Республики Беларусь / Л. А. Авгуль, Б. Б. Невский // Науч. и техн. б-ки. – 2003. – № 6. – С. 40–52.

Бакут, П. А. Информационные технологии, информационные ресурсы. Взаимосвязь, проблемы / П. А. Бакут, Ю. П. Шумилов // Информационные ресурсы России. – 1997. – № 5. – С. 18–19.

Басинюк, Т. К. Экология и охрана окружающей среды Беларуси: новая реферативная БД ЦНБ НАН Беларуси / Т. К. Басинюк // Информационное обеспечение науки

Беларуси: прошлое, настоящее, будущее. – Минск : Красико-Принт, 2003. – С. 95–97.

Березкина, Н. Ю. Информационное обеспечение науки Беларуси / Н. Ю. Березкина // Стратегия формирования информационного общества в РБ. – Минск : НЦИРиТ, 2003. – С. 183–186.

Библиография естественнонаучной литературы / под ред. М. П. Гастфера и Г. К. Быстровой. – М. : Книга, 1983. – С. 51–67.

Блюменау, Д. И. Информация и информационный сервис / Д. И. Блюменау. – Л. : Наука. Ленинград. отд., 1989. – 190 с.

Галиновский, О. И. Методологические проблемы регистрации информационных ресурсов / О. И. Галиновский // Стратегия формирования информационного общества в РБ. – Минск : НЦИРиТ, 2003. – С. 139–142.

Галкин, О. Индекс цитируемости белорусских ученых: 50 тысяч ссылок за 5 лет // [http: tut/by](http://tut.by). – Дата доступа 7.09.2011

Григянец, Р. Б. Автоматизированная система доступа к зарубежным научным электронным изданиям / Р. Б. Григянец // Стратегия формирования информационного общества в РБ. – Минск : НЦИРиТ, 2003. – С. 189–195.

Документальные потоки по естествознанию и технике и проблемы библиографии: сб. науч. тр. / Ленинград. ин-т культуры; науч. ред. Г. В. Гедримович. – Л., 1983. – С. 123–140.

Информационное обеспечение науки Беларуси: прошлое, настоящее, будущее. – Минск: Красико-Принт, 2003. – С. 86–87.

Информационные продукты и услуги для пользователей: каталог/ ГПНТБ России. – М. : ГПНТБ, 2010. – 28 с.

Информационное обеспечение науки и производства: потребности и реальность: материалы Междунар. конф. (21–22 нояб. 2001 г., Минск). – Минск : Красико-Принт, 2002. – 96 с.

Колин, К. К. Фундаментальные основы информатики: социальная информатика: учеб. пособие / К. К. Колин. – М. : Академический проект : Деловая книга, 2000. – С. 3–24.

Лимарова, Н. Н. Региональные системы научно-технической информации / Н. Н. Лимарова // Научно-техническая информация. Сер. 1. – 1998. – № 11. – С. 21–24.

Левинский, Л. С. Сетевые ресурсы в общероссийской системе центров научно-технической и деловой информации / Л. С. Левинский // Информационные ресурсы России. – 1998. – № 3. – С. 15–17.

Мотылев, В. В. Старение научно-технической литературы / В. В. Мотылев. – Л. : Наука, 1986. – 159 с.

Нестеренок, Н. В. Создаем энциклопедию изобретателей Беларуси / Н. В. Нестеренок, Н. И. Сафронова // Информационный бюллетень РНТБ. – 2011. – № 2. – С. 26–29.

Нечипоренко, В. П. Информационное обеспечение науки и техники / В. П. Нечипоренко // Информационные ресурсы России. – 1998. – № 3. – С. 15–17.

Нечипоренко, В. П. Всероссийский научно-технический информационный центр в Государственной системе научно-технической информации / В. П. Нечипоренко // Информационный бюллетень ВНИИЦ. – 1998. – № 1. – С. 2–11.

Подмолина, Е. Б. МЕТА-база ГПТНБ России / Е. Б. Подмолина // Научн. и техн. б-ки. – 2001. – № 2. – С. 39–41.

Редькина, Н. С. Эффективность библиотечных сайтов / Н. С. Редькина // <http://www.gpntb.ru/ntb/ntb/2010/9-2010/>.– Дата доступа 26.11.2012.

Родионов, И. И. Рынок информационных услуг и продуктов / И. И. Родионов [и др.]. – М. : МК-Периодика, 2002. – 215 с.

Рокицкая, Э. Е. Информационная составляющая маркетинговой деятельности / Э. Е. Рокицкая. – СПб. : СПбГУКИ, 2001. – 184 с.

Румянцева, Н. Л. Информационные центры России, обрабатывающие и распространяющие научно-техническую информацию: практ. пособие / Н. Л. Румянцева. – М. : ВНИИПИ, 1997. – 27 с.

Хорошилов, А. В. Мировые информационные ресурсы / А. В. Хорошилов, С. Н. Селетков. – СПб. : Питер, 2004. – 176 с.

Черный, А. И. ISI Web of Knowledge – современная система информационной поддержки научных исследований / А. И. Черный // Научно-техническая информация. Сер.1. Организация и методика информационной работы. – 2009. – № 12. – С. 15–22.

РЕПОЗИТОРИЙ ВУЗОВ

Пытанні да рубажнага кантролю

1. Спецыялісту патрэбны звесткі аб змесце дакументаў з розных краін па ветэрынарыі. Дзе можна знайсці гэтую інфармацыю?
2. Дзе адшукаць бібліяграфічную інфармацыю па пытаннях алгарытмізацыі і праграмавання?
3. Спецыялісту неабходна ведаць, якія рукапісы прыняты на дэпаніраванне па сельскай гаспадарцы Беларусі ў ... месяцы. Як выканаць гэтую даведку?
4. Якім вядомым навукоўцам у галіне прыродазнаўства і медыцыны былі прысвечаны бібліяграфічныя пазначальнікі ў апошняе дзесяцігоддзе?
5. Дзе спецыяліст можа знайсці інфармацыю аб новай літаратуры па медыцыне, якая ёсць у бібліятэках?
6. Спецыялісту неабходна знайсці інфармацыю аб выкананых у Беларусі НДР па медыцыне. У якім інфармацыйным выданні ён можа гэта здзейсніць?
7. Дзе спецыяліст можа знайсці звесткі аб замежнай літаратуры па будаўніцтве?
8. Спецыялісту неабходна ведаць, якія новыя кнігі выйшлі ў заходніх краінах па яго тэме. Дзе можна выканаць гэтую даведку?
9. У інфармацыйных выданнях якога цэнтра спецыяліст можа знайсці новую інфармацыю аб абсталяванні?
10. Спецыялісту неабходны звесткі аб стандартах, якія былі заменены на новыя на працягу апошняга квартала па пэўнай тэме. Дзе такія звесткі змяшчаюцца?
11. Спецыялісту неабходна азнаёміцца з сусветнай літаратурай па адной з тэм прыродазнаўства, тэхнікі, медыцыны. Што яму можна парэкамендаваць прагледзець?

12. Дзе спецыяліст можа знайсці інфармацыю, якія кнігі на рускай мове па адной з галін тэхнікі ёсць у бібліятэках краін СНД?

13. Спецыялісту неабходна высветліць, якія заяўкі на атрыманне патэнта на вынаходства былі пададзены ў Беларуска нацыянальны цэнтр інтэлектуальнай уласнасці на падатковыя матэрыялы. Дзе яму выканаць гэтую даведку?

14. Пры планаванні распрацовак спецыялісту неабходны звесткі аб зарэгістраванай тэматыцы ВКР па яго тэме. Дзе знайсці гэтыя звесткі? (Расія і Беларусь).

15. Дзе спецыяліст можа атрымаць звесткі, якія таварныя знакі зарэгістравалі ў Беларусі фірмы-канкурэнты?

16. Спецыялісту неабходна грунтоўная, абагульненая інфармацыя на падставе айчыннай і замежнай літаратуры аб тэндэнцыях развіцця, навуковых школах і інш.). Дзе такую інфармацыю можна знайсці?

17. Дзе можа спецыяліст знайсці інфармацыю, якія таварныя знакі замежных фірм на вытворчасць тканіны зарэгістраваны ў Беларусі?

18. Дзе спецыяліст можа азнаёміцца са зместам найбольш актуальных артыкулаў замежных аўтараў па яго тэме?

19. Дзе змяшчаюцца звесткі аб рукапісах, прынятых на дэпаніраванне ў БелІСА?

20. Дзе знайсці інфармацыю аб медыцынскіх праблемах уздзеяння радыяцыі на чалавека?

21. Дзе спецыяліст можа знайсці найбольш поўную новую інфармацыю па ўсіх праблемах АПК?

22. Дзе змяшчаюцца звесткі аб перыядычных выданнях, якія выходзяць за межамі па адной з галін прыродазнаўства, тэхнікі, сельскай гаспадаркі, медыцыны?

23. Дзе знайсці звесткі аб лепшых вынаходствах замежных краін?

24. Дзе спецыяліст можа знайсці змены, якія ўнесены ў міждзяржаўны стандарт (ДАСТ)?

25. Спецыялісту неабходна ведаць, якія замежныя кнігі па яго тэме паступілі ў бібліятэкі СНД. Дзе ўдакладніць гэта пытанне?

26. Дзе знайсці спецыялісту звесткі аб новых сартах раслін, якія зарэгістраваны ў Беларусі?

27. Дзе спецыяліст можа адшукаць інфармацыю аб адмененых СТБ за апошні месяц?

28. Спецыялісту неабходна ведаць, якія міждзяржаўныя стандарты (ДАСТ) уступілі ў дзеянне (зацверджаны) за апошні месяц па яго тэме. Дзе знайсці гэтую інфармацыю?

29. Спецыялісту інфармацыйнага цэнтра трэба ведаць, якія стандарты (СТБ) дзейнічаюць у бібліятэчна-інфармацыйнай сферы. Дзе знайсці звесткі аб іх?

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Тэставыя пытанні

Тэставыя пытанні ахопліваюць усе тэмы дысцыпліны. З іх дапамогай ажыццяўляецца кантроль за засваеннем матэрыялу курса. Яны могуць выкарыстоўвацца студэнтамі з мэтай самастойнай праверкі ведаў па найбольш складаных пытаннях. Большасць тэставых пытанняў уключае пяць альтэрнатыўных варыянтаў адказу, з якіх неабходна выбраць адзін ці некалькі правільных. Акрамя таго, сустракаюцца пытанні, якія патрабуюць раскрыцця паняццяў і азначэнняў.

1. Назавіце інфармацыйныя цэнтры Беларусі, якія ствараюць інфармацыйную прадукцыю па тэматыцы навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы:

- 1) БелІСА;
- 2) НЦПІ;
- 3) БелЦ;
- 4) Прэзідэнцкая бібліятэка;
- 5) НЦУ.

2. Якія віды дакументаў пераважаюць у інфармацыйнай прадукцыі НТІМС:

- 1)кнігі;
- 2)газеты;
- 3)патэнтныя дакументы, тэхнічныя нарматыўна-правыя акты;
- 4)неапублікаваныя дакументы;
- 5)картаграфічныя, аўдыявізуальныя дакументы.

3. Якія каштоўнасныя ўласцівасці характэрны для дакументаў НТІМС?

- 1)актуальнасць, перыядычнасць, сваечасовасць;
- 2)паўната звестак, дакладнасць, актуальнасць;
- 3)навізна, пертынентнасць, актыўнасць;
- 4)колькасны рост, рэlevantнасць, мэтазгоднасць;
- 5)высокі кошт, хуткае змяненне зместу, дакладнасць.

4. У якіх сферах адбываецца навукова-тэхнічная дзейнасць?

5. Якія асаблівасці маюць навукова-тэхнічныя веды?
Дапоўніце:

- 1) маюць рынкавы кошт;
- 2) існуюць па-за межамі краін;
- 3) ...;
- 4) ...;
- 5)

6. Назавіце прыярытэтныя галіны прамысловасці Беларусі:

- 1) машынабудаванне;
- 2) сельская гаспадарка;
- 3) транспартнае машынабудаванне;
- 4) парашковая металургія;
- 5) хімічная прамысловасць.

7. Адзначце памылковае выказванне:

- 1) дыферэнцыяцыя галін НТіМС спрашчае правядзенне тэматычнага пошуку;
- 2) дыферэнцыяцыя галін НТіМС ускладняе правядзенне тэматычнага пошуку;
- 3) інтэграцыя галін НТіМС вядзе ў інфармацыйнай дзейнасці да рассеяння інфармацыі;
- 4) інтэграцыя галін НТіМС – прагрэсіўная тэндэнцыя, якая дазваляе знайсці прыярытэтныя тэмы распрацовак;
- 5) агульнанавуковыя тэндэнцыі, якія не аказваюць уплыў на інфармацыйную дзейнасць.

8. Назавіце спецыфічныя рысы дакументных рэсурсаў НТіМС:

- 1) выданне на рускай мове;
- 2) відавья асаблівасці дакументных рэсурсаў;
- 3) у патоку дакументаў пераважаюць апэратыўныя дакументы;
- 4) інтэрнацыянальны характар змешчанай інфармацыі;

5) асаблівасці мовы і зместу дакументаў.

9. Якія каштоўнасныя ўласцівасці характэрны для дакументаў НТІМС?

- 1) актуальнасць тэматыкі;
- 2) шматмоўе дакументаў;
- 3) скарачэнне перыяду ад падрыхтоўкі рукапісу да з'яўлення дакумента;
- 4) паўната звестак аб аб'екце даследавання;
- 5) дакладнасць інфармацыі.

10. Назавіце асноўныя заканамернасці развіцця патоку дакументаў НТІМС:

- 1) колькаснае павелічэнне;
- 2) невычарпальнасць;
- 3) рассяянне;
- 4) старэнне інфармацыі;
- 5) канцэнтрацыя інфармацыі.

11. Назавіце вучоных, якія ўпершыню абгрунтавалі заканамернасці развіцця дакументных патокаў:

- 1) Д. Прайс;
- 2) І. Калчынскі;
- 3) С. Брэдфард;
- 4) У. Матылёў;
- 5) А. Бродэс.

12. Па якіх прыкметах магчыма падзяляць інфармацыйныя патрэбнасці карыстальнікаў інфармацыі?

- 1) тэрытарыяльнай прыкмеце, характары неабходнай інфармацыі;
- 2) у залежнасці ад галіны навукова-вытворчай сферы;
- 3) часе ўзнікнення, профільнасці;
- 4) працягласці ў часе і прасторы;
- 5) этапаў НДР і ВКР.

13. Якія фактары ўплываюць на інфармацыйныя патрэбнасці спецыялістаў?

- 1) пол, узрост;
- 2) характар дзейнасці;
- 3) пасада;

4)этапы НДР і ВКР;

5)вопыт работы, веданне замежных моў.

14. Назавіце катэгорыі навуковых супрацоўнікаў-карыстальнікаў інфармацыі: _____

15. Назавіце катэгорыі інжынерна-тэхнічных супрацоўнікаў-карыстальнікаў інфармацыі _____

16. Назавіце катэгорыі карыстальнікаў інфармацыі ў галіне сельскай гаспадаркі _____

17. Назавіце катэгорыі карыстальнікаў інфармацыі ў галіне медыцыны

18. Назавіце характэрныя рысы інфармацыйна-бібліяграфічных рэсурсаў НТіМС:

1)павелічэнне колькасці;

2)захаванасць пры выкарыстанні;

3)абмежаванасць чытацкага адрасу;

4)існаванне на паперы;

5)складанасць выяўлення актыўнай і пасіўнай частак.

19. Назавіце прыклады інфармацыйна-бібліяграфічных рэсурсаў НТіМС па спосабе распаўсюджвання:

1)электронная пошта;

2)кніжныя магазіны;

3)падпіска;

4)дарэнне;

5)глабальная сетка.

Прыкладныя тэмы курсавых работ

1. Дакументныя інфармацыйныя патокі па прыродазнаўстве: азначэнне, структура, колькасны аналіз.
2. Дакументныя інфармацыйныя патокі па тэхніцы: азначэнне, прынцыпы фарміравання, структура.
3. Дакументныя інфармацыйныя патокі па медыцыне: структурная, тапалагічная, відавая, моўная характарыстыкі.
4. Электронныя інфармацыйныя рэсурсы па прыродазнаўстве, тэхніцы, сельскай гаспадарцы, медыцыне.
5. Бібліяграфічная інфармацыя на старонках спецыяльных прафесійных выданняў (на прыкладзе адной з галін навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы).
6. Асаблівасці бібліятэчна-інфармацыйнага абслугоўвання карыстальнікаў у навукова-тэхнічных бібліятэках.
7. Інфармацыйнае абслугоўванне спецыялістаў у сістэме галіновых бібліятэк.
8. Тэхналогія падрыхтоўкі інфармацыйна-бібліяграфічнай прадукцыі па адной з галін навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы.
9. Інфармацыйныя патрэбнасці спецыялістаў адной з галін навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы.
10. Электронныя часопісы па адной з галін НТiМС.

Прыкладныя тэмы дыпломных работ

1. Электронныя інфармацыйныя рэсурсы па прыродазнаўстве, тэхніцы, сельскай гаспадарцы, медыцыне.
2. Бібліяграфічная інфармацыя на старонках спецыяльных прафесійных выданняў (на прыкладзе адной з галін навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы).
3. Асаблівасці бібліятэчна-інфармацыйнага абслугоўвання карыстальнікаў у навукова-тэхнічных бібліятэках.
4. Інфармацыйная культура спецыяліста адной з галін навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы.
5. Электронныя інфармацыйныя рэсурсы па адной з галін навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы Беларусі.
6. Інфармацыйныя паслугі спецыялістам НТiМС: тэарэтыка-метадычны аспект.
7. Інфармацыйнае забеспячэнне інавацыйнай дзейнасці ў галінах НТiМС.
8. Стварэнне персанальных інфармацыйных рэсурсаў па адной з галін.
9. Тэхналогія інфармацыйнага пошуку галіновай інфармацыі ў Internet.
10. Інфармацыйныя рэсурсы адной з галін НТiМС.

Рэкамендацыі па выкананні кантрольнай работы

Кантрольная работа для студэнтаў-завочнікаў, выконваецца ў міжсесійны перыяд.

Мэта – прывіль навывкі аналізу бібліяграфічных рэсурсаў асобных галін прыродазнаўства, тэхнікі, сельскай гаспадаркі, медыцыны.

Заданне – выявіль бібліяграфічныя дапаможнікі па канкрэтнай галіне і даць іх аналіз па розных параметрах.

Методыка выканання. Па штогодніках Нацыянальнай кніжнай палаты «Паказальнік бібліяграфічных дапаможнікаў» кожны студэнт выяўляе масіў паказальнікаў па галіне (галіну і храналагічныя рамкі вызначае выкладчык), стварае картатэку і аналізуе паказальнікі па наступных параметрах:

1. Агульная колькасць паказальнікаў.
2. Віды паказальнікаў, у тым ліку:
 - 2.1. навукова-дапаможныя
 - 2.1.1. бягучыя,
 - 2.1.2. рэтрэспектыўныя;
 - 2.2. рэкамендацыйныя.
3. Спосабы выканання:
 - 3.1. самастойна выдадзеныя,
 - 3.2. унутрыкніжныя,
 - 3.3. унутрычасопісныя.
4. Дыферэнцыяцыя па іншых параметрах:
 - 4.1. галіновыя,
 - 4.2. тэматычныя,
 - 4.3. персанальныя,
 - 4.4. паказальнікі прац супрацоўнікаў НДУ,
 - 4.5. паказальнікі бібліяграфічных дапаможнікаў,
 - 4.6. паказальнікі зместу часопісаў.
5. Храналагічныя рамкі (для рэтрэспектыўных паказальнікаў):

- 5.1. штогоднікі,
- 5.2. 1–3 гады,
- 5.3. 4–5 гадоў,
- 5.4. 6–10 гадоў,
- 5.5. звыш 10 гадоў.

Усе звесткі па гэтых параметрах неабходна даць у сшытку ў таблічнай форме:

Усяго	Віды паказальнікаў		Тыпы паказальнікаў						Храналагічныя рамкі			Спосаб выканання				
	н.-дап.		галіновыя	тэматычныя	персанальныя	прац НДУ	зместу часопісаў	б/ф дапаможнікаў	штогоднікі	1–3 гады	4–5 гадоў	6–10 гадоў	звыш 10 гадоў	самастойна выдадзеныя	унутрыкніжныя	унутрычасопісныя
	бягучыя	рэтраспектыўныя														
		рэкамендацыйныя														

Работа павінна заканчвацца высновамі аб становішчы бібліяграфічнага забеспячэння галіны. Картатэку выяўленых дапаможнікаў неабходна прыкласці да работы.

Літаратура

(да выканання кантрольнай работы)

1. Отраслевые библиографии БССР / под общ. ред. В. А. Фокеева, Н. В. Иванова. – Минск : Выш. шк., 1979. – С. 85–129.
2. Паказальнік бібліяграфічных дапаможнікаў Беларусі. 1981–2006 гг. – Мінск : Нац. кн. палата [аглядныя артыкулы].
3. Василевская, А. Д. Система библиографических пособий по науке и научно-исследовательской работе союзных республик : на примере БССР / А. Д. Василевская. – Минск : Наука и техника, 1984. – 120 с.
4. Иванов, Н. В. Состояние и проблемы развития научно-вспомогательной библиографии по естествознанию, технике и сельскому хозяйству / Н. В. Иванов, Р. А. Ровина, Н. Н. Цацулина // Науч. и техн. б-ки СССР. – 1983. – № 5. – С. 8–13.

Вучэбнае выданне

**Касап Вера Аляксандраўна
Ровіна Раіса Аўрамаўна**

**ІНФАРМАЦЫЙНЫЯ РЭСУРСЫ
НАВУКОВА-ТЭХНІЧНАЙ І МЕДЫЦЫНСКАЙ СФЕРЫ**

Вучэбна-метадычны дапаможнік

Рэдактар І. В. Смяян
Тэхнічны рэдактар Л. М. Мельнік
Дызайн вокладкі А. К. Ляховіч

Падпісана ў друк 2014 г. Фармат 60x84 ¹/₁₆.

Папера пісчая № 2. Рызаграфія.

Ум. друк. арк. 9,84. Ул.-выд. арк. 7,76. Тыраж экз. Заказ .

Выдавец і паліграфічнае выкананне:

УА «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў».

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы,
распаўсюджвальніка друкаваных выданняў № 1/177 ад 12.02.2014.

ЛП № 02330/456 ад 23.01.2014.

Вул. Рабкораўская, 17, 220007, г. Мінск.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ